

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΜΟΝΑΔΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: “Η ΠΟΙΝΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ
ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ”**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΟΥΦΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΗ
ΣΚΑΛΙΣΤΗΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ**

ΚΑΛΑΜΑΤΑ, 2002

*Στους δικούς μας ανθρώπους,
που μας στήριξαν με κάθε τρόπο!*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
<u>Εισαγωγή</u>	4
<u>Κεφάλαιο 1^ο</u>	
Σύστημα Δικαιοσύνης	
1. Η έννοια και το αντικείμενο του συστήματος δικαιοσύνης για τους ανήλικους.....	6
1.1 Η έννοια και το αντικείμενο του δικαίου πρόνοιας των ανηλίκων.....	7
α) Κανόνες πρόνοιας οικογενειακού δικαίου.....	7
β) Δίκαιο πρόνοιας ανηλίκων με στενή έννοια.....	8
1.2 Η έννοια και το αντικείμενο του ποινικού δικαίου ανηλίκων.....	10
2. Τα χαρακτηριστικά, η αποστολή και οι θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικαίου ανηλίκων.....	12
3. Η αυτοτέλεια του Συστήματος του ποινικού δικαίου ανηλίκων.....	15
<u>Κεφάλαιο 2^ο</u>	
Το Σύστημα του ουσιαστικού ποινικού δικαίου ανηλίκων	
(I) Προσωπικό πεδίο εφαρμογής	
1. Οι ανήλικοι δράστες εγκλήματος (Ανώτατα – Κατώτατα Όρια Ηλικίας)	17
1.1 Ποινικά ανεύθυνοι ανήλικοι.....	19
α. Παιδιά	19
β. Έφηβοι	21
1.2 Ποινικά υπεύθυνοι ανήλικοι.....	23
2. Δράστες μετεφηβικής ηλικίας.....	24
3. Η συμπεριφορά του δράστη.....	26
3.1 Κατηγορίες πράξεων	26
3.2 Ιδιαίτερες αξιόποινες πράξεις ανηλίκων.....	26
3.3 Η “Ηθική παρεκτροπή”.....	27
(II) Έννομες συνέπειες του ποινικού δικαίου ανηλίκων	
1. Έννομες συνέπειες του ποινικού δικαίου ανηλίκων.....	28
2. Αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα.....	31
2.1 Νομική φύση αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων.....	31
2.2 Κύρια αναμορφωτικά μέτρα.....	33
i) Η επίπληξη.....	33
ii) Η υπεύθυνη ανάθεση επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του.....	34
iii) Ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή ιδρύματα ανηλίκων ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων.....	34
iv) Τοποθέτηση του ανηλίκου σε κρατικό, κοινωνικό ή και ιδιωτικό κατάστημα αγωγής.....	35
v) Πρόσθετα αναμορφωτικά μέτρα.....	38
3. Θεραπευτικά μέτρα.....	39
3.1 Περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα.....	40
3.2 Οι προϋποθέσεις επιβολής του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα.....	41
3.3 Επιμέτρηση του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα.....	42
4. Έννομες συνέπειες του ποινικού δικαίου ενηλίκων.....	46

Κεφάλαιο 3^ο

Το σύστημα του δικονομικού ποινικού δικαίου ανηλίκων

(I) Θεσμοί του συστήματος δικαιοσύνης για ανηλίκους	
1. Δικαστήρια για την εκδίκαση υποθέσεων νεαρών ατόμων.....	49
1.1 Αρμοδιότητα και οργάνωση δικαστηρίων.....	49
2. Δικαστήρια Ανηλίκων – Δικαστές Ανηλίκων.....	49
2.1 Σύνθεση Δικαστηρίων Ανηλίκων	53
2.2 Καθ' ύλη αρμοδιότητα των Δικαστηρίων Ανηλίκων	54
3. Εισαγγελέας ανηλίκων.....	57
4. Επιμελητής Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων	59
5. Συνήγορος.....	61
6. Πολιτική Αγωγή.....	63
(II) Σύστημα απονομής δικαιοσύνης σε ανηλίκους	
1. Θεμελιώδεις αρχές της ποινικής δίκης ανηλίκων.....	64
2. Ποινική Δίωξη	66
3. Ανάκριση.....	67
4. Δικαιώματα του κατηγορουμένου.....	70
5. Προσωρινή κράτηση	73
6. Αστυνομία Ανηλίκων – Οι θεσμοί της στην Ελλάδα	75
7. Ένδικα μέσα.....	77
8. Ποινικό μητρώο.....	79

Κεφάλαιο 4^ο

Έκτιση του Ποινικού Σωφρονισμού

(I) Διεθνές Σωφρονιστικό Δίκαιο	
1. Η κοινωνία των Εθνών.....	81
2. Ηνωμένα Έθνη.....	81
3. Οι Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους (Οι Κανόνες του Πεκίνου).....	82
4. Οι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους.....	82
5. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.....	83
6. Συμβούλιο της Ευρώπης.....	84
(II) Εθνικό Σωφρονιστικό Δίκαιο	86
1. Σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση.....	88
2. Ευεργετικός υπολογισμός ημερών εργασίας.....	90
3. Μέτρα άμβλυνσης των δυσμενών συνεπειών της κράτησης – Επικοινωνία με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον – Άδειες.....	92
4. Πειθαρχικές κυρώσεις.....	93
5. Απόλυση υπό όρο.....	95
6. Η πραγματική διαμόρφωση της ιδρυματικής ποινικής μεταχείρισης.....	96
7. Σύγχρονες διεθνείς τάσεις σωφρονιστικής πολιτικής.....	98

Κεφάλαιο 5°

Διεθνή κείμενα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων

1.	Διεθνείς προσπάθειες για την προστασία της ανήλικης νεότητας.....	101
2.	Το σύστημα των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος.....	101
3.	Τα Συνέδρια των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη του εγκλήματος.....	102
4.	Οι Κανόνες για την Προστασία των Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους.....	103
5.	Οι Κανόνες του Πεκίνου.....	105
6.	Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.....	106
6.1	Εισαγωγικά.....	106
6.2	Βασικές αρχές της Δ.Σ.Δ.Π.....	107
6.3	Απονομή δικαιοσύνης σε ανήλικους και δικαιώματα του παιδιού	108
6.4	Εφαρμογή της Δ.Σ.Δ.Π. και προοπτικές της.....	110
7.	Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Σύστημα Δικαιοσύνης Ανηλίκων.....	110
8.	Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ.....	111
8.1	Ορισμοί εννοιών.....	112
Συμπεράσματα		114
Βιβλιογραφία.....		120
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ.....		122
Πίνακας 1: Άτομα που υποβλήθηκαν σε ποινικές κυρώσεις το έτος 1995.....		
Πίνακας 2: Συγκριτικός πίνακας εισαγωγής νέων σε ιδρύματα αγωγής ετών 1975 – 1995.....		
Πίνακας 3: Τακτικές άδειες.....		
Πίνακας 4: Επιβληθείσες κυρώσεις σε καταδικασθέντες ανήλικους ανά φύλο κατά το δικαστικό έτος 1997 – 1998.....		
Πίνακας 5: Επιβληθείσες κυρώσεις σε καταδικασθέντες ανήλικους ανά φύλο κατά το δικαστικό έτος 1998 – 1999.....		
Πίνακας 6: Επιβληθείσες κυρώσεις σε καταδικασθέντες ανήλικους ανά φύλο κατά το δικαστικό έτος 1999 – 2000.....		
Κυκλικό διάγραμμα 1: Επιβολή αναμορφωτικών μέτρων έναντι της ποινής του σωφρονιστικού περιορισμού σε ανήλικους κατά το έτος 1995.....		
Κυκλικό διάγραμμα 2: Ποσοστά διαφυγής ανηλίκων από καταστήματα αγωγής κατά το έτος 1994.....		
Κυκλικό διάγραμμα 3: Έφηβοι θεωρούμενοι ως δράστες εγκλήματος που υποβλήθηκαν σε ποινικό σωφρονισμό το έτος 1995.....		
Κυκλικό διάγραμμα 4: Άτομα φερόμενα ως δράστες εγκλήματος που εισήλθαν σε σωφρονιστικά ή θεραπευτικά καταστήματα το έτος 1995.....		
Κυκλικό διάγραμμα 5: Ποσοστό των εφήβων που κρατούνται σε σωφρονιστικό κατάστημα σε σχέση με το σύνολο των κρατουμένων.....		

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ

Εισαγωγή

Η ανάγκη για τη θέσπιση ειδικών νόμων αλλά και τη λήψη εξειδικευμένων μέτρων που αφορούν στους ανηλίκους έκανε αισθητά την παρουσία της παράλληλα με την εκβιομηχάνιση και την αστικοποίηση της κοινωνίας. Η βιομηχανική εποχή διέλυσε την παραδοσιακή οικογένεια και τη συνοχή της, εξαιτίας των ασφυκτικών ρυθμών διαβίωσης στα μεγάλα αστικά κέντρα. Συνεπώς, στα πλαίσια της πυρηνικής οικογένειας, η προβολή προτύπων συμπεριφοράς και γενικότερα, η άσκηση επιμέλειας κατέστη δυσχερής.

Αναπόφευκτα, το ρόλο της οικογένειας έπρεπε να συμπληρώσουν αλλά και να υποκαταστήσουν πολλές φορές άλλοι θεσμοί ή οργανισμοί. Οι πρώτες παρεμβάσεις σημειώθηκαν από το κράτος, την εκκλησία ή και ιδιωτικούς φορείς με τη μορφή οργανώσεων πρόνοιας και μέριμνας των ανηλίκων. Συστηματική, όμως, θεσμοθέτηση νόμων άρχισε με την αναγνώριση της ανηλικότητας ως ένα ιδιαίτερο και προβληματικό στάδιο της ζωής του ανθρώπου, συγκεκριμένα όταν συνειδητοποιήθηκε πως ο ανήλικος δεν είναι ένας “μικρός ενήλικος”, αλλά μία προσωπικότητα που έχει ανάγκη από ειδική μεταχείριση και ξεχωριστή προσέγγιση μέσω ενός ειδικού δικαίου.

Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} σημειώθηκαν και υιοθετήθηκαν νέες αντιλήψεις για το ποινικό δίκαιο μέσω της μοντέρνας σχολής της ποινικής επιστήμης (Franz von Lizst). Σύμφωνα με τη σχολή αυτή το ποινικό δίκαιο της ανταπόδοσης έπρεπε να μετατραπεί σε ένα ειδικοπροληπτικό δίκαιο του δράστη, δίνοντας έμφαση στην επανακοινωνικοποίηση του εγκληματία μέσω αγωγής. Η ανωτέρω αντίληψη επικράτησε διεθνώς στο πεδίο αντιμετώπισης της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

Είναι κοινά παραδεκτό πως τα άτομα κατά τη νεαρή ηλικία τους έχουν δυνατότητες για διαπαιδαγώγηση και εξέλιξη. Επειδή όμως, ο τρόπος παρέμβασης του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης για την ανέλιξή τους μπορεί να αποβεί ακόμη και καταστρεπτικός, για τους παραπάνω λόγους η πολιτεία αντέδρασε με ένα ειδικό ποινικό δίκαιο για ανηλίκους, εστιάζοντας την προσοχή της στις έννομες συνέπειες της πράξης.

Η εξέλιξη του δικαίου ανηλίκων χαρακτηρίζεται από το διπολικό ή δυαδικό σύστημα του δικαίου πρόνοιας και αρωγής ανηλίκων αφενός και του ποινικού δικαίου ανηλίκων αφετέρου. Όχι σπάνια, οι παιδαγωγικές παρεμβάσεις που γίνονται οδηγούν σε τριβές ανάμεσα στο αναγκαίο από την άποψη του κοινωνικού ελέγχου και στο επιθυμητό από παιδαγωγική άποψη. Η εναρμόνιση του κοινωνικού ελέγχου και της διαπαιδαγώγησης είναι δύσκολη και η αντινομία αυτή διατρέχει το σύστημα δικαίου ανηλίκων.

Όπως είναι φυσικό, η εγκληματικότητα που σημειώνεται κατά τη διάρκεια της ανήλικης νεότητας έχει απασχολήσει κατά καιρούς και κοινωνικές επιστήμες ενώ περιορισμένη εμφανίζεται η ενασχόληση και μελέτη με το εξίσου σοβαρό θέμα της θυματοποίησης του ανηλίκου.

Η παρούσα έρευνα στοχεύει στη μελέτη του ανηλίκου ως δράστη εγκλήματος, την αντιμετώπισή του από τη νομική σκοπιά και τη διακρίνουμε στα εξής πέντε κεφάλαια:

Στο 1^ο Κεφάλαιο γίνεται μία εκτενής αναφορά στο σύστημα δικαιοσύνης για τους ανηλίκους.

Στο 2^ο Κεφάλαιο αναλύεται το σύστημα του ουσιαστικού ποινικού δικαίου ανηλίκων ενώ

στο 3^ο Κεφάλαιο παρουσιάζεται το σύστημα του δικονομικού ποινικού δικαίου ανηλίκων.

Στο 4^ο Κεφάλαιο μελετάται η έκταση του ποινικού σωφρονισμού τόσο από τη σκοπιά του διεθνούς όσο και από τη σκοπιά του εθνικού σωφρονιστικού δικαίου.

Τέλος, στο 5^ο Κεφάλαιο αναφέρονται διεθνή κείμενα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Σύστημα δικαιοσύνης

1. Η έννοια και το αντικείμενο του συστήματος δικαιοσύνης για τους ανηλίκους

Η ανήλικη νεότητα προστατεύεται με τη θέσπιση του ά.21§1 και 3 του Ελληνικού Συντάγματος. Η προστασία της παιδικής ηλικίας κατοχυρώνεται και σε συνταγματικά κείμενα άλλων χωρών, τα οποία έχουν και υπερεθνική αξία. Χαρακτηριστικά, αναφέρουμε ότι τέτοιες διατάξεις περιέχονται σε Διεθνείς Συμβάσεις, Σύμφωνα των Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης με επιστέγασμα αυτών την κατοχύρωση των Δικαιωμάτων του Παιδιού στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών στις 20.11.1989 με το ν. 2101/1992 από το Εθνικό Κοινοβούλιο.

Στο Ελληνικό Σύνταγμα στο ά.21§1 καθώς και στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, την αποκαλούμενη Magna Charta, η παιδική ηλικία ταυτίζεται με την ανήλικη νεότητα⁷. Έτσι, σύμφωνα με το ά.1 της Δ.Σ.Δ.Π., παιδί είναι κάθε ον κάτω των 18 ετών ενώ στο Ελληνικό Σύνταγμα δεν έχει προσδιοριστεί πλήρως η ενήλικη νεότητα. Εντούτοις, η νεότητα, ενήλικη και ανήλικη, είναι συνταγματικά προστατευόμενο έννομο αγαθό.

Αναφορικά με το δικαίωμα ανηλίκων αυτό περιλαμβάνει ένα σύνολο κανόνων, οι οποίοι τονίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ανηλίκων, της οικογένειας και τους κράτους, την υποχρέωση κοινωνικής στήριξης και προστασίας ή το δικαίωμα επιβολής αναμορφωτικών μέτρων. Το δικαίωμα ανηλίκων δεν αποτελεί αυτόνομο κλάδο της Ελληνικής Νομοθεσίας αλλά συναντάται διάσπαρτο μέσα σε αυτή.

Η μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Υπουργείου Δικαιοσύνης στις αρχές της δεκαετίας του '80, για ψήφιση ενιαίου ποινικού δικαίου ανηλίκων απέτυχε. Αντίθετα,

⁷ Βλ. Μάνεση, Α.Ι., (1992), Η πραγμάτωση της συνταγματικής προστασίας της ανήλικης νεότητας στο ισχύον δίκαιο. Στην Επιστημονική Επετηρίδα του τμήματος Νομικής της Σχολής ΝΟΕ του ΑΠΘ. Τέταρτο μέρος, σελ.209 - 243.

το σχετικό Νομοσχέδιο με τον τίτλο “Μονάδες Μέριμνας και Αγωγής Νεότητας” με μεταρρυθμίσεις για τη μεταχείριση των παραβατικών και προπαραβατικών ανηλίκων έτυχε θερμής υποδοχής.

1.1 Η έννοια και το αντικείμενο του δικαίου πρόνοιας των ανηλίκων

Το δίκαιο πρόνοιας των ανηλίκων περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων που αναφέρονται στην προστασία, την υλική, ψυχική και κοινωνική στήριξη καθώς και την ενσωμάτωση των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο ή αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής. Ανώτερος στόχος του δικαίου είναι η αφομοίωση και υιοθέτηση από τη νέα γενιά, αρχών, αξιών, κανόνων και προτύπων συμπεριφοράς για την ομαλή κοινωνική της ένταξη.

Στο δίκαιο πρόνοιας υπάγονται κανόνες προνοιακού χαρακτήρα του οικογενειακού δικαίου καθώς και θεσμοί που περιέχονται στις διατάξεις των ά.17 και 18 του ν.2298/1995.

α) Κανόνες πρόνοιας οικογενειακού δικαίου

Στο ελληνικό οικογενειακό δίκαιο η προστασία του παιδιού, το οποίο διατρέχει κίνδυνο που πηγάζει απ’ τους γονείς του, ρυθμίζεται στα ά.1532επ.ΑΚ. Σύμφωνα με αυτά, αν οι γονείς παραβαίνουν τα καθήκοντά τους κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας ή τη διοίκηση της περιουσίας του παιδιού, αν αδυνατούν να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους ή αν κάνουν καταχρηστική άσκηση του λειτουργήματός τους τότε το δικαστήριο μπορεί να αναθέσει την επιμέλεια του παιδιού σε τρίτο πρόσωπο. Η ανάθεση συνήθως γίνεται σε συγγενικά πρόσωπα ή σε κάποιο ίδρυμα. Η τοποθέτηση του παιδιού σε ίδρυμα μετά από δικαστική απόφαση είναι η έσχατη λύση και επιλέγεται όταν άλλα, ηπιότερα μέτρα, έχουν αποτύχει στο στόχο τους.

Η αφαίρεση της επιμέλειας μπορεί να επέλθει και με αίτηση των ίδιων των γονιών όταν συντρέχουν σπουδαίοι λόγοι. Συγκεκριμένα, περιπτώσεις πειστικής κατάστασης, λόγου χάρη όταν ο πατέρας απουσιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα λόγω φυλάκισής του και η μητέρα αδυνατεί να ασκήσει τη γονική μέριμνα ή καταστάσεις που αφορούν τους ίδιους τους νέους, λόγου χάρη συστηματικά κακές επιδόσεις στο σχολείο, κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών αποτελούν σπουδαίους λόγους για την αφαίρεση της επιμέλειας του παιδιού από τους

γονείς⁸. Οι γονείς μπορούν να υποδείξουν και το πρόσωπο που δέχεται την άσκηση επιμέλειας. Ως εναλλακτικές λύσεις για την αποφυγή του εγκλεισμού του ανηλίκου σε κάποιο ίδρυμα έχουν αναδειχτεί η αναδοχή, η επιτροπεία και η υιοθεσία, με κριτήριο πάντα την ευημερία και το συμφέρον του παιδιού.

β) Δίκαιο πρόνοιας ανηλίκων με στενή έννοια

Σύμφωνα με το ισχύον νομικό καθεστώς, η εισαγωγή ανηλίκων σε ίδρυμα αγωγής προϋποθέτει την ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς ή την κατάσταση δυσχερειών κοινωνικής προσαρμογής. Τα ιδρύματα υπάγονται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και στοχεύουν στην αγωγή, την κοινωνική στήριξη, την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση των ανηλίκων. Σύμφωνα με το ά.17§5 του ν.2298/1995 η περίπτωση δυσχερειών κοινωνικής προσαρμογής αναφέρεται αποκλειστικά στη διαβίωση του ανηλίκου σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων, τα οποία τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις και υπαγορεύει την τοποθέτηση του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής.

Για την αντιμετώπιση των δυσχερειών κοινωνικής προσαρμογής ανήλικα θεωρούνται τα άτομα ηλικίας από 7 έως 18 ετών. Το δικαστήριο ανηλίκων, λαμβάνοντας υπόψη την προσωπικότητα του ανηλίκου και τις συνθήκες του κοινωνικού του περιβάλλοντος, αποφασίζει για την εισαγωγή του στο ίδρυμα αγωγής προληπτικά μετά από γνώμάτευση και του επιμελητή ανηλίκων. Απαραίτητη προϋπόθεση για την εισαγωγή του ανηλίκου σε ίδρυμα είναι η συναίνεση των ατόμων που έχουν τη γονική μέριμνα. Σε περίπτωση άρνησης των γονέων να συναινέσουν, ο δικαστής ανηλίκων αδυνατεί να προχωρήσει στην εισαγωγή του ανηλίκου στο ίδρυμα. Ο παραπάνω κανόνας αποτελεί θεμελιώδη αρχή του ά.9 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και στηρίζεται τόσο στην αυτονομία των γονέων για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους όσο και στον περιορισμό της δυνατότητας παρέμβασης των οργάνων του τυπικού κοινωνικού ελέγχου για εγκλεισμό του ανηλίκου σε ίδρυμα, κάτι που θα βιώνόταν από τους ίδιους ως “κακό”. Εντούτοις, στο ά.9ΔΣΔΠ έχοντας γνώμονα το συμφέρον του παιδιού, όταν για παράδειγμα οι γονείς του το κακοποιούν ή το κακομεταχειρίζονται, υπάρχει η

⁸ Βλ. Δεληγιάννη, Ι., (1989), Ζητήματα από την ανώμαλη λειτουργία της γονικής μέριμνας. Στο: Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος: Θέματα Γονικής Μέριμνας σελ.56 –66, 125 – 127.

περίπτωση χωρισμού του από αυτούς με την πιθανότητα αναθεώρησης μιας τέτοιας απόφασης.

Σε οποιαδήποτε περίπτωση, στα πλαίσια του δικαίου πρόνοιας με τη στενή έννοια, ο ίδιος ο ανήλικος δε μπορεί να ζητήσει την παρέμβαση της πολιτείας χωρίς τη συναίνεση των γονέων του ούτε απαιτείται επιπρόσθετα με τη συγκατάθεση των γονέων του και η δική του, για την εισαγωγή του σε ίδρυμα. Έχει όμως το δικαίωμα να ακούγεται σε οποιαδήποτε διοικητική ή δικαστική διαδικασία και η αρμόδια αρχή να λαμβάνει υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά του.

Η απόλυση του ανηλίκου από το ίδρυμα αγωγής μπορεί να προέλθει είτε με συναίνεση των γονέων είτε με την παρέμβαση του δικαστή ανηλίκων, ύστερα από έκθεση της διεύθυνσης του ιδρύματος, εφ' όσον διαπιστωθεί ότι έχει πάψει να συντρέχει ο λόγος εισαγωγής και ο ανήλικος είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει τις συνθήκες του κοινωνικού περιβάλλοντος. Ο τελευταίος λόγος διαπιστώνεται κατά τη διάρκεια δοκιμαστικών αδειών, όπου ο ανήλικος αντιμετωπίζει τις απαιτήσεις του “έξω κόσμου”.

Ο λόγος για την κρατική παρέμβαση προστασίας του ανηλίκου, στο πεδίο της πρόληψης, έχει αναδειχτεί η παραβατικότητα. Σύμφωνα με αυτήν ο ανήλικος αντιμετωπίζει καταστάσεις παραμέλησης, εγκατάλειψης, κακομεταχείρισης, “ηθικής κατάπτωσης”, διακινδύνευσης της ευημερίας ή της πλημμελούς διαπαιδαγώγησης ή ανάπτυξής του. Αυτούς τους λόγους αναφέρουν ως κριτήρια για την εισαγωγή του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής. Η εισαγωγή πρέπει να επιλέγεται ως η έσχατη των λύσεων για το σκοπό της πρόληψης και να έχει την ελάχιστη δυνατή διάρκεια. Βέβαια, σαν θεμελιώδη αρχή για την πρόληψη της παραβατικότητας ανάγεται η μεταχείριση του ανηλίκου ως ισότιμου και πλήρους μέλους στις διαδικασίες της κοινωνικοποίησης.

Εκτός από την ιδρυματική περίθαλψη η Ελληνική Νομοθεσία έχει θεσπίσει και εξωιδρυματικά μέτρα αρωγής και υποστήριξης για την αντιμετώπιση των σημαντικών δυσχερειών κοινωνικής προσαρμογής του ανηλίκου. Τέτοια είναι οι εταιρίες προστασίας ανηλίκων, οι οποίες παρέχουν υλική και κοινωνική στήριξη στους ανηλίκους και τις οικογένειές τους, επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση, πολιτιστική καλλιέργεια, ψυχαγωγία και στέγη, εφ' όσον αυτό είναι δυνατόν.

Σαν κατευθυντήρια αρχή για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων πρέπει να αναδειχτεί η αξίωση: “Τόσο λίγος επίσημος κοινωνικός έλεγχος όσο είναι

αναγκαίος και τόσο μεγάλη κοινωνική αρωγή όσο είναι δυνατή”. Οι κοινωνικές παροχές της πολιτείας για την κοινωνικοποίηση και την ένταξη του ανηλίκου στο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό περιβάλλον έχουν ζωτική σημασία για την πρόληψη της παραβατικότητας. Οι παραπάνω παροχές πρέπει πάντα να προσφέρονται με σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τις ατομικές αξίες και ελευθερίες καθώς και τα δικαιώματα του ανηλίκου.

Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει τονίσει πως η πρόληψη της παραβατικότητας θα πρέπει να αποτελεί μέλημα της κοινωνικής πολιτικής και όχι των δικαστικών αρχών. Συμπληρώνοντας ο Γερμανός νομοδιδάσκαλος Franz von Liszt υπογράμμισε πως “άριστη αντεγκληματική πολιτική είναι μία καλή κοινωνική πολιτική”.⁹

1.2 Η έννοια και το αντικείμενο του ποινικού δικαίου ανηλίκων

Το ποινικό δίκαιο ανηλίκων περιλαμβάνει κανόνες που αφορούν το ανήλικο άτομο ως θύμα και το προστατεύουν προληπτικά: α) είτε θεσπίζοντας ειδικά εγκλήματα με βάση το προσβαλλόμενο έννομο αγαθό της ανηλικότητας, τα οποία βρίσκονται διάσπαρτα στο ειδικό μέρος του Π.Κ., β) είτε απειλώντας με ποινή κατά της μητέρας που στη διάρκεια του τοκετού ή μετά από αυτόν σκότωσε το παιδί της.

Επιπρόσθετα, περιλαμβάνει διατάξεις αναφερόμενες στους ανήλικους δράστες ποινικά αξιολογών αδικοπραξιών. Οι διατάξεις αυτές περιέχονται στο 8^ο Κεφάλαιο στο ά.133 του Π.Κ., το οποίο φέρει τον τίτλο “Ανήλικοι Εγκληματίες” και βρίσκονται σε ισχύ από την 1.1.1951. Βρίσκονται ενσωματωμένες στο γενικό μέρος του Π.Κ. και ισχύει γι’ αυτές η επικουρικότητα του γενικού ποινικού δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, οι διατάξεις του Π.Κ. ρυθμίζουν το ποινικό δίκαιο ανηλίκων¹⁰ στην περίπτωση που το τελευταίο παρουσιάζει παρεκλίσεις από τις γενικές διατάξεις του Π.Κ.

Στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων ισχύουν το γενικό και το ειδικό μέρος του Π.Κ., καθώς και οι ειδικοί ποινικοί νόμοι, που αφορούν την αντικειμενική υπόσταση των εγκλημάτων και τον άδικο χαρακτήρα της πράξης. Η πράξη, δηλαδή, πρέπει να πραγματώνει την ειδική κατάσταση μιας διάταξης του ειδικού μέρους του ποινικού κώδικα και να μην υπάρχουν λόγοι που να αίρουν τον άδικο χαρακτήρα της πράξης.

⁹ Φιλιππίδης, Ι. Γ., (1990), Ποιμαντική κοινωνικών προβλημάτων, 44 “η καλύτερη πολιτική κατά του εγκλήματος είναι μία καλή κοινωνική πολιτική”, σελ.35.

¹⁰ Βεργόπουλος, Ι. Γ., (1952), Αι περί ανηλίκων ποινικάς διατάξεις. Ποινικά Χρονικά 2, σελ.550 – 559 (551).

Επιπλέον, δεν πρέπει να συντρέχουν λόγοι όπως η έμπρακτη μετάνοια ή η παραγραφή, που να εξαλείφουν το αξιόποιο της πράξης.

Γενικότερα, στο ειδικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων ισχύουν όλες οι διατάξεις του Π.Κ. για πράξη ή παράλειψη, απόπειρα ή τετελεσμένο έγκλημα, αυτουργία ή συμμετοχή, λόγοι που αποκλείουν τον άδικο χαρακτήρα ή τον καταλογισμό της πράξης, δόλο, πλάνη ή αμέλεια καθώς και διατάξεις για την επιμέτρηση της ποινής του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα ύστερα από καταφατική κρίση του δικαστή για αναγκαιότητα του ποινικού σωφρονισμού του εφήβου. Απεναντίας, οι ποινές και τα μέτρα ασφαλείας στο ειδικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων, διαφοροποιούνται από αυτά που ισχύουν στο γενικό μέρος του Π.Κ. Αυτό γιατί το ειδικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων είναι δίκαιο των ένομων συνεπειών, δηλαδή το έγκλημα περιορίζεται από την πλευρά των ένομων συνεπειών της πράξης του ανηλίκου.

Οι κανόνες που ανάγουν τις πράξεις των ανηλίκων σε εγκληματικές είναι αυτές που ισχύουν και στο γενικό ή κοινό ποινικό δίκαιο ή ποινικό δίκαιο ενηλίκων. Δεν έχει δημιουργηθεί αυτοτελής κατάλογος εγκλημάτων ειδικά για ανηλίκους.

Περαιτέρω, το ελληνικό δίκαιο ανηλίκων σπάνια αναφέρεται σε ειδικές αξιόποινες πράξεις των ανηλίκων, δηλαδή σε πράξεις των οποίων αυτουργός είναι ειδικά “ανήλικος” (παραβάσεις status). Οι προαναφερόμενες παραβάσεις αποτελούν εγκλήματα όταν τελούνται από ανηλίκους ενώ είναι νόμιμες πράξεις όταν τελούνται από ενηλίκους. Αυτές δεν περιέχονται σε ενιαίο κεφάλαιο του ειδικού μέρους του ποινικού κώδικα αλλά απαντώνται στους ειδικούς ποινικούς νόμους.

Οι παραβάσεις status αποτελούν σημαντική κατηγορία παραβάσεων για τους ανηλίκους στις Η.Π.Α. ενώ δεν αναγνωρίζονται από τα νομικά συστήματα ορισμένων χωρών όπως λ.χ. Αυστρία, Γερμανία, Ουγγαρία, Σουηδία, Τσεχία. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι κρατικές αρχές των παραπάνω χωρών δεν αντιδρούν όταν π.χ. ο ανήλικος εγκαταλείπει τους γονείς του. Απεναντίας, απαντούν με τη λήψη μέτρων πρόνοιας και αρωγής του ανηλίκου από την ποινική ή διοικητική νομοθεσία.

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ υποστηρίζουν την κατάργηση των παραβάσεων status με σκοπό την πρόληψη περαιτέρω στιγματισμού, θυματοποίησης και εγκληματοποίησης των νεαρών ατόμων σε αντίθεση με τους κανόνες του Πεκίνου, όπου αναφέρεται πλήρως η ομάδα των δραστών των παραβάσεων status.

Βασική διαφορά του ποινικού δικαίου ανηλίκων από το ποινικό δίκαιο ενηλίκων είναι ότι το πρώτο δεν προβλέπει την επιβολή ποινής ως αναγκαία συνέπεια

της τέλεσης εγκληματικής πράξης. Ο εγκλεισμός του ανηλίκου σε σωφρονιστικό κατάστημα και γενικότερα, τα αναμορφωτικά μέτρα που περιλαμβάνονται στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων δεν αποβλέπουν στην αποκατάσταση του άδικου αλλά στην αποτροπή του ανηλίκου για την τέλεση περαιτέρω εγκλημάτων.

Τα αναμορφωτικά μέτρα είναι αυτά που υπερτερούν κατά την επιβολή κυρώσεων στους ανηλίκους απέναντι στον ποινικό σωφρονισμό. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι το 1995 το 97% των κυρώσεων του ποινικού δικαίου ανηλίκων που επιβλήθηκαν σε εφήβους ήταν αναμορφωτικά μέτρα.

Η επιβολή των κυρώσεων του δικαίου ανηλίκων προϋποθέτει πάντα την τέλεση παράβασης status ατελούς ή πλήρους εγκλήματος και οι χαρακτηριστικές κυρώσεις δεν αποτελούν ποινές αλλά αναμορφωτικά μέτρα.¹¹

Όσον αφορά στους ποινικά υπεύθυνους εφήβους το ποινικό δίκαιο ανηλίκων αναγνωρίζει ότι: α) Η τιμωρία των εφήβων δεν πρέπει να είναι ανάλογη με αυτή των ενηλίκων εφ' όσον οι έφηβοι μέσω της διαπαιδαγώγησης μπορούν να αποφύγουν μελλοντικές παράνομες πράξεις και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία χωρίς την επιβολή ποινής και β) σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του εφήβου αυτός δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να διαμείνει στο ίδιο σωφρονιστικό κατάστημα με ενηλίκους εξαιτίας του κινδύνου της εγκληματογόνου μόλυνσης.

Βασικές πηγές του συστήματος δικαιοσύνης για ανηλίκους αποτελούν ο Ποινικός Κώδικας, ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, ο Σωφρονιστικός Κώδικας καθώς και οι διατάξεις του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών, που αναφέρονται σε δικαστικούς λειτουργούς και δικαστήρια ανηλίκων.

2. Τα χαρακτηριστικά, η αποστολή και οι θεμελιώδεις αρχές του ποινικού δικαίου ανηλίκων

Μια από τις ιδιαιτερότητες του ποινικού δικαίου ανηλίκων έναντι του ποινικού δικαίου ενηλίκων είναι ότι το πρώτο αποτελεί περισσότερο “δίκαιο του δράστη” και λιγότερο “δίκαιο της πράξης”, όπως το δίκαιο ενηλίκων. Αυτό σημαίνει ότι στο δίκαιο ανηλίκων το είδος, το περιεχόμενο και η διάρκεια των κυρώσεων που επιβάλλονται καθορίζονται με βάση την προσωπικότητα του δράστη και τις ανάγκες

¹¹ Κουράκη, Ν., (1993), Εισαγωγικές παρατηρήσεις στα άρθρα 50 – 78, ά53.

της (αρχή της εξειδικευμένης ή εξατομικευμένης μεταχείρισης) και δευτερευόντως με βάση την πράξη.¹² Για την επιβολή των κυρώσεων θεωρείται αποφασιστικής σημασίας η ανάγκη για διαπαιδαγώγηση, με προηγούμενη την έρευνα της προσωπικότητας του δράστη.

Όσον αφορά στον ποινικό σωφρονισμό, το δικαστήριο ερευνά την προσωπικότητα του ανήλικου δράστη και σε συνδυασμό με την κρίση για τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες τελέστηκε η άδικη πράξη αποφασίζει για το αναγκαίον της επιβολής του. Ωστόσο, το χρονικό όριο της διάρκειας του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα καθορίζεται με βάση τη βαρύτητα του τελεσθέντος εγκλήματος. Στη συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρείται μία προσπάθεια για τη συνύπαρξη του ποινικού δικαίου της πράξης με το ποινικό δίκαιο του δράστη.

Το ποινικό δίκαιο ανηλίκων θεωρείται ως δίκαιο διαπαιδαγώγησης εφ' όσον οι ποινές που προβλέπει δεν είναι τιμωρητικές αλλά αποσκοπούν στη διαπαιδαγώγηση, την κοινωνική ένταξη¹³ και την αποτροπή τέλεσης εγκλημάτων στο μέλλον από τον ανήλικο. Οι δικαστικές αρχές δεν προχωρούν στην επιβολή της ποινής στον ανήλικο με σκοπό τον παραδειγματισμό των άλλων ή την υιοθέτηση αξιών και στάσεων φιλικών προς το δίκαιο. Η διαπαιδαγώγηση προσανατολίζεται στην εκμάθηση κανόνων συμπεριφοράς για την αποφυγή της προσβολής των έννομων αγαθών. Η κρατική εξουσία, σεβόμενη την αρχή της προσωπικής αυτονομίας, πρέπει απλά να απαιτεί σύννομη συμπεριφορά. Πρέπει να τονιστεί πως το πνεύμα διαπαιδαγώγησης που διέπει το ποινικό δίκαιο ανηλίκων είναι και πνεύμα επιείκειας. Αλεναντίας, η ανάγκη για διαπαιδαγώγηση δικαιολογεί και μια αυστηρότερη στάση απέναντι στον ανήλικο.

Η διαπαιδαγώγηση πρέπει να έχει προτεραιότητα από την ποινή, δηλαδή να μην επιβάλλεται μέσω της ποινής, αλλά στη θέση της ποινής. Στόχος είναι ο περιορισμός των ποινικών κυρώσεων, σαν έσχατο μέσο και η μέσω της διαπαιδαγώγησης ελάττωση της βλάβης που προκαλεί η παρέμβαση του ποινικού δικαίου.

Η προάσπιση και προαγωγή της ευημερίας των ανηλίκων σε συνδυασμό με την αρχή της αναλογικότητας έχουν αναδειχτεί οι δύο κυριότεροι σκοποί στους Κανόνες του Πεκίνου. Οι κυρώσεις που επιβάλλονται πρέπει να είναι ανάλογες της βαρύτητας της πράξης και των προσωπικών συνθηκών του δράστη (αρχή της αναλογικότητας)¹⁴ ενώ ταυτόχρονα πρέπει να εγγυώνται την ευημερία του ανηλίκου (αρχή της ευημερίας).

¹² Γαρδίκας, Κ. Γ., (1951), Οι ανήλικοι εγκληματίαι, σελ.55.

¹³ Βλ. Γαρδίκας, Κ.Γ. (1951), ο.π. σελ.270.

¹⁴ Παρασκευόπουλος, Ι., (1986), Μεταξύ τιμωρίας και θεραπείας: Τα μέτρα ασφάλειας του Ποινικού Κώδικα, σελ.85.

Στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων παρατηρείται ένα προβάδισμα στην εφαρμογή εξωιδρυματικών μέτρων, τα οποία έχει αποδειχτεί πως έχουν καλύτερα αποτελέσματα στη συγκράτηση και αποτροπή των ανηλίκων από την τέλεση νέων εγκλημάτων σε σύγκριση με ιδρυματικές κυρώσεις. Ειδικότερα, αποδείχτηκε πως όσο πιο αυστηρή είναι η ποινή τόσο πιο συχνή είναι η υποτροπή.¹⁵ Μάλιστα, το μέγεθος και η διάρκεια της ποινής δε λειτουργούν τόσο ανασταλτικά στην τέλεση εγκληματικών πράξεων όσο η ύπαρξη και η βίωση κινδύνου να διωχθεί και να συλληφθεί ο δράστης. Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου Ευρώπης προτρέπει τα κράτη – μέλη να λαμβάνουν μέτρα τα οποία εφαρμόζονται στο φυσικό περιβάλλον των ανηλίκων και σέβονται την προσωπικότητά τους, την προσωπική τους ανάπτυξη και το δικαίωμα για διαπαιδαγώγηση. Πάνω στην ίδια βάση, οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ τονίζουν πως η προσφυγή στις αρχές του τυπικού κοινωνικού ελέγχου θα πρέπει να αποτελεί την έσχατη λύση. Η αρχή της κατά το δυνατόν ελάχιστης παρέμβασης τηρείται και από τις ελληνικές δικαστηριακές πρακτικές με την επιβολή ιδρυματικών κυρώσεων ως έσχατης λύσης.

Η αρχή της κατά το δυνατόν ελάχιστης παρέμβασης και η αρχή της επικουρικότητας της τυπικής διαδικασίας στο πεδίο του δικονομικού ποινικού δικαίου ανηλίκων σημαίνει ότι η κίνηση της ποινικής δίωξης είναι περιττή. Έτσι η τιμωρία της πράξης με την έκδοση δικαστικής απόφασης δεν είναι αναγκαία.¹⁶ Ο εισαγγελέας ανηλίκων εξετάζει τη δυνατότητα αποχής από την κίνηση της ποινικής δίωξης, χωρίς ή με επιβολή υποχρεώσεων που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγησή του. Αν αυτό διαπιστωθεί κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας το δικαστήριο ανηλίκων παύει τη διαδικασία με ή χωρίς την επιβολή υποχρεώσεων που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου.

Στο πλαίσιο απονομής δικαιοσύνης σε ανηλίκους δεν έχει ληφθεί πρόνοια για αποχή από την τυπική διαδικασία ή για άτυπες δυνατότητες περάτωσης της ποινικής δίκης και εξωδικαστηριακά μέσα. Εντούτοις, η πολιτεία θα πρέπει να αντιδρά με εναλλακτικές άτυπες αντιδράσεις εφ' όσον η επαφή του ανηλίκου με τις αρχές του τυπικού κοινωνικού ελέγχου μπορούν να αντιδράσουν αρνητικά στον ψυχισμό του. Εγκληματολογικές έρευνες έχουν δείξει ότι άτυπες περατώσεις της διαδικασίας όχι μόνο αποτελούν ταχύτερες, οικονομικότερες και πιο ανθρωπιστικές δυνατότητες

¹⁵ Βλ. Φίλιππιδη, Ι.Γ., (1990), Ποιμαντική κοινωνικών προβλημάτων, σελ.74.

¹⁶ Πιτσελά, Α., (2000), Ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, σελ. 83.

αντιμετώπισης της εγκληματικότητας αλλά είναι και αποτελεσματικότερες στην πρόληψη και την αποφυγή της υποτροπής.¹⁷

Η στρατηγική της παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας συνδέθηκε με την ιδέα της συνδιαλλαγής δράστη – θύματος. Μέσω της συνδιαλλαγής του ανήλικου δράστη με το θύμα αναμένεται η συνειδητοποίηση της ευθύνης των πράξεων εκ μέρους του δράστη καθώς και των συνεπειών του. Ακόμη και αν η συνδιαλλαγή δεν έχει αποτελέσματα, η ίδια η προσπάθεια είναι σημαντική εφ' όσον είναι συνειδητή.

Η αποχή από την τυπική διαδικασία θεσπίζεται στη διάταξη του ά.40§3περ.β'ΔΣΔΠ, με την προϋπόθεση βέβαια ότι παράλληλα με αυτήν τηρείται απόλυτος σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις νόμιμες εγγυήσεις. Παράλληλα, οι Κανόνες του Πεκίνου καθιερώνουν την εξουσία για την παύση της διαδικασίας σε οποιοδήποτε χρόνο. Η Επιτροπή Υπουργών Συμβουλίου της Ευρώπης προτρέπει τα μέλη της να αναθεωρήσουν τη νομοθεσία τους, αποβλέποντας στην ενθάρρυνση της αποχής από την τυπική διαδικασία καθώς και να διασφαλίσουν στις διαδικασίες, την συναίνεση του ανηλίκου για τα μέτρα, τη συνεργασία της οικογένειας, αν κρίνεται αναγκαίο, και τα δικαιώματα και τα συμφέροντα του ανήλικου δράστη.

3. Η αυτοτέλεια του συστήματος του ποινικού δικαίου ανηλίκων

Αν και δεν υπάρχει νομοθετική αυτοτέλεια του ελληνικού ποινικού δικαίου ανηλίκων πρέπει να τονιστεί πως η ιδιαιτερότητά του, πρέπει να αναχθεί σε ποιοτικό ζήτημα και να δοθεί υψίστη σημασία στο ουσιαστικό περιεχόμενο που δίνει η κοινωνία στην ανηλικότητα και την παραβατικότητά της.

Οι απόψεις για την αυτοτέλεια ή ενσωμάτωση του Π.Δ. ανηλίκων στο γενικό ποινικό δίκαιο δίστανται.

Από τη μία πλευρά η αυτονομία του ποινικού δικαίου ανηλίκων υποστηρίζεται ότι θα συμβάλλει άμεσα στην αποφυγή του στιγματισμού του ανηλίκου ή ακόμη και στην ουσιαστική υλοποίηση των δικονομικών εγγυήσεων για χάρη του.¹⁷ Από την άλλη πλευρά η ενσωμάτωσή του στο γενικό μέρος του Π.Κ. εξασφαλίζει θεμελιώδη δικαιώματα ελευθερίας καθώς και την αξιοπρέπεια των ανηλίκων κατά την απονομή

¹⁷ Κουράκης, Ν., (1993), ο.π. ά.68

¹⁷ Κουράκης, Ν., (1993), ο.π. ά.68.

δικαιοσύνης. Επιπρόσθετα, κανόνες και διατάξεις για την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων μπορούν να ζήσουν αμεσότερα και σε μεταρρυθμίσεις του ποινικού δικαίου ενηλίκων. Αυτό βέβαια προϋποθέτει ότι το ποινικό δίκαιο ανηλίκων αποτελεί τον πυρήνα του γενικού ποινικού δικαίου του μέλλοντος. Εγκληματολογικές έρευνες δεν έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ένα αυτοτελές δίκαιο ανηλίκων συνεπάγεται και μια πιο ανθρωπιστική, δίκαιη και αποτελεσματική μεταχείριση του ανηλίκου.

Ωστόσο, κατά γενικό κανόνα, ένα αυτοτελές σύστημα δικαιοσύνης προσφέρει την ευκαιρία μιας ισχυρότερης εξατομίκευσης της κρατικής αντίδρασης καθώς και τη δυνατότητα να περιληφθεί ένα ευρύτερο φάσμα κυρώσεων, απομακρύνοντας έτσι τον κίνδυνο για τη στέρηση της ελευθερίας του ανηλίκου.

Αυτό που έχει αποφασιστική σημασία είναι η μέριμνα του κράτους για το σεβασμό στις δικαιοκρατικές εγγυήσεις κατά την αντιμετώπιση των ανηλίκων και λιγότερο, όπως προαναφέρθηκε, η αυτονομία ή όχι του Π.Δ. ανηλίκων στο γενικό μέρος του Π.Κ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Το Σύστημα του ουσιαστικού ποινικού δικαίου ανηλίκων

I. Προσωπικό πεδίο εφαρμογής

1. Οι ανήλικοι δράστες εγκλήματος (Ανώτατα – Κατώτατα όρια ηλικίας)

Η ανηλικότητα ρυθμίζεται από τους κανόνες του ουσιαστικού ποινικού δικαίου και διαφέρει από χώρα σε χώρα λόγω των ιστορικών και πολιτιστικών θεσμών, καθώς και στην ίδια τη χώρα με το πέρασμα του χρόνου. Τα διαφορετικά όρια ηλικίας έναρξης και λήξης της ποινικής ευθύνης, που ισχύουν σε κάθε χώρα, δυσχεραίνουν την διεθνή σύγκριση της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Η ποινική μεταχείριση των ανηλίκων δραστών στο ελληνικό νομικό σύστημα ρυθμίζεται στο όγδοο κεφάλαιο του γενικού μέρους του ποινικού κώδικα για τους ανήλικους “εγκληματίες”, στα ά.121 – 132Π.Κ. Η ισχύουσα νομοθετική ρύθμιση της ομάδας των ανηλίκων καθιερώθηκε με τον ποινικό κώδικα που κυρώθηκε με το ν.1492/1950 και ισχύει από την 1.1.1951 όπως ορίζεται στο ά.460Π.Κ. Το ποινικό δίκαιο ανηλίκων διακρίνει δύο ομάδες ανηλίκων, τα παιδιά και τους έφηβους. Οι ανήλικοι ηλικίας από το έβδομο έως το δωδέκατο έτος συμπληρωμένο καλούνται παιδιά ενώ οι ανήλικοι από το δωδέκατο έτος της ηλικίας τους έως το δέκατο έβδομο συμπληρωμένο, ονομάζονται έφηβοι. Τα άτομα που συμπλήρωσαν το δέκατο έβδομο έτος της ηλικίας τους όχι όμως και το εικοστό πρώτο είναι ποινικά ενήλικοι και η μεταχείρισή τους ρυθμίζεται στο ά.133 του γενικού μέρους του Π.Κ. με τίτλο “εγκληματίες μετεφηβικής ηλικίας”.

Σύμφωνα με τον Ποινικό Νόμο του 1834, η απόλυτη ποινική ανηλικότητα τερματιζόταν στο δέκατο έτος της ηλικίας. Μέχρι το έτος αυτό, τα άτομα ήταν στερημένα της ικανότητας για καταλογισμό και προβλέπονταν γι’ αυτά ο σωφρονισμός κατ’ οίκον από τους γονείς τους και η επικουρική συνεργασία και επιτήρηση της αστυνομίας. Από το δέκατο τέταρτο έτος της ηλικίας τους, οι ανήλικοι

θεωρούνταν σχετικώς ποινικώς υπεύθυνοι. Δηλαδή, αν κρινόταν ότι δράστης ενήργησε “άνευ διακρίσεως”, αν δεν είχε την ικανότητα διαχωρισμού του δικαίου από το άδικο, τότε απαλλασσόταν από την ποινή, αλλά, παράλληλα, το δικαστήριο αποφάσιζε την παραμονή του ανήλικου στο σπίτι ή την εισαγωγή του σε επανορθωτικό κατάστημα. Αν κρινόταν ότι ο δράστης ενήργησε “μετά διακρίσεως”, τότε η μεταχείρισή του ήταν όμοια με αυτή των ενηλίκων, με ποινές όμως, υποχρεωτικά μειωμένες. Τα άτομα ηλικίας δεκαπέντε ετών και άνω θεωρούνταν πλήρως ποινικώς υπεύθυνα.

Στον Ποινικό Κώδικα του 1924 και 1933 η απόλυτη ποινική ανηλικότητα τερματίζεται στο δωδέκατο έτος συμπληρωμένο ενώ η σχετική ποινική ενηλικότητα λήγει με τη συμπλήρωση του 16ου έτους. Κατά την τελευταία περίοδο το δικαστήριο εξετάζει την ικανότητα του ανήλικου να αντιληφθεί το άδικο της πράξης (ικανότητα αντίληψης) και να αποφασίσει σύμφωνα με αυτή του την αντίληψη (ικανότητα βούλησης). Σε περίπτωση καταφατικής κρίσης το δικαστήριο επέβαλε ελαττωμένη ποινή σύμφωνα με τις διατάξεις για απόπειρα.

Στα Σχέδια του Π.Κ. του 1935 και 1937 η απόλυτη ποινική ανηλικότητα ανέρχεται έως το 14ο έτος ενώ η σχετική ποινική ενηλικότητα λήγει με τη συμπλήρωση του 18ου έτους. Σε περίπτωση που το δικαστήριο έκρινε ότι ο ανήλικος είχε την ικανότητα να αντιληφθεί το άδικο της πράξης και ενήργησε σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη προβλεπόταν ποινή περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα, αόριστης διάρκειας.

Στην Τρίτη Αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα 1939 και 1940 προστέθηκε διάταξη η οποία στόχευε στην απόσπαση των κακουργημάτων, που τέλεσαν οι έφηβοι, από τα ορκωτά δικαστήρια και την εκδίκασή τους από τα δικαστήρια ανηλίκων. Στην τελευταία αναθεώρηση του Σχεδίου (1947 – 1948) αποφασίστηκε οι διατάξεις που αφορούν ανήλικους να περιληφθούν σε ειδικό κεφάλαιο στο τέλος του γενικού μέρους του Π.Κ.

Στο ισχύον δίκαιο η απόλυτη ποινική ανηλικότητα ανέρχεται έως το δωδέκατο έτος συμπληρωμένο. Για τα παιδιά ηλικίας επτά έως δώδεκα ετών επιβάλλονται αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα, αναγνωρίζεται, δηλαδή, η αρχή της διαπαιδαγώγησης. Το ανώτερο όριο του σχετικώς ή περιορισμένως υπεύθυνου ανέβηκε στο δέκατο έβδομο έτος συμπληρωμένο και θεσπίστηκε για τους ποινικά υπεύθυνους εφήβους ο ποινικός σωφρονισμός. Το κριτήριο αν ο έφηβος ενήργησε μετά διακρίσεως ή όχι καταργήθηκε.

Στο αστικό δίκαιο η ανηλικότητα λήγει με τη συμπλήρωση του δέκατου ογδούτου έτους της ηλικίας ενώ στο ποινικό δίκαιο η ανηλικότητα τερματίζεται με τη συμπλήρωση του δεκάτου εβδόμου έτους της ηλικίας. Στο σωφρονιστικό δίκαιο ως νεαροί κρατούμενοι καθορίζονται όσοι διατρέχουν το 13ο έτος της ηλικίας και έχουν συμπληρώσει το 21ο. Η ύπαρξη διαφορετικών χρονικών ορίων για τη λήξη της ανηλικότητας, έχει ορισμένους κοινωνικούς στόχους, όπως την προστασία του ανηλικού, οπότε γίνεται λόγος για “προστατευτική ανηλικότητα” ή την προστασία της κοινωνίας, οπότε πρόκειται για δεσμευτική ανηλικότητα.¹

Σύμφωνα με τη θεωρία, το νόμο και τη νομολογία του Αρείου Πάγου, η ποινική ανηλικότητα προσδιορίζεται με βάση την ηλικία του δράστη κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης² ενώ οι έννομες συνέπειες της πράξης του εφήβου καθορίζονται και από την ηλικία του κατά το χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης ή εκτέλεσης της απόφασης.

1.1 Ποινικά ανεύθουνοι ανήλικοι

α. Παιδιά

Τα παιδιά είναι απολύτως ποινικώς ανεύθουνα διότι κατ’ αμάχητο τεκμήριο του νόμου αποκλείεται σε αυτά η ικανότητα για καταλογισμό. Επομένως, τα παιδιά που τελούν άδικη πράξη δε διαπράττουν νομικό έγκλημα. Όταν ο δράστης διανύει την παιδική ηλικία η διαπίστωση της ανικανότητας για καταλογισμό εξαρτάται αποκλειστικά από την ηλικία του, ανεξάρτητα από την ενδεχόμενη ωριμότητα του παιδιού.

Στα παιδιά επιβάλλονται είτε αναμορφωτικά είτε θεραπευτικά μέτρα. Η ποινική μεταχείρισή τους ασκείται κυρίως με αναμορφωτικά μέτρα ενώ θεραπευτικά μέτρα επιβάλλονται όταν η κατάστασή τους απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση.

Αν το παιδί τελήσει πράξη, η οποία αν τελούνταν από ποινικά ενήλικο θα αποτελούσε κακούργημα ή πλημμέλημα, τότε το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει τα αναμορφωτικά μέτρα: α) της επίπληξης, β) της θέσης του υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των γονέων, επιτρόπων ή κηδεμόνων του, γ) της θέσης του υπό την επιμέλεια των επιμελητών ανηλικών και δ) της εισαγωγής του σε ίδρυμα αγωγής.

Αν επιβληθεί κάποιο από τα παραπάνω μέτρα το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον

¹ Σπινέλλη, Κ. Α., (1992), Ελληνικό δίκαιο ανηλικών, δραστήων και θυμάτων, σελ.47.

² Μπουρόπουλος, Α.Ν., (1959), Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος, σελ.326.

τρόπο ζωής του παιδιού ή την διαπαιδαγώγησή του. Η εισαγωγή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάσταση επέρχεται αν η κατάσταση απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση. Αν το παιδί τελέσει πράξη, η οποία αν τελούνταν από ενήλικο θα θεωρούνταν πταίσμα, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει ως μέτρα: α) την επίπληξη, β) τη θέση του υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των γονέων, επιτρόπων ή κηδεμόνων του και γ) τη θέση του υπό την επιμέλεια επιμελητών ανηλίκων. Στην προαναφερόμενη περίπτωση, ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του παιδιού ή τη διαπαιδαγώγησή του ενώ δε μπορεί να διατάξει την εισαγωγή του σε ίδρυμα αγωγής ή να το υποβάλλει σε θεραπευτικά μέτρα.

Σε περίπτωση που το δικαστήριο κρίνει ότι οι γονείς ή το σχολείο έλαβαν ήδη κάποιο μέτρο κατάλληλο για τη διαπαιδαγώγησή ή τη θεραπεία του παιδιού μπορεί να αποφύγει την επιβολή κάποιου αναμορφωτικού ή θεραπευτικού μέτρου.³

Όταν ο δράστης είναι παιδί όταν τελεστεί η πράξη και έφηβος όταν εκδίδεται η απόφαση ή πριν εκτελεστεί η απόφαση δε ρυθμίζεται από τον ποινικό κώδικα ποιες κυρώσεις εφαρμόζονται. Ωστόσο, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι εφαρμόζονται μόνο αναμορφωτικά μέτρα ενώ τα θεραπευτικά μέτρα επιβάλλονται όταν η κατάσταση απαιτεί ειδική μεταχείριση.

Τα άτομα ηλικίας κάτω των επτά ετών (νήπια) δεν υπόκεινται στα μέτρα του ποινικού δικαίου εφ' όσον θεωρούνται από την ελληνική νομοθεσία ότι δε μπορούν να παραβούν τον ποινικό νόμο, σύμφωνα με το ά.40§3περ.α' της ΔΣΔΠ. Έτσι, τα νήπια, τελούν υπό τη γονική μέριμνα ή τη μέριμνα των επιτρόπων ή κηδεμόνων ή υποβάλλονται στα μέτρα του Α.Δ.

Σύμφωνα με το ά.1518Α.Κ. οι γονείς επιτρέπεται να παίρνουν σωφρονιστικά μέτρα μόνο όταν κρίνονται αναγκαία από παιδαγωγική άποψη και δε θίγουν την αξιοπρέπεια του παιδιού.⁴ Αλλά και οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ (κατευθυντήρια γραμμή αρ.54) τονίζουν ότι κανένα παιδί δεν πρέπει να υπόκειται σε σκληρά ή υποβιβαστικά μέτρα, σωφρονισμού ή τιμωρίας στο σπίτι, το σχολείο ή οποιοδήποτε άλλο ίδρυμα.

Γενικά, οι νέοι στην Ελλάδα υποβάλλονται στα μέτρα του ποινικού δικαίου σ' ένα σχετικά πρώιμο στάδιο της ανάπτυξής τους σε σχέση με άλλα κράτη ενώ τα

³ Γαρδίκας, Κ.Γ., (1951), ο.π. σελ.711.

⁴ Μαργαρίτης, Λ., (1991). Σωματικές βλάβες, σελ.196.

μέτρα αυτά διαπνέονται αποκλειστικά από το πνεύμα της διαπαιδαγώγησης και είναι συμπληρωματικά ή αναπληρωματικά της γονικής μέριμνας.⁵

β. Έφηβοι

Τα άτομα εφηβικής ηλικίας είτε είναι ποινικά ανεύθυνα είτε είναι ποινικά υπεύθυνα. Η διαπίστωση της ικανότητας του εφήβου για καταλογισμό δεν εξαρτάται μόνο από την ηλικία του, αλλά κυρίως από τη διοικητική και βουλευτική ωριμότητά του. Δηλαδή, το τεκμήριο της ποινικής ευθύνης κατά την εφηβική ηλικία είναι μαχητό. Σε περίπτωση καταφατικής κρίσης του δικαστηρίου για την ποινική ευθύνη του εφήβου επιβάλλεται ο ποινικός σωφρονισμός.

Το κριτήριο της διάκρισης, που ίσχυε στα Σχέδια του Ποινικού Κώδικα μέχρι το 1950 για την ικανότητα του εφήβου να διακρίνει το δίκαιο από το άδικο, εγκαταλείφθηκε. Υποστηρίζεται ότι μια παιδαγωγικά αποτελεσματική μεταχείριση πρέπει να προσανατολίζεται στην προσωπικότητα του δράστη.⁶ Παρατηρείται λοιπόν μια προσέγγιση του ποινικού κώδικα ανηλίκων στο δίκαιο, πρόνοιας σύμφωνα με το ουσιαστικό του περιεχόμενο.

Οι ποινικά ανεύθυνοι έφηβοι υποβάλλονται στην ίδια μεταχείριση όπως τα παιδιά. Δηλαδή, επιβάλλονται σε αυτούς κυρίως αναμορφωτικά μέτρα ενώ θεραπευτικά μέτρα επιβάλλονται όταν η κατάσταση του εφήβου απαιτεί ειδική μεταχείριση σύμφωνα με το ά.123Π.Κ. Όταν ο έφηβος τελέσει πράξη, η οποία αν τελούνταν από ποινικά υπεύθυνο άτομο θα ήταν κακούργημα ή πλημμέλημα, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει τα αναμορφωτικά μέτρα: α) της επίπληξης, β) της θέσης του υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των γονέων, επιτρόπων ή κηδεμόνων του, γ) της θέσης του υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των επιμελητών ανηλίκων και δ) της εισαγωγής του σε ίδρυμα αγωγής. Ως πρόσθετο μέτρο στα παραπάνω το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής ή τη διαπαιδαγώγηση του εφήβου. Η εισαγωγή σε θεραπευτικό ή άλλο κατάσταση επιβάλλεται όταν η κατάσταση του εφήβου απαιτεί ειδική μεταχείριση. Αν ο έφηβος τελέσει πράξη, η οποία αν τελούνταν από ποινικά υπεύθυνο άτομο θα θεωρούνταν πταίσμα, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει τα αναμορφωτικά μέτρα: α) της επίπληξης, β) της θέσης του υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των γονέων, επιτρόπων ή

⁵ Βεργόπουλος, Ι.Γ., (1952), ο.π. σελ.312.

⁶ Τσητούρας, Α. Μ., (1959), Η εξέταση της προσωπικότητας του εγκληματία, 128.

κηδεμόνων του και γ) της θέσης του υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των επιμελητών ανηλίκων. Σε περίπτωση που το δικαστήριο επιβάλλει κάποιο από τα παραπάνω αναμορφωτικά μέτρα μπορεί να επιβάλλει επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής ή τη διαπαιδαγώγηση του εφήβου. Αντιθέτως, στην περίπτωση τέλεσης πταίσματος το δικαστήριο δεν μπορεί να διατάξει την εισαγωγή του εφήβου σε ίδρυμα αγωγής ή να το υποβάλλει σε οποιοδήποτε θεραπευτικό μέτρο ή σε ποινικό σωφρονισμό. Βέβαια, σύμφωνα με το δίκαιο πρόνοιας των ανηλίκων με στενή έννοια, το δικαστήριο μπορεί να διατάξει την εισαγωγή του εφήβου σε ίδρυμα αγωγής εφ' όσον αυτός αντιμετωπίζει δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, με την έννοια ότι διαβιώνει σε περιβάλλον ατόμων τα οποία τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις. Αν έχει προηγηθεί η επιβολή οποιουδήποτε μέτρου από τους γονείς ή το σχολείο για τη διαπαιδαγώγηση ή θεραπεία του εφήβου το δικαστήριο μπορεί να απέχει από την επιβολή ποινής.

Στο όγδοο κεφάλαιο του γενικού μέρους του Π.Κ. δε γίνεται λόγος για ανήλικους ανίκανους για καταλογισμό αλλά χρησιμοποιείται ο ισοδύναμος όρος “ανήλικοι ποινικά ανεύθυνοι”, ενώ ο τίτλος του ά.127Π.Κ. είναι “ανήλικοι ποινικά ανεύθυνοι”. Οι παρεκκλίσεις αυτές στους όρους δεν είναι τυχαίες. Δικαιολογούνται από το γεγονός ότι η διανοητική και βουλευτική ανωριμότητα των παιδιών και των εφήβων είναι ένα πλήρως φυσιολογικό στάδιο της ανάπτυξης του ανθρώπου, η οποία δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη και γι' αυτό το λόγο θα πρέπει να αποφεύγεται ο όρος “ανικανότητα για καταλογισμό”, ο οποίος συνδέεται με παθολογικές καταστάσεις.⁷ Περαιτέρω, ενώ στο γενικό ποινικό δίκαιο η κατάφαση της ικανότητας για καταλογισμό του ενήλικου δράστη οδηγεί στο αξιόποινο της πράξης, η κατάφαση της ποινικής ευθύνης του εφήβου δε συνάγεται υποχρέωση του δικαστηρίου για επιβολή ποινής, αποδεικνύει μόνο την ενοχή του εφήβου. Η ποινή είναι το μέσο, το οποίο χρησιμοποιείται στην έσχατη περίπτωση. Συνεπώς, οι όροι “ικανότητα για καταλογισμό” και “ποινική ευθύνη”, ενώ διαφέρουν στις έννομες συνέπειες, είναι ισοδύναμοι στο ουσιαστικό περιεχόμενό τους. Όταν η ποινική ευθύνη ελλείπει τούτο συνεπάγεται ανικανότητα των παιδιών ή εφήβων για καταλογισμό. Η ελλείπουσα ποινική ευθύνη εκφράζεται με την αθωωτική απόφαση που εκδίδει το δικαστήριο, με την οποία τα παιδιά ή οι έφηβοι υποβάλλονται σε αναμορφωτικά μέτρα, αφού προηγουμένως το δικαστήριο διαπιστώσει ότι ο ανήλικος τέλεσε την πράξη.

⁷ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.130.

Επιπλέον, ο ελαττωμένης ικανότητας για καταλογισμό, ενήλικος πρέπει πάντοτε να τιμωρηθεί, σε αντίθεση με τον πλήρως ποινικά υπεύθυνο έφηβο.

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες το κατώτερο όριο έναρξης της ποινικής ευθύνης έχει διαμορφωθεί στο δέκατο τέταρτο έτος της ηλικίας (λ.χ. Αλβανία, Αυστρία, Βουλγαρία, Γερμανία, Ιταλία, Κροατία, Λιθουανία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Δανία, Σλοβενία) ή στο δέκατο πέμπτο (λ.χ. Δανία, Νορβηγία, Σλοβακία, Σουηδία, Τσεχία και Φινλανδία). Στις Κάτω Χώρες η ποινική ευθύνη αρχίζει στην ηλικία των 12 ετών. Οι Κανόνες του Πεκίνου συνιστούν στα κράτη – μέλη η ηλικία έναρξης της ποινικής ευθύνης να μην καθορίζεται σε πρώιμο στάδιο.

1.2 Ποινικά υπεύθυνοι ανήλικοι

Οι ποινικά υπεύθυνοι έφηβοι υποβάλλονται σε αναμορφωτικά μέτρα εφ' όσον ο ποινικός σωφρονισμός δεν κρίνεται αναγκαίος για λόγους ειδικής πρόληψης. Πέρα από τα αναμορφωτικά μέτρα, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει σε ποινικά υπεύθυνους εφήβους ποινές από το γενικό ποινικό δίκαιο αλλά, σαφώς, μειωμένες σύμφωνα με το ά.83Π.Κ. Οι ποινές αυτές επιβάλλονται στην περίπτωση που ο ανήλικος δράστης ήταν έφηβος όταν τέλεσε την πράξη αλλά δικάζεται μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους ή όταν η δικαστική απόφαση για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού πρόκειται να αρχίσει να εκτελείται μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας του εφήβου.

Ο ποινικός σωφρονισμός επιβάλλεται όταν ο έφηβος έχει την ικανότητα για καταλογισμό ή, αλλιώς, όταν είναι ποινικά υπεύθυνος. Όταν η ποινική ευθύνη ελλείπει ο έφηβος δε μπορεί να υποβληθεί σε ποινικό σωφρονισμό. Αν υπάρχουν αμφιβολίες για την ύπαρξη ποινικής ευθύνης τότε προς όφελος του εφήβου, επιβάλλονται αναμορφωτικά μέτρα ή, αν η κατάστασή του απαιτεί ειδική μεταχείριση, θεραπευτικά μέτρα.

Για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού δεν αρκεί μόνο η ποινική ευθύνη του εφήβου αλλά αναγκαίο προαπαιτούμενο είναι και ο σκοπός της ειδικής πρόληψης. Ο ειδικοπροληπτικός σκοπός του ποινικού σωφρονισμού εξασφαλίζεται και επιτυγχάνεται όταν η ποινή κρίνεται αναγκαία. Εξάλλου, η ποινή κρίνεται αναγκαία όταν ο έφηβος έχει φθάσει σε κάποιο σημείο ωριμότητας. Έμμεσα συμπεραίνουμε πως η ικανότητα καταλογισμού στους εφήβους αιρείται, όχι μόνο εξαιτίας της κωφλαλίας ή της διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή της

συνείδησης αλλά και σε περίπτωση ανωριμότητάς του. Στην περίπτωση αμφιβολίας για την ανωριμότητά του πρέπει να ακολουθείται η αρχή για την επιεικέστερη ή ευμενέστερη μεταχείριση.

Οι Κανόνες του Πεκίνου τονίζουν ότι η στέρηση της ελευθερίας των εφήβων πρέπει να επέρχεται μόνο όταν ο έφηβος τελέσει πράξη βίας κατ' άλλου προσώπου ή τελεί κατ' επανάληψη άλλες σοβαρές αξιόποινες πράξεις.

Η ποινική ανηλικότητα σύμφωνα με το ισχύον ελληνικό νομικό καθεστώς λήγει με τη συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας.

2. Δράστες μετεφηβικής ηλικίας

Οι μετέφηβοι ηλικίας 18 έως 21 ετών κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης είναι πλήρως ποινικά υπεύθυνοι, είναι ποινικά ενήλικοι. Η μετεφηβική ηλικία του δράστη καθορίζεται με βάση την ηλικία που είχε ο δράστης κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης, ενώ η ικανότητα για καταλογισμό κρίνεται σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Αυτό σημαίνει ότι η ικανότητα για καταλογισμό τεκμαίρεται ότι υπάρχει και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις διαπιστώνεται ανικανότητα για καταλογισμό.

Οι ποινές που επιβάλλονται στους μετεφήβους καθορίζονται με βάση τις διατάξεις του γενικού ποινικού δικαίου ενώ η επιβολή ελαττωμένων ποινών επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια του ποινικού δικαστηρίου, ύστερα από αναγνώριση του λεγόμενου ελαφρυντικού της μετεφηβικής ηλικίας. Οι μετέφηβοι δεν έχουν αξίωση για μείωση της ποινής λόγω της ηλικίας.

Όπως συνάγεται από το ά.133Π.Κ. σε συνδυασμό με τα ά.121§1 και 130§1Π.Κ. σημασία έχει η ηλικία του δράστη κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης και όχι ο χρόνος κατά τον οποίο επήλθε το αποτέλεσμα ή έγινε γνωστή η πράξη ή εκδικάζεται αυτή. Αν υπάρχουν αμφιβολίες για το αν ο δράστης ήταν έφηβος ή μετέφηβος τότε εφαρμόζονται οι διατάξεις που απειλούν την ηπιότερη έννομη συνέπεια για τον κατηγορούμενο.

Οι αξιόποινες πράξεις των εφήβων δικάζονται από τα τακτικά ποινικά δικαστήρια. Το δικαστήριο αποφασίζει οριστικά και αμετάκλητα για την επιβολή ή όχι μειωμένης ποινής. Όταν δεν επιβάλλεται μειωμένη ποινή η καταδικαστική απόφαση δεν χρειάζεται αιτιολογία. Αν όμως ο κατηγορούμενος υποβάλλει αίτημα για εφαρμογή του ελαφρυντικού της μετεφηβικής ηλικίας, το δικαστήριο πρέπει να

αιτιολογήσει την απόφαση, γιατί αυτή μπορεί να αναιρεθεί λόγω έλλειψης ειδικής και εμπειριστατομένης αιτιολογίας.

Όταν το δικαστήριο δεν αναγνωρίσει το ελαφρυντικό της μετεφηβικής ηλικίας μπορεί ακόμη και να επιβάλλει την ισόβια κάθειρξη του μετεφήβου, ενώ σε περίπτωση που αναγνωρίσει το προαναφερόμενο ελαφρυντικό η ποινή της ισόβιου κάθειρξης αντικαθίσταται από πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών. Σε περίπτωση που επιβάλλεται μειωμένη ποινή, η ποινή στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων του μετεφήβου καθώς και το μέτρο ασφάλειας της παραπομπής σε κατάσταση εργασίας⁸ δεν εφαρμόζονται. Αντίθετα, μετά την αναμόρφωση του σωφρονιστικού δικαίου είτε έχει είτε δεν έχει επιβληθεί μειωμένη ποινή, οι μετέφηβοι κρατούνται χωριστά από τους ενήλικους κατάδικους.

Στο σωφρονιστικό δίκαιο ο όρος “νεαρός κρατούμενος” αναφέρεται όχι μόνο σε άτομα εφηβικής ηλικίας αλλά και μετεφηβικής ηλικίας, ενώ παρέχεται η δυνατότητα παραμονής των κρατουμένων στα ειδικά καταστήματα κράτησης έως τη συμπλήρωση του εικοστού πέμπτου έτους της ηλικίας τους με σκοπό την ολοκλήρωση “μορφωτικών ή επαγγελματικών προγραμμάτων”. Η διεύρυνση της ομάδας της ανήλικης νεότητας στηρίζεται, στις τάσεις επέκτασης της εφαρμογής του ποινικού δικαίου ανηλίκων και σε άτομα μετεφηβικής ηλικίας.⁹

Αξίζει να αναφερθεί ότι ενώ οι δράστες μετεφηβικής ηλικίας δε δικάζονται με βάση το ποινικό δίκαιο ανηλίκων, σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιεύει η στατιστική της ποινικής δικαιοσύνης από το 1978 και στο εξής κάθε έτος ένα μικρό ποσοστό μετεφήβων υποβάλλεται σε αναμορφωτικά μέτρα.¹⁰

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο υποστηρίζεται ότι η μεταχείριση των μετεφήβων¹¹ πρέπει να γίνεται με βάση το ποινικό δίκαιο ανηλίκων επειδή συχνά η αξιόποινη συμπεριφορά των μετεφήβων οφείλεται στο μεταβατικό στάδιο της ανάπτυξής του και είναι εφήμερη. Ένα πρώτο βήμα σ’ αυτήν την τοποθέτηση έγινε από τον αυστριακό νομοθέτη, ο οποίος στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής του ποινικού δικαίου ανηλίκων έθεσε τα άτομα από το δέκατο τέταρτο έως το δέκατο ένατο έτος της ηλικίας τους. Στη Γερμανία αν και τα άτομα μετεφηβικής ηλικίας (18 – 21 ετών)

⁸ Αλεξιάδης, Σ., (1983), Προς αναμόρφωση του σωφρονιστικού συστήματος, σελ.67.

⁹ Σπινέλλη, Κ.Α., (1992), ο.π. σελ.280.

¹⁰ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.238.

¹¹ Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης Νο. R(87)20 για τις “Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων” αρ.17.

είναι ποινικά πλήρως υπεύθυνα στο πεδίο της κλασικής εγκληματικότητας και ιδίως στα βαριά εγκλήματα, με ποσοστό άνω του 90%, υπάγονται στους κανόνες του ποινικού δικαίου ανηλίκων.¹² Το πλεονέκτημα είναι εμφανές: αντί της ισόβιας στέρησης της ελευθερίας επιβάλλεται ποινή ορισμένου χρόνου κατά της ελευθερίας με ανώτατο όριο δέκα έτη.

3. Η συμπεριφορά του δράστη

3.1 Κατηγορίες πράξεων

Το ά.121Π.Κ. ορίζει ποιος θεωρείται ανήλικος αλλά δεν προσδιορίζει τις μορφές συμπεριφοράς που αναφέρονται και χαρακτηρίζουν τον ανήλικο εγκληματία. Αυτό στηρίζεται στο γεγονός ότι όποια μορφή συμπεριφοράς θεωρείται αξιόποινη για έναν ενήλικο είναι επίσης αξιόποινη και για ένα ανήλικο άτομο. Ωστόσο, στην ελληνική νομοθεσία ορίζονται επιπλέον μορφές συμπεριφοράς οι οποίες θεωρούνται αξιόποινες μόνο εφ' όσον τελούνται από ανηλίκους. Αυτές είναι οι λεγόμενες “αξιόποινες πράξεις status” ή “ιδιαίτερες αξιόποινες” πράξεις ανηλίκων.

Στο δίκαιο ανηλίκων δραστήων υπάγονται και ορισμένες μορφές μη αξιόποινης συμπεριφοράς, οι οποίες συνιστούν ηθική παρεκτροπή. Σύμφωνα με την ορολογία που χρησιμοποιείται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης γίνεται λόγος για “πρόληψη” ή για περιπτώσεις ανηλίκων που βρίσκονται σε “ηθικό κίνδυνο”.

3.2 Ιδιαίτερες αξιόποινες πράξεις ανηλίκων

Από διερεύνηση δημοσιευμάτων στατιστικών στο παρελθόν προκύπτει ότι οι περισσότερες περιπτώσεις που εκδικάζονται από τα δικαστήρια ανηλίκων αφορούν κοινές αξιόποινες πράξεις.¹³ Έτσι προκύπτει το ερώτημα σε τι αποσκοπούσε ο νομοθέτης όταν προέβλεπε τις ιδιαίτερες αξιόποινες πράξεις και την “ηθική παρεκτροπή” των ανηλίκων. Απώτερος σκοπός του νομοθέτη αναδεικνύεται η προστασία της ανηλικότητας ως κοινωνικού αγαθού, τόσο όταν στρέφονται οι ίδιοι οι ανήλικοι εναντίον του εαυτού τους με αξιόποινες πράξεις, όσο και όταν κινδυνεύει η

¹² Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.123.

¹³ Σπινέλλη, Κ.Α., (1992), ο.π. σελ.60.

ασφάλεια, η υγεία τους αλλά και όταν κινδυνεύουν να μεταβληθούν σε δράστες αξιόποινων πράξεων.

3.3. Η “Ηθική παρεκτροπή”

Η ηθική παρεκτροπή είναι μία αόριστη έννοια η οποία ενέχει αξιολογική κρίση.¹⁴ Η ελληνική νομοθεσία δεν παρέχει κριτήρια σύμφωνα με τα οποία ο δικαστής ανηλίκων θα μπορούσε να γνωματεύσει και να αιτιολογήσει τη γνωμάτευσή του.

Οι λεγόμενες περιπτώσεις πρόληψης αφορούν ανηλικούς 7 έως 18 ετών, οι οποίοι βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο. Τις περισσότερες φορές οι γονείς και λιγότερο τρίτα άτομα ή η Υπηρεσία Επιμελητών, υποβάλλουν αίτηση στην Υπηρεσία Επιμελητών του Δικαστηρίου Ανηλίκων εφ’ όσον παρατηρούνται ορισμένα φαινόμενα στη συμπεριφορά του ανηλίκου, όπως φυγή από το σπίτι, διακοπή της φοίτησης στο σχολείο, περιφρόνηση κάθε μορφής εξουσίας. Αν και ο νόμος σ’ αυτές τις περιπτώσεις προβλέπει εισαγωγή σε αναμορφωτικό κατάστημα, στην πράξη το μέτρο που επιβάλλεται συχνότερα είναι η θέση του ανηλίκου υπό την επιμέλεια επιμελητών.¹⁵

Η τελική επιλογή του καταλληλότερου μέτρου γίνεται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης ύστερα από γνωμάτευση του δικαστή ανηλίκων. Ο δικαστής στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην έρευνα και πρόταση του επιμελητή ανηλίκων.

Το περιεχόμενο της “ηθικής παρεκτροπής” ή του “ηθικού κινδύνου” έχει απασχολήσει γενικά το δίκαιο ανηλίκων και αυτό αποδεικνύεται από τους ποικίλους όρους που έχουν προταθεί για να προσδιορίσουν τον “κίνδυνο”. Παλαιότερα, γινόταν λόγος για “κίνδυνο ηθικής εγκατάλειψης ή διαφθοράς”, για “ηθικό κίνδυνο”, για κατάσταση “εγκατάλειψης” και “εξάρτησης” καθώς και για συγκεκριμένης μορφής επικίνδυνης συμπεριφοράς (συναναστροφή με επικίνδυνα άτομα). Πρόσφατα, νομοθεσίες αναφέρονται σε ανηλικούς που βρίσκονται απλώς σε “κίνδυνο”, σε κατάσταση κινδύνου και ανάγκη για παιδαγωγική βοήθεια ή σε νέους για τους οποίους πιθανολογείται ότι θα τελέσουν κάποια αξιόποινη πράξη.

¹⁴ Σούρλα, Π., (1986), Θεμελιώδη ζητήματα της μεθοδολογίας του δικαίου, σελ. 82.

¹⁵ Σπινέλλη, Κ.Α., (1999), ο.π. σελ.63.

Στη Γαλλία, οι προαναφερθέντες όροι αφορούν γενικά ανηλικούς κάτω του 21ου έτους των οποίων η υγεία, η ασφάλεια, η ηθική, η εκπαίδευση απειλούνται τόσο ώστε είναι αναγκαίο να δοθεί η κατάλληλη αγωγή, μέσω “παιδαγωγικής βοήθειας”.

Στην Ιαπωνία, η παρέμβαση του οικογενειακού δικαστηρίου γίνεται εξετάζοντας ταυτόχρονα πόσο είναι πιθανό να τελέσει ο ανήλικος κάποια παράβαση εξαιτίας του χαρακτήρα του ή εξωγενών συνθηκών και συγχρόνως αν συντρέχει και μια συγκεκριμένη συμπεριφορά.

Σύμφωνα με τους Κανόνες του Πεκίνου, η διαδικασία σύμφωνα με την οποία θα επιλεγεί η κατάλληλη μεταχείριση σε κάθε περίπτωση επιδιώκεται να είναι δίκαιοι και να αποφεύγεται η πολύπλοκη, χρονοβόρα και στιγματιστική διαδικασία των ποινικών δικαστηρίων. Παράλληλα, ως αξιόποινες πράξεις θεωρούνται μόνον όσες πράξεις αποτελούν εγκλήματα όταν τελούνται από ενήλικους.¹⁶ Οι Κανόνες του Πεκίνου προτρέπουν τα κράτη – μέλη του Ο.Η.Ε. να εφαρμόζουν τους κανόνες αυτούς και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες τα ανήλικα άτομα εκδηλώνουν μία ιδιαίτερη συμπεριφορά, η οποία όμως δε θα θεωρούνταν αξιόποινη για ένα ενήλικο.¹⁸

Επίσης τονίζουν τη σημασία να εφαρμόζονται οι παραπάνω αρχές και σε πολιτικά δικαστήρια ή, άλλα διοικητικά όργανα, όταν αυτά εκδικάζουν περιπτώσεις ανηλικών που χρήζουν απλώς μέριμνας ή πρόνοιας.¹⁹

II. Έννομες συνέπειες του ποινικού δικαίου ανηλικών

1. Έννομες συνέπειες του ποινικού δικαίου ανηλικών

Το ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλικών, διαθέτει αυτοτελές σύστημα κυρώσεως για τους ανηλικούς και καθορίζει τις έννομες συνέπειες σε αναμορφωτικά μέτρα και σε ποινικό σωφρονισμό. Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα είναι ίδια για παιδιά και εφήβους και διαπνέονται από το πνεύμα της διαπαιδαγώγησης. Ο ποινικός σωφρονισμός επιβάλλεται σε περίπτωση τέλεσης εγκλήματος από ποινικά υπεύθυνο έφηβο όταν δεν υπάρχει άλλη, κατάλληλη αντίδραση και είναι αναγκαίος για να συγκρατήσει τον έφηβο από την τέλεση νέων εγκλημάτων στο μέλλον.

¹⁶ Κανόνες του Πεκίνου, ά.2.2.

¹⁸ Κανόνες του Πεκίνου, ά.3.1.

¹⁹ Κανόνες του Πεκίνου, ά.3.2.

Πρέπει να τονιστεί το ά.3§1Δ.Σ.Δ.Π. όπου αναφέρεται ρητά ότι σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά, είτε λαμβάνονται από δικαστήρια, διοικητικές αρχές ή νομοθετικά όργανα, πρέπει να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη το συμφέρον του παιδιού.

Τα παιδιά και οι ποινικά ανεύθυνοι έφηβοι υποβάλλονται στα μέτρα του ποινικού δικαίου ανηλίκων, ανεξάρτητα από την ηλικία που έχουν όταν εκδικάζεται η υπόθεση ή από τη βαρύτητα της πράξης. Επομένως, αποκλείεται γι' αυτά ο ποινικός σωφρονισμός, κάθε κύρια ποινή και ακόμη περισσότερο τα προσωπικά μέτρα ασφαλείας του ποινικού δικαίου ανηλίκων. Οι κύριες ποινές του ποινικού δικαίου ανηλίκων εφαρμόζονται μόνο σε ποινικά υπεύθυνους εφήβους και υποχρεωτικά μειωμένες.

Κρίσιμο και αποφασιστικό ρόλο στον καθορισμό της μεταχείρισης στην οποία πρέπει να υποβληθεί ο ανήλικος παίζει ο χρόνος εκδίκασης της υπόθεσης. Έτσι, οι διατάξεις των ά.130§1 και 131§§1,2Π.Κ. προβλέπουν την εφαρμογή ποινών του ποινικού δικαίου ενηλίκων, υποχρεωτικά μειωμένων, αν ο ενήλικος βρισκόταν στην εφηβική ηλικία όταν τέλεσε την πράξη και δικάζεται μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους ή αν η δικαστική απόφαση που επιβλήθηκε θα αρχίσει να εκτελείται μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους.

Σύμφωνα με το ά.124§§1,2Π.Κ. το δικαστήριο έχει πάντοτε την ευχέρεια να αντικαταστήσει το αναμορφωτικό ή θεραπευτικό μέτρο που επέβαλε με άλλο, ή να άρει το επιβληθέν μέτρο εφ' όσον επιτεύχθηκε η κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου.²⁰

Ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάσταση εφήβων δραστών είναι μία ιδιότυπη ποινή κατά της ελευθερίας και αποτελεί τη μοναδική αυτοτελή ποινή του δικαίου ανηλίκων απέναντι στις στερητικές της ελευθερίας ποινές για ενηλίκους. Πρόκειται για στέρηση της ελευθερίας σχετικά αόριστης διάρκειας και είναι ποινή με “ενσωματωμένο και μέτρο ασφαλείας” για την ποινική αντιμετώπιση των εφήβων.

Κατά την επιλογή των έννομων συνεπειών ισχύει η αρχή της επικουρικότητας, δηλαδή η παραίτηση από μία αυστηρή ποινή για την επιβολή μίας ηπιότερης. Έτσι:

α) Η επιβολή των αναμορφωτικών μέτρων από το δικαστήριο ανηλίκων γίνεται από τα ελαφρότερα στα βαρύτερα.

²⁰ Μυγιάκης, Ι.Α., (1973), Η επιστημονική και πρακτική αξία της διατάξεως της παραγράφου 3 του άρθρου 124 του Π.Κ. Ποινικά Χρονικά 23, σελ.681 – 682.

β) Τα εξωιδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα προηγούνται των ιδρυματικών αναμορφωτικών μέτρων ή των στερητικών της ελευθερίας μέτρων.

γ) Τα αναμορφωτικά μέτρα προηγούνται του ποινικού σωφρονισμού.

Σύμφωνα με την προαναφερθείσα αρχή, οι έννομες συνέπειες πρέπει πρώτα να προσανατολίζονται στην αναγκαιότητα των αναμορφωτικών μέτρων, η οποία με τη σειρά της προσανατολίζεται στην προσωπικότητα του δράστη.

Τα δικαστήρια ανηλίκων προσφεύγουν στις έννομες συνέπειες του ποινικού δικαίου ενηλίκων όταν ο ποινικός σωφρονισμός είναι αναγκαίος και για να αποφευχθεί η υποβολή του νεαρού ατόμου στην ποινή του ποινικού σωφρονισμού. Μία ανάλυση των κυρώσεων που επιβλήθηκαν σε εφήβους κατά το έτος 1995 δείχνει ότι μόνο στο 2,1% (129 άτομα) υποβλήθηκαν στην ποινή του ποινικού σωφρονισμού ενώ το 13,8 (840 άτομα) υποβλήθηκε στις κυρώσεις του ποινικού δικαίου ενηλίκων. Από αυτά τα 840 άτομα, το 76% καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης έως ένα μήνα ενώ καταδικάστηκαν σε ποινή κατά της ελευθερίας κάτω των έξι μηνών οι εννέα από τους δέκα εφήβους.²⁰

Οι Κανόνες του Πεκίνου προτείνουν τη θέσπιση ενός ευρέως φάσματος εξωιδρυματικών μέτρων με σκοπό να αποφεύγεται η αποϊδρυματοποίηση. Τέτοια μέτρα μπορεί να είναι: η παροχή κοινωφελούς εργασίας, χρηματικές ποινές, ικανοποίηση του θύματος και αποκατάσταση της ζημιάς, συμμετοχή σε ομάδες συμβουλευτικής αγωγής, κοινής διαβίωσης.

Ο ποινικός κώδικας ακολουθεί την αρχή της “αόριστης κύρωσης” στη μεταχείριση των ανηλίκων, δηλαδή την αόριστη διάρκεια των αναμορφωτικών θεραπευτικών μέτρων και του ποινικού σωφρονισμού. Η απόφαση για την υπό όρους απόλυση του κρατούμενου από σωφρονιστικό κατάστημα ανήκει στη δικαστική αρχή. Σύμφωνα με τη Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι προβλεπόμενες κυρώσεις για τους ανήλικους πρέπει να έχουν ορισμένη διάρκεια, να τις καθορίζουν μόνο οι δικαστικές ή ισότιμες διοικητικές αρχές και οι ίδιες να τις τερματίζουν νωρίτερα απ’ ότι αρχικά ορίστηκε.

Σε περίπτωση αποτυχίας του επιβληθέντος αναμορφωτικού μέτρου ο ανήλικος δεν υποβάλλεται σε κάποια επιπρόσθετη κύρωση ούτε κλιμακώνεται η βαρύτητα της ποινής. Αλλά, το δικαστήριο αναζητά άλλη, κατάλληλη κύρωση.

Στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων, όσον αφορά τους ποινικά υπεύθυνους εφήβους ισχύει το μονιστικό ή μονοπολικό σύστημα, δηλαδή επιβάλλεται στον έφηβο δράστη είτε ποινή είτε μέτρο. Έτσι, οι ποινικά υπεύθυνοι έφηβοι υποβάλλονται είτε σε

²⁰ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.315.

αναμορφωτικά μέτρα είτε σε ποινικό σωφρονισμό, ο συνδυασμός των δύο αποκλείεται. Αντίστοιχα, στα παιδιά ή στους ποινικά ανεύθυνους εφήβους επιβάλλονται είτε αναμορφωτικά μέτρα είτε θεραπευτικά μέτρα. Σαφώς, τα αναμορφωτικά μέτρα πάντα προηγούνται και για το λόγο αυτό, ο έφηβος δράστης υποβάλλεται πρώτα σε αυτά και αν κριθεί αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός για την αποτροπή τέλεσης εγκλημάτων στο μέλλον τότε μόνο θα επιβληθεί στον ανήλικο δράστη. Τα αναμορφωτικά μέτρα δεν επιβάλλονται ποτέ συμπληρωματικά της ποινής αλλά πρώτα στη θέση της ποινής.

Επιπλέον, ισχύει η αρχή του μονισμού των στερητικών της ελευθερίας εννόμων συνεπειών και έτσι δεν είναι δυνατή η σωρευτική επιβολή στερητικών της ελευθερίας κυρώσεων.

Τα αναμορφωτικά μέτρα, όπως προαναφέραμε έχουν πάντα προτεραιότητα και αποτελούν τον κανόνα για την αντιμετώπιση των παιδιών και των εφήβων. Ο ποινικός σωφρονισμός επιβάλλεται όταν τα αναμορφωτικά μέτρα δεν είναι αρκετά για να συγκρατήσουν τον έφηβο από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων. Εναπόκειται στους δικαστές ανήλικων η επιλογή της κύρωσης που θα επιβληθεί και η οποία μπορεί να εκτείνεται από την απλή επίπληξη μέχρι τον περιορισμό του ανήλικου σε σωφρονιστικό κατάστημα.

2. Αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα

2.1 Νομική φύση αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων

Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα είναι μέτρα ασφαλείας αναπληρωματικά της ποινής, έχουν οιοσδήποτε ιατρικό χαρακτήρα και δεν έχουν ενσωματωθεί στα μέτρα ασφαλείας του ποινικού δικαίου ανήλικων.

Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα αποτελούν αυτοτελείς κατηγορίες των εννόμων συνεπειών του ποινικού δικαίου ανήλικων.²¹ Αυτό αιτιολογείται από το γεγονός ότι δεν έχουν σαν σκοπό την προφύλαξη της κοινωνίας από την επικινδυνότητα του δράστη αλλά τη βελτίωση του χαρακτήρα του ανήλικου δράστη με τελικό σκοπό την επανένταξή του στο κοινωνικό σύνολο. Τα μέτρα αυτά έχουν ειδικοπροληπτικό και όχι ποινικό χαρακτήρα και αποτελούν περισσότερο δικαιοδοτικά μέτρα.

²¹ Αλεξιάδης, Σ., (1983), ο.π. σελ.167.

Τα αναμορφωτικά μέτρα εφαρμόζονται με την τέλεση απλώς άδικης πράξης που τιμωρείται με το νόμο ενώ δε χρειάζεται να αποδειχτεί η ποινική ευθύνη του ανηλίκου. Μπορούν βέβαια να επιβληθούν και όταν συντρέχει η ποινική ευθύνη του δράστη αλλά η επιβολή του ποινικού σωφρονισμού δεν κρίνεται αναγκαία.

Επειδή τα αναμορφωτικά μέτρα είναι αναπληρωματικά της ποινής ισχύει γι' αυτό η αρχή της αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία αυτά επιβάλλονται σύμφωνα και με τις προσωπικές συνθήκες του δράστη αλλά και με τη βαρύτητα της πράξης.

Επειδή σύμφωνα με την πάγια νομολογία του ανώτατου ακυρωτικού δικαστηρίου καταδικαστική είναι η απόφαση που κηρύσσει ενοχή και επιβάλλει ποινή στην περίπτωση των αναμορφωτικών μέτρων δεν γεννάται θέμα καταδίκης.²² Παρ' όλα αυτά οι δικαστικές αποφάσεις με τις οποίες αυτά επιβάλλονται καταγράφονται στο ποινικό μητρώο, όπου μπορούν να εγγραφούν ακόμη και τα εξωιδρυματικά μέτρα για πταίσματα ανηλίκων. Απόρροια των παραπάνω είναι η ανικανότητα του ανηλίκου να ασκήσει έφεση εφ' όσον η δικαστική απόφαση είναι αθωωτική.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων είναι η αοριστία τους όσον αφορά το είδος του μέτρου που επιβάλλεται και τη διάρκειά του. Σύμφωνα με την αρχή της ειδικής πρόληψης το δικαστήριο ανηλίκων μπορεί και να αντικαθιστά και να αίρει το αναμορφωτικό ή θεραπευτικό μέτρο που επέβαλε αν αυτό εκπλήρωσε το σκοπό του ύστερα από γνωμοδότηση ειδικού γιατρού.

Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα έχουν χαρακτήρα σκοπιμότητας και γι' αυτό παύουν όταν ο σκοπός τους εκπληρωθεί.

Αποφασιστική σημασία για την αντικατάσταση ή την άρση των μέτρων από το δικαστήριο έχει στην περίπτωση των εξωιδρυματικών μέτρων η πρόταση του επιμελητή ανηλίκων στο δελτίο κοινωνικής έρευνας ή στην περίπτωση της ιδρυματικής μεταχείρισης η έκθεση των κοινωνικών υπηρεσιών του ιδρύματος αγωγής. Επιπλέον, το δικαστήριο μπορεί, ύστερα από γνωμοδότηση ειδικού γιατρού, να αντικαταστήσει το αναμορφωτικό μέτρο με θεραπευτικό και αντιστρόφως. Τουναντίον, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αντικατασταθεί θεραπευτικό ή αναμορφωτικό μέτρο με ποινικό σωφρονισμό ή αντιστρόφως.

Οι διατάξεις του ά.124§1,2 δεν αναφέρουν τις προϋποθέσεις για την αντικατάσταση ενός μέτρου με κάποιο άλλο. Ωστόσο, αυτές συνάγονται από τη

²² Μαργαρίτης, Α. Χ., (1995), Βασικές έννοιες δικονομικού δικαίου. Τ. Α' Εισαγωγή στην ποινική δικονομία, σελ.88.

σκοπιμότητα του θεσμού και έτσι το επιβληθέν μέτρο πρέπει να εξετάζεται συνεχώς και να προσαρμόζεται σύμφωνα με την εξέλιξη του ανηλίκου. Κρίσιμος χρόνος για την απόφαση αυτή είναι η κατάσταση του δράστη στο χρονικό σημείο της μεταβολής. Στατιστικά στοιχεία για τις μεταβολές επιβληθέντων μέτρων δεν δημοσιεύονται στη Στατιστική της Δικαιοσύνης. Το ζήτημα της μεταβολής των μέτρων τίθεται όταν ο ανήλικος κατά τη διάρκεια εκτίσεως του επιβληθέντος μέτρου δεν τελέσει εκ νέου πράξη που απειλείται με ποινή.

Αν και στη δικαστική απόφαση δεν ορίζεται η διάρκεια των μέτρων, τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα που επιβάλλονται λήγουν αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του 21ου έτους. Τα αναμορφωτικά μέτρα της θέσης του ανηλίκου υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των γονέων, επιτρόπων ή κηδεμόνων, της ανάθεσης της επιμέλειας του ανηλίκου σε επιμελητές ανηλίκων και της τοποθέτησής του σε κατάσταση αγωγής παύουν αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας, δηλαδή με την έναρξη της αστικής ενηλικιότητας.

2.2 Κύρια αναμορφωτικά μέτρα

Τα κύρια αναμορφωτικά μέτρα αναφέρονται στο ά.122§1Π.Κ. σύμφωνα με τη σειρά βαρύτητας και κατά κανόνα προτεραιότητας επιβολής τους, για την καλύτερη παιδαγωγική επιτυχία και είναι:

i) Επίπληξη

Το πρώτο και το ηπιότερο από τα κύρια αναμορφωτικά μέτρα είναι η επίπληξη του ανηλίκου. Η επίπληξη είναι η επίσημη αποδοκιμασία της πράξης από το δικαστήριο, πρέπει να είναι προφορική και δεν πρέπει να διαταράσσεται απόντος του ανηλίκου. Η αποδοκιμασία της πράξης πρέπει να συνδέεται και με μία έκκληση στην καλή θέληση, την τιμή, το συναίσθημα της ευθύνης του δράστη για ενθάρρυνση στη μελλοντική σύννομη συμπεριφορά του δράστη.

Πρόσθετα προς την επίπληξη το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει μέτρα, τα οποία συνίστανται σε επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγησή του. Παρ' όλα αυτά, η σωρευτική επιβολή μέτρων δεν έχει νόημα γιατί το αναμορφωτικό ή οποιοδήποτε άλλο μέτρο, χάνει το χαρακτήρα του αυτοτελούς και σοβαρού μέτρου του ποινικού δικαίου ανηλίκων.

Ο επιμελητής ανηλίκων αναλαμβάνει να παρακολουθεί την εξέλιξη και να ασκεί προστατευτική επίβλεψη στους ανηλίκους στους οποίους επιβλήθηκε το αναμορφωτικό μέτρο της επίπληξης.

ii) Η υπεύθυνη ανάθεση επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του

Η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του προϋποθέτει την ύπαρξη ενός κατάλληλου οικογενειακού περιβάλλοντος για την ικανοποίηση των προσωπικών αναγκών του ανηλίκου με απώτερο σκοπό την κοινωνική του επανένταξη. Ο κύκλος των ατόμων, που έχουν την υπεύθυνη επιμέλεια του ανηλίκου, αναλαμβάνει σύμφωνα με το ά.360§3Π.Κ. μία αυξημένη ποινική ευθύνη.

Η αποδοτικότητα του μέτρου αυτού αμφισβητείται όταν επιβάλλεται από τον ανηλίκου. Έτσι για την παρακολούθηση του μέτρου αυτού ασκείται προστατευτική επίβλεψη από τον επιμελητή ανηλίκων.

iii) Ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή ιδρύματα ανηλίκων ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων

Στην πράξη η επιμέλεια ανατίθεται στους επιμελητές ανηλίκων των δικαστηρίων ανηλίκων και λιγότερο στις εταιρίες προστασίας ανηλίκων. Η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε επιμελητή ανηλίκων είναι το πιο σημαντικό και αποτελεσματικό μέτρο του δικαίου ανηλίκων.²³ Συγκεκριμένα, ο δικαστής ανηλίκων κατά κύριο λόγο:

- Διεξάγει κοινωνική έρευνα στο περιβάλλον του ανηλίκου.
- Συζητά με τον ανήλικο και προσπαθεί να διαγνώσει τις ανάγκες και τα αίτια της αντικοινωνικής του συμπεριφοράς.
- Συντάσσει έκθεση και συμπληρώνει δελτίο με βάση τα στοιχεία που έχει συλλέξει.
- Προτείνει στο δικαστή εγγράφως την ενδεικνυόμενη μεταχείριση για τον ανήλικο.

²³ Δημηνά, Δ., (1989), Αναγκαίες μεταρρυθμίσεις και βελτιώσεις στην ισχύουσα περί ανηλίκων νομοθεσία. Ποινικά Χρονικά 39, σελ. 585 – 596.

– Συλλέγει στατιστικά στοιχεία σχεπικά με υποθέσεις που εκδικάζονται και “επιμέλειες” που επιβάλλονται.

Οι εταιρίες προστασίας των ανηλίκων δρουν κυρίως στην περιοχή του δικαίου πρόνοιας των ανηλίκων με στενή έννοια, ενώ η ανάθεση της επιμέλειας σε ίδρυμα αγωγής δεν εφαρμόζεται στην πράξη. Οι εταιρίες προστασίας ανηλίκων είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και υπάγονται στην εποπτεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Παρέχουν υλική και κοινωνική βοήθεια σε ανηλίκους που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, σε ανηλίκους που έχουν απολυθεί από ίδρυμα αγωγής ή σε άλλους, στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά μέτρα. Σκοπός των εταιριών αυτών είναι η πρόληψη της εγκληματικής συμπεριφοράς των ανηλίκων.

iv) Τοποθέτηση του ανηλίκου σε κρατικό, κοινωνικό ή και ιδιωτικό κατάστημα αγωγής.

Η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάστημα αγωγής είναι το βαρύτερο αναμορφωτικό μέτρο του ποινικού δικαίου ανηλίκων και συνεπάγεται τον αναγκαστικό εγκλεισμό του ανηλίκου σε ίδρυμα²⁴ και συνεπώς, τη στέρηση της ελευθερίας του. Το μέτρο αυτό επιβάλλεται επικουρικά εφ’ όσον τα υπόλοιπα αναμορφωτικά μέτρα απέτυχαν στο στόχο τους.

Προϋπόθεση για τον εγκλεισμό του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής είναι η τέλεση πράξης εκ μέρους του, η οποία αν τελούνταν από ενήλικο θα θεωρούνταν κακούργημα ή πλημμέλημα. Για την εισαγωγή σε ίδρυμα αρκεί να αποδειχθεί η αντικειμενική υπόσταση μίας πράξης και όχι η ποινική ευθύνη του ανηλίκου. Τα δικαστήρια ανηλίκων σπάνια προσφεύγουν στο μέτρο της ιδρυματικής μεταχείρισης.

Στην πραγματικότητα λειτουργούν μόνο κρατικά ιδρύματα αγωγής, τα οποία υπάγονται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και πιο συγκεκριμένα, στη “Διεύθυνση Πρόληψης εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων”. Προς το παρόν λειτουργεί μόνο το ίδρυμα αγωγής ανήλικων αρρένων Νέας Ιωνίας Βόλου (Ι.Α.Α.Α.). Το ίδρυμα αγωγής ανήλικων αρρένων Κορυδαλλού και το ίδρυμα αγωγής ανήλικων θηλέων Παπάγου καταργήθηκαν λόγω της ανάγκης αναδιοργάνωσης και εκσυγχρονισμού της λειτουργίας τους. Δεν υπάρχουν ιδρύματα αποκεντρωμένα στα

²⁴ Παρασκευόπουλος, Ι., (1986), ο.π. σελ.48.

κύρια γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας, ενώ σ' αυτά που λειτουργούσαν είχαν επισημανθεί ελλείψεις στην κτιριακή υποδομή, στο ειδικευμένο προσωπικό.²⁵

Οι παραπάνω λόγοι αποτελούν σοβαρό κώλυμα για την επαβολή της ιδρυματικής αγωγής από το δικαστήριο ανηλίκων.

Το ίδρυμα αγωγής, σύμφωνα με την §6 του ά.17 του ν.2298 / 1995 ασκεί τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη γονική μέριμνα παρ' όλο που μπορεί να αμφισβητηθεί η αποτελεσματικότητα της άσκησης της γονικής μέριμνας, από το ίδρυμα αγωγής, με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού.

Η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή επιμελητές ανηλίκων και η εισαγωγή του σε ίδρυμα εφαρμόζεται τόσο σε ανήλικους δράστες εγκλήματος όσο και σε ανήλικους που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, στον τομέα της πρόληψης.

Για την τοποθέτηση του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής στο πεδίο της πρόληψης αρκεί η διαπίστωση ότι ο ανήλικος διαβιώνει σε περιβάλλον ατόμων, τα οποία τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τα πρώτα Δημοσιεύματα της "Στατιστικής της Δικαιοσύνης" του έτους 1974 από τους 639 ανήλικους το 34% ήταν παρόντες στα καταστήματα αγωγής και το 66% απόντες κατά την 31.12.1974 ενώ κατά το έτος 1994 από τους 241 ανήλικους το 3% ήταν παρόντες ενώ το 97% απόντες κατά την 31.12.1994. Το 1974 η πλειοψηφία των ανηλίκων απουσίαζε λόγω δοκιμαστικών αδειών ενώ το 1994 λόγω διαφυγής.

Περαιτέρω, το 1975 εισήλθαν σε ιδρύματα αγωγής 231 ανήλικοι ενώ το 1995 μόνο 39. Το ποσοστό των κοριτσιών που εισήλθε σε ιδρύματα αγωγής το 1975 ήταν 35%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 1995 "έπεσε" στο 5%. Συνεπώς, οι ανήλικοι που υποβάλλονται σε ιδρυματική αγωγή ακολουθούν μία καθοδική πορεία.

Ενώ κατά το έτος 1975 η αρχή που εξέδωσε την απόφαση ιδρυματικής εισαγωγής για 118 ανήλικους (51% του συνόλου των εισαγωγών) ήτα το Υπουργείο Δικαιοσύνης, η ίδια αρχή το 1995 έκανε χρήση του συγκεκριμένου μέτρου μόνο για 6 ανήλικους (15%).

Επίσης, το 1975 οι ανήλικοι που εισήχθησαν σε ίδρυμα αγωγής λόγω αλητείας ανέρχονται στους 42 ενώ το 1995 μειώνονται στους 2. Αντίστοιχα το 1975 εισήχθησαν 13 κορίτσια σε ίδρυμα αγωγής για πορνεία ενώ το 1995 κανένα. Ο

²⁵ Σπινέλλη, Κ.Α., (1992), ο.π. σελ.120.

συχνότερος λόγος εισαγωγής των αγοριών σε ίδρυμα αγωγής είναι η κλοπή με ποσοστό 73% το 1995 ενώ των κοριτσιών είναι ο ηθικός κίνδυνος με ποσοστό 100%. Δηλαδή για τα αγόρια ο λόγος εισαγωγής σε ίδρυμα αγωγής ανάγεται στο πεδίο του ποινικού δικαίου ενώ για τα κορίτσια στο πεδίο του δικαίου πρόνοιας με στενή έννοια.

Τόσο σε αμερικανικό όσο και σε πανευρωπαϊκό επίπεδο η προληπτική παρέμβαση της πολιτείας για ανηλίκους που βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο εφαρμόζεται κυρίως σε κορίτσια.

Μία διαφοροποίηση των ανηλίκων σε σχέση με την προηγούμενη ποινική τους κατάσταση κατά το έτος 1995 δείχνει ότι εκτός από οκτώ ανηλίκους που είχαν κρατηθεί σε ίδρυμα αγωγής, κανείς από τους υπόλοιπους 31 ανηλίκους δεν είχε υποβληθεί σε άλλη κύρωση του ποινικού δικαίου ανηλίκων.²⁶ Συνάγεται από τα προηγούμενα ότι ο εγκλεισμός σε ίδρυμα αγωγής αποτέλεσε την πρώτη αντίδραση των αποφασιζόντων αρχών.

Σε περίπτωση διαφυγής του ανηλίκου από ίδρυμα αγωγής δεν τίθεται θέμα απόδρασης κρατούμενου, όπως ορίζει το ά.173Π.Κ. Αντίθετα, η περίπτωση διαφυγής από σωφρονιστικό κατάστημα συνιστά έγκλημα σύμφωνα με το ά.173Π.Κ. Η διαφυγή από το ίδρυμα αγωγής αποτελεί ένδειξη για την αποτυχία του ιδρυματικού μέτρου και για το λόγο αυτό το δικαστήριο μπορεί να αντικαταστήσει το μέτρο της εισαγωγής σε ίδρυμα με κάποιο άλλο μέτρο εξωιδρυματικό.

Για τους ανηλίκους που έχουν εισαχθεί σε ίδρυμα αγωγής προβλέπονται 3 είδη αδειών: η άδεια δοκιμασίας, η άδεια για λόγους υγείας και η έκτακτη άδεια. Η δοκιμαστική άδεια χορηγείται ύστερα από αιτιολογημένη γνώμη του διευθυντή του ιδρύματος, έχει διάρκεια από έξι έως δώδεκα μήνες και μπορεί να χορηγηθεί τμηματικά. Η άδεια για λόγους υγείας χορηγείται ύστερα από αιτιολογημένη έκθεση του ιατρού του καταστήματος, που αφορά κατ' οίκον νοσηλεία. Επιπλέον, μπορεί να χορηγηθεί άδεια έως και είκοσι ημερών από το διευθυντή του ιδρύματος: α) για έκτακτες οικογενειακές ανάγκες, β) για την εξυπηρέτηση των εκπαιδευτικών αναγκών και αναγκών επαγγελματικής κατάρτισης και γ) κατά τις περιόδους εορτών. Σε περίπτωση όλως εκτάκτης ανάγκης ο υπουργός δικαιοσύνης, μετά από πρόταση του διευθυντή του ιδρύματος χορηγεί άδεια είκοσι ημερών.

²⁶ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.385.

Τα ελληνικά ιδρύματα αγωγής στεγάζουν τόσο ανηλίκους που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής όσο και δράστες αξιόποινων πράξεων και εφήβους κατά των οποίων διατάχθηκε η εισαγωγή σε ίδρυμα αγωγής ως περιοριστικός όρος.

Σύμφωνα με τη Σύσταση R(87)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις “Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων” πρέπει:

- να ιδρυθούν ιδρύματα αγωγής μικρής δυναμικότητας ενταγμένα στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον,
- η προσωπική ελευθερία του ανηλίκου να περιορίζεται όσο το δυνατόν λιγότερο και ο τρόπος με τον οποίο θα γίνεται αυτό να αποφασίζεται με δικαστικό στέλεχος,
- να βελτιωθούν κατά το δυνατόν, οι σχέσεις του ανηλίκου με την οικογένειά του,
 - i) αποφεύγοντας την κράτηση σε τόπους απομακρυσμένους ή δύσκολα προσβάσιμους.
 - ii) διατηρώντας την επαφή με την οικογένεια μέσα στον τόπο κράτησης.

v) Πρόσθετα αναμορφωτικά μέτρα

Τα πρόσθετα αναμορφωτικά μέτρα είναι υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής και τη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου και προβλέπονται αφού έχει επιβληθεί κάποιο κύριο αναμορφωτικό μέτρο. Στην περίπτωση που ο ανήλικος έχει εισαχθεί σε ίδρυμα αγωγής τα πρόσθετα αναμορφωτικά μέτρα επιβάλλονται στη διάρκεια δοκιμαστικών αδειών.²⁷ Ο νόμος δεν καθορίζει την εύνοια και το περιεχόμενο αυτών των υποχρεώσεων αλλά εξαρτώνται αποκλειστικά από την κρίση, τη δημιουργική φαντασία, την επικουρικότητα, την ευαισθησία και το προσωπικό ενδιαφέρον του δικαστή ανηλίκων. Έτσι, μπορούν να εφαρμοστούν μέτρα επιλεγμένα με βάση την πράξη ή την προσωπικότητα του δράστη. Στην πράξη τέτοια μέτρα σπάνια εφαρμόζονται.

²⁷ Μπουρόπουλος, Α.Ν., (1959), ο.π. σελ.329.

3. Θεραπευτικά μέτρα

Το δικαστήριο ανηλίκων επιβάλλει την εισαγωγή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα. Ύστερα από γνωμοδότηση ειδικού γιατρού και πιο συγκεκριμένα κατά το ά.123§1Π.Κ. “αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή άλλη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή είναι τυφλός, κωφάλαλος, επιληπτικός ή του έχει γίνει έξη η χρήση οινοπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δε μπορεί να την αποβάλλει με δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και την ηθική ανάπτυξη”.

Στο νόμο αναφέρονται οι παραπάνω πέντε καταστάσεις για τη θεραπευτική μεταχείριση του ανηλίκου αλλά επαφίεται στην κρίση του δικαστηρίου ανηλίκων η εισαγωγή σε θεραπευτικό ίδρυμα.

Η επιβολή θεραπευτικών μέτρων δεν εξαρτάται από την ποινική ευθύνη ή την ικανότητα για καταλογισμό του έφηβου δράστη, εφ’ όσον οι προαναφερόμενες καταστάσεις άρουν την ικανότητα για καταλογισμό. Βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή των μέτρων αυτών είναι, εκτός από την κατάσταση του ανηλίκου που απαιτεί θεραπεία, η τέλεση πράξης η οποία αν τελούνταν από ενήλικο θα θεωρούνταν πλημμέλημα ή κακούργημα. Σε περίπτωση τέλεσης πταισίματος ο δικαστής δε μπορεί να επιβάλλει θεραπευτικά μέτρα.

Αν και μία εξωιδρυματική θεραπευτική μεταχείριση δεν προβλέπεται από το νόμο εφαρμόζεται στην πράξη, με τη λ.χ. ανάθεση της επιμέλειας σε επιμελητή ανηλίκων.²⁸ Η θεραπευτική αγωγή είναι αόριστης χρονικής διάρκειας, αλλά σε κάθε περίπτωση παύει αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του 21ου έτους της ηλικίας.

Η θεραπευτική μεταχείριση έχει ευρεία έννοια, διότι λ.χ. δε μπορεί να θεραπευθεί η τύφλωση παρά μόνο με εγχείρηση και η ανάγκη για εφαρμογή της πρέπει να υπάρχει κατά το χρόνο έκδοσης της δικαστικής απόφασης. Η κατάσταση του δράστη είναι αυτή που υπαγορεύει τη θεραπευτική μεταχείριση και όχι η πράξη του. Δεν απαιτείται καν σχέση ανάμεσα στην κατάσταση του δράστη και την πράξη του.

Είναι δυνατόν η ανικανότητα για καταλογισμό να οφείλεται σε παθολογικά αίτια οπότε ενώ η ομαλή καθυστέρηση της ηθικής ή πνευματικής ανάπτυξης μπορεί

²⁸ Πιτσιλά, Α., (2000), ο.π. σελ.174.

να οδηγήσει σε αναμορφωτικά μέτρα, η παθολογική καθυστέρηση της πνευματικής ή ηθικής ανάπτυξης μπορεί να οδηγήσει σε θεραπευτικά μέτρα.²⁹

Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική της Δικαιοσύνης τα δικαστήρια σπανιότατα προσφεύγουν στην αυτοτελή εφαρμογή θεραπευτικών μέτρων. Το γεγονός αυτό παρατηρείται και στην Ελβετία απ' όπου κατάγεται η διάταξη του ά.123Π.Κ.

3.1 Περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα

Ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα αποτελεί την πιο δριμυία ποινή του ποινικού δικαίου ανηλίκων και γι' αυτό θα πρέπει να επιβάλλεται σαν έσχατη λύση³⁰ όταν δεν υπάρχει άλλη πρόσφορη, κατάλληλη και αποτελεσματική αντίδραση.

Ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα αποτελεί τη μόνη “εγκληματική” ποινή για τους υπεύθυνους εφήβους, συνδέει το ποινικό δίκαιο ανηλίκων με το ποινικό δίκαιο ενηλίκων και ρυθμίζεται στις διατάξεις των ά.18εδ.2, 51§1, 54 και 114 περ.γ'Π.Κ. καθώς και στο όγδοο κεφάλαιο του γενικού μέρους του Π.Κ.

Ενώ στο ποινικό δίκαιο ισχύει η τριχοτόμηση των εγκλημάτων σε πταίσματα, πλημμελήματα και κακουργήματα στην περίπτωση των κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης εφήβων ισχύει η διχοτόμηση των εγκλημάτων σε πταίσματα και πλημμελήματα. Τα κακουργήματα όταν τελούνται από εφήβους έχουν κατά πλάσμα δικαίου χαρακτήρα πλημμελήματος ακόμη κι αν ο έφηβος εκδικάζεται κατά το στάδιο της μετεφηβικής ηλικίας ή της ενήλικης νεότητας.

Οι κακουργηματικές πράξεις, οι οποίες έχουν το χαρακτήρα πλημμελήματος, παραγράφονται σε 5 έτη από τα πλημμελήματα. Επιπλέον οι πράξεις του εφήβου που τελέστηκαν στην αλλοδαπή διώκονται εφ' όσον υπάρχει έγκληση του παθόντος ή αίτηση της ξένης κυβέρνησης. Δυσμενείς για τον έφηβο δράστη δικονομικές συνέπειες είναι η έλλειψη δυνατότητας του προέδρου του δικαστηρίου να διορίσει στα κακουργήματα συνήγορο του εφήβου εφ' όσον ο έφηβος δεν τελεί κακούργημα αλλά πλημμέλημα.³¹ Άλλη συνέπεια είναι η ανικανότητα του εφήβου να ασκήσει έφεση κατά του βουλεύματος του συμβουλίου πλημμελειοδικών που τον παραπέμπει στο δικαστήριο για κακούργημα ή πλημμέλημα, εφ' όσον ο έφηβος δεν απειλείται με ποινή φυλάκισης ούτε τελεί κακούργημα. Το ίδιο ισχύει και για το ένδικο μέσο της

²⁹ Παρασκευόπουλος, Ι., (1986), ο.π. σελ.26.

³⁰ Τρωϊάνου – Λουλά, (1995), Ποινική νομοθεσία των ανηλίκων, σελ.387.

³¹ Ζαγκαρόλα, Ι., (1961), Ο χαρακτηρισμός των υπό των ανηλίκων διαπραττομένων εγκλημάτων ως πλημμελημάτων, σελ. 125.

αναίρεσης, επειδή ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να ζητήσει αναίρεση του βουλεύματος όταν παραπέμπεται στο ακροατήριο για κακούργημα.

Η θέσπιση της διάταξης του ά.18 εδ.2Π.Κ. το 1950 εξυπηρετούσε την ανάγκη της απόσπασης των εφήβων από το θεσμό των ορκωτών δικαστηρίων σε περίπτωση τέλεσης κακούργηματος.

Εφ' όσον η ποινή του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα επιβλήθηκε αμετάκλητα και έμεινε ανεκτέλεστη παραγράφεται δέκα έτη αφότου η απόφαση έγινε αμετάκλητη.

3.2 Οι προϋποθέσεις επιβολής του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα

Ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα είναι ποινή στερητική της ελευθερίας και επιβάλλεται με βάση την προσωπική ευθύνη του δράστη. Για την επιβολή του απαιτείται η συνύπαρξη του άδικου και της ενοχής. Η τέλεση άδικης πράξης από τον έφηβο δράστη χωρίς ενοχή δεν τιμωρείται με ποινικό σωφρονισμό. Κατά συνέπεια, η επιβολή του σωφρονισμού χωρίς την εξέταση της αρχής της ενοχής είναι επισφαλής επειδή στερεί τον ανήλικο από θεσμικές εγγυήσεις.³²

Οι προϋποθέσεις για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού διακρίνονται στις εξής: 1) Η τέλεση κακούργηματος ή πλημμελήματος και όχι πταισματος, 2) Η τέλεση της πράξης από άτομο που βρίσκεται στην εφηβική ηλικία, 3) Ο άδικος χαρακτήρας της πράξης, 4) Ο καταλογισμός της πράξης και 5) Η αναγκαιότητα επιβολής του σωφρονισμού για την αποτροπή τέλεσης νέων εγκληματικών πράξεων στο παρελθόν. Ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα δε συνδέεται με το έγκλημα που διέπραξε ο έφηβος αλλά με την προοπτική για τέλεση νέων εγκλημάτων στο μέλλον. Μέσω αυτού επιχειρείται η μελλοντική σύννομη συμπεριφορά του έφηβου δράστη με την κατάλληλη διαπαιδαγώγηση.³³

Το δικαστήριο καταφεύγει στην επιβολή του ποινικού σωφρονισμού μετά από έρευνα της προσωπικότητας του δράστη καθώς και των περιστάσεων κάτω από τις οποίες τελέστηκε το έγκλημα. Επιπλέον, πρέπει τα αναμορφωτικά μέτρα να κριθούν ανεπαρκή για τη συγκράτηση του έφηβου δράστη από την τέλεση εγκλημάτων στο μέλλον. Μόνο η καταφατική πρόγνωση για επικινδυνότητα του δράστη μπορεί να οδηγήσει στον ποινικό σωφρονισμό.

³² Πιτσελά, Αγγ. (2000), 185. η ποινική αντιμετώπιση της ανήλικης εγκληματικότητας.

³³ Τζαβέλλα, (1953), 417.

Στην υπόθεση του Schall v. Martin στις Η.Π.Α., το ανώτατο δικαστήριο υποστήριξε ότι νόμος που επιτρέπει τη φυλάκιση ανηλίκων με βάση την πρόγνωση από κοινωνικές επιστήμες είναι αντισυνταγματικός.³⁴ Ο λόγος ήταν ότι οι κοινωνικές επιστήμες δεν είναι σε θέση να κάνουν προγνώσεις για την επικινδυνότητα του έφηβου δράστη. Σε διεθνές επίπεδο, η πρόγνωση που εφαρμόζεται από τους δικαστικούς λειτουργούς και τους λοιπούς φορείς του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης στηρίζεται στις θεωρίες της καθημερινότητας ή απλοϊκές θεωρίες της συμπεριφοράς της ανθρώπινης δράσης. Υπάρχουν επίσης και επιστημονικές διαδικασίες πρόγνωσης όπως η κλινική μέθοδος ή εμπειρική ατομική πρόγνωση, η στατιστική πρόγνωση μίας εγκληματικής σταδιοδρομίας στη νεαρή ηλικία και η δομική πρόγνωση που αποτελεί σύνθεση των δύο προηγούμενων.³⁵ Όλες οι παραπάνω μέθοδοι αποτελούν αντικείμενο επιστημονικής κριτικής.

Εγκληματολογικές έρευνες δεκαετιών έδειξαν ότι “οι καθιερωμένες διαδικασίες της στατιστικής μεθόδου δεν είναι – εκτός από ακραίες περιπτώσεις – περισσότερο ακριβείς και εύστοχες απ’ ότι η τύχη ή η απλή σύμπτωση”.³⁶ Τα παραπάνω καταδεικνύουν την δυσκολία για την έρευνα της προσωπικότητας του έφηβου δράστη αλλά και για την καταλληλότητα της ποινικής κύρωσης που επιβάλλεται, με σκοπό την αποφυγή της υποτροπής. Όλες οι αναλύσεις των παραδοσιακών ποινών κατά της ελευθερίας δείχνουν ότι η ποινή ευνοεί την υποτροπή, ενώ μέτρα χωρίς τιμωρητικό χαρακτήρα έχουν το ίδιο καλά αποτελέσματα στην πρόληψη της υποτροπής.

Στη βάση επιβληθέντων ποινών, η Σύσταση R(92)17 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης υποστηρίζει ότι η επιρροή της προηγούμενης εγκληματικής δραστηριότητας που διαπιστώθηκε με καταδικαστική απόφαση θα πρέπει κατά τον περιορισμό της ποινής του εκδικαζομένου εγκλήματος να μειώνεται ή να εκμηδενίζεται όπου ο δράστης είναι ακόμη νεαρός. Στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων η υποτροπή έχει διαφορετική θέση απ’ ότι στο δίκαιο ενηλίκων και δεν πρέπει να οδηγεί σε επιβάρυνση της ποινής.

3.3 Επιμέτρηση του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα

Καθοριστικό παράγοντα για την επιμέτρηση του ποινικού σωφρονισμού, αποτελεί η διερεύνηση του συνόλου των περιστάσεων κάτω από τις οποίες τελέστηκε

³⁴ Αλεξιάδης, Σ., (1983), ο.π. σελ.45.

³⁵ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.256.

³⁶ Μαργαρίτης, Α.Χ., (1995), ο.π. σελ.137.

η πράξη και όχι μόνο η εξέταση της αντικειμενικής βαρύτητας του εγκλήματος ή της προσωπικότητας του δράστη.

Η έρευνα της προσωπικότητας ικανοποιεί μεν την αρχή της εξατομικευμένης μεταχείρισης ανηλίκων, ωστόσο το ά.239§2 εδ.2Π.Κ. επιβάλλει μία πληρέστερη ειδική έρευνα για την κατάσταση της υγείας, την ηθική και διανοητική κατάσταση, την προηγούμενη ζωή, τις οικογενειακές συνθήκες και γενικά για το περιβάλλον του ανηλίκου. Οι ανάγκες για ειδική πρόληψη μπορεί να προσδιορίζονται με βάση την προσωπικότητα³⁷ του εφήβου δράστη αλλά το δίκαιο ανηλίκων πρέπει να λαμβάνει υπόψην του και τη βαρύτητα της πράξης. Η ειδική πρόληψη έχει νόημα αν ο ποινικός σωφρονισμός θεμελιώνεται, προσδιορίζεται και περιορίζεται από την ενοχή. Η προσωπικότητα από μόνη της δεν υπαγορεύει την επιβολή της ποινής. Η πράξη και η ενοχή θεμελιώνουν την ποινή. Η ενοχή αφορά τη συγκεκριμένη πράξη και όχι το χαρακτήρα ή τον τρόπο διαβίωσης. Μόνο η ποινή που ανταποκρίνεται στο μέγεθος της ενοχής εξασφαλίζει την ειδική πρόληψη. Έτσι, το μέγιστο όριο του ποινικού σωφρονισμού δεν πρέπει να υπερβαίνει το όριο που αντιστοιχεί στο μέγεθος της ενοχής. Το προβάδισμα της αρχής της διαπαιδαγώγησης και της αρχής της ειδικής πρόληψης δικαιολογεί μία παρέκκλιση προς τα κάτω του κατώτερου ορίου του ποινικού σωφρονισμού, ενώ δεν επιτρέπεται η υπέρβαση του ορίου που αντιστοιχεί στο μέγεθος της ενοχής.

Η επιμέτρηση του ποινικού σωφρονισμού δεν ελέγχεται ακυρωτικά και στην πραγματικότητα ούτε καν αιτιολογείται. Σύμφωνα όμως με το ά.93§3 Συντάγματος “Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη”. Για το λόγο αυτό σε περίπτωση επιβολής ποινικού σωφρονισμού πρέπει να αναφέρεται αιτιολογημένα ποια πραγματικά περιστατικά που αποδείχθηκαν στο δικαστήριο στηρίζουν τη θεμελίωση του ά.127§1Π.Κ.³⁸

Σε περίπτωση καταδίκης σε σωφρονιστικό περιορισμό δεν τίθεται θέμα αναστολής της ποινής ή μετατροπής της σε χρηματική ποινή.

Τα χρονικά όρια του ποινικού σωφρονισμού είναι το ελάχιστο πέντε έτη και το μέγιστο είκοσι, αν για την πράξη που τελέστηκε ο νόμος προβλέπει στερητική της ελευθερίας ποινή ανώτερης από δέκα έτη. Σε κάθε άλλη περίπτωση, το ελάχιστο όριο είναι έξι μήνες και το μέγιστο δέκα έτη. Αν για την πράξη που τελέστηκε ο νόμος απειλεί πρόσκαιρη κάθειρξη δεν υπάρχει ρητή νομοθετική ρύθμιση.

³⁷ Παρασκευόπουλος, Ι., (1986), ο.π. σελ. 293.

³⁸ Μανωλεδάκης, Ι.Ε., (1994), Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας, Άρθρο 107.

Ο προσδιορισμός των ανώτατων και κατώτατων ορίων του ποινικού σωφρονισμού γίνεται με βάση τη βαρύτητα του τελεσθέντος εγκλήματος και καθορίζεται από το αντικειμενικό άδικο της πράξης. Η συγκεκριμένη επιλογή των πλαισίων γίνεται με βάση τα προσωπικά στοιχεία του εφήβου.³⁹ Παρατηρείται λοιπόν ένας συγκερασμός του ποινικού δικαίου, της πράξης και του ποινικού δικαίου του δράστη.

Χαρακτηριστική είναι η ρήση του Franz v. Liszt το έτος 1889 ότι οι βραχύχρονες στερητικές της ελευθερίας ποινές πλήττουν περισσότερο την έννομη τάξη από την παντελή ατιμωρησία του δράστη. Με γνώμονα την αρχή της διαπαιδαγώγησης μπορεί ο έφηβος, εφ' όσον κριθεί αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός, για την ίδια πράξη για την οποία ισχύει ένα επεικέστερο κατώτερο όριο στο γενικό ποινικό δίκαιο, να τιμωρηθεί με μία αυστηρότερη ποινή. Αν όμως ο ποινικός σωφρονισμός περιορίζεται από την ενοχή τότε αυτός δεν πρέπει να επβάλλεται καν.

Ερευνητικά δεδομένα που να αποδεικνύουν ότι οι βραχυχρόνιες στερητικές της ελευθερίας ποινές είναι λιγότερο επιτυχείς από τις μακροχρόνιες δεν υπάρχουν. Η εμπειρία όμως οδήγησε στο συμπέρασμα πως όσο πιο βραχύχρονη είναι η κράτηση τόσο πιο εύκολη είναι η ένταξη. Στις Σκανδιναβικές και τις Κάτω Χώρες ισχύει η αρχή της κατά το δυνατόν ελάχιστης παραμονής του ανηλίκου στα σωφρονιστικά καταστήματα. Αν η στερητική της ελευθερίας ποινή είναι αναπόδραστη τότε η κράτηση οφείλει να είναι κατά το δυνατόν βραχυχρόνια. Βέβαια η βραχυχρόνια κράτηση του εφήβου δράστη σε σωφρονιστικά καταστήματα δεν προτιμάται σε βάρος των εξωιδρυματικών μέτρων.

Η ποινή του σωφρονιστικού περιορισμού στο στάδιο της επιβολής της είναι σχετικά αόριστης διάρκειας.⁴⁰ Πρόκειται για ποινή – πλαίσιο, δηλαδή καθορίζονται μόνο τα ανώτατα και κατώτατα χρονικά όρια της κράτησης στο σωφρονιστικό κατάστημα. Στη διάρκεια των ορίων αυτών, έξι μήνες έως δέκα έτη ή πέντε έτη έως είκοσι έτη, το δικαστήριο μπορεί να ασκήσει τη διακριτική του ευχέρεια. Η επιβολή της σχετικά αόριστης ποινής αποτελεί έκφραση της ελαστικότητας, στο στάδιο της επιμέτρησης της ποινής, ενώ παρέχει τη δυνατότητα στο δικαστήριο να αποφασίσει πόσος χρόνος είναι αναγκαίος για την αναμόρφωση του εφήβου κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής.⁴¹ Η διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού εξαρτάται από τη διάγνωση για

³⁹ Γάφου, Η.Γ., (1975), *Νεαρά Ηλικία Ποινικά Χρονικά* 25, σελ.705 – 711.

⁴⁰ Παπαδάτου, Π.Α., (1977), *Γενικά αρχαί της σύγχρονης ορθολογικής και ανθρωπιστικής αντεγκληματικής πολιτικής*, Τ. σελ.205, 211.

⁴¹ Μανωλεδάκης, Ι.Ε., (1994), ο.π. σελ.76.

σύννομη συμπεριφορά και γενικότερα από την πορεία της διαδικασίας για κοινωνική αναπροσαρμογή και επανένταξη του έφηβου δράστη.

Η αοριστία στη χρονική διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού, αρχικά είχε σκοπό να κεντρίσει το ενδιαφέρον του δράστη ώστε με δικές του προσπάθειες να σμικρύνει το χρόνο παραμονής του. Ωστόσο, εμπειρικές διαπιστώσεις έδειξαν πως η αοριστία αυτή οδηγεί σε παράταση της κράτησης προκειμένου να αποτραπεί η τέλεση νέων εγκλημάτων. Η αβεβαιότητα που νιώθει ο ανήλικος δράστης για τη διάρκεια της ποινής τον αποθαρρύνει ενώ υπάρχει περίπτωση ο έφηβος δράστης να υποκρίνεται την προσαρμογή του στο σωφρονιστικό κατάστημα προκειμένου να απολυθεί νωρίτερα.

Με το ν.2207/1994 το δικαστήριο απολύει υπό όρο τον κατάδικο με τη λήξη του ελάχιστου ορίου που ορίστηκε στην καταδικαστική απόφαση. Η απόλυση υπό όρο είναι υποχρεωτική ενώ η μη χορήγηση της απόλυσης πρέπει να είναι αιτιολογημένη. Βέβαια, η ποινή του σωφρονιστικού περιορισμού είναι ελαστική αφού ο έφηβος μπορεί να απολυθεί και πριν από τη συμπλήρωση του ελάχιστου χρονικού ορίου αφού όμως παρέλθουν τουλάχιστον 3,6 μήνες διαμονής στο σωφρονιστικό κατάστημα.

Η σχετικά αόριστης διάρκειας ποινή του σωφρονιστικού περιορισμού καταργήθηκε το 1988 από το ποινικό δίκαιο ανηλίκων της Αυστρίας, το 1990 της Γερμανίας και κατά τη δεκαετία του '70 από τις Σκανδιναβικές χώρες, ενώ η Αγγλία και η Ουαλία όρισαν συγκεκριμένη διάρκεια της ποινής το 1991.

Σύμφωνα με τη Σύσταση R(87)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις “Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων” πρέπει να λαμβάνεται πρόνοια από τα κράτη – μέλη να είναι ορισμένου χρόνου η διάρκεια της παρέμβασης. Επιπλέον, σύμφωνα με τους “Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους” των Ηνωμένων Εθνών, η δικαστική αρχή θα πρέπει να καθορίζει τη διάρκεια της ποινής χωρίς να αποκλείεται η απόλυση υπό όρους.

Τα ελληνικά δικαστήρια επιβάλλουν με φειδώ τον ποινικό σωφρονισμό. Από το 1978 μέχρι το 1993 το ποσοστό των εφήβων στους οποίους επιβλήθηκε ο ποινικός σωφρονισμός δεν ξεπερνά το 1% στο σύνολο των εφήβων που υποβλήθηκαν σε κάποια κύρωση του ποινικού δικαίου. Από το έτος 1994 παρουσιάζεται μία ανοδική

τάση (1994: 1,6%, 1995: 2,1%).⁴² Περαιτέρω, στη δικαστηριακή πρακτική το ανώτερο όριο του επιβληθέντος ποινικού σωφρονισμού σπάνια υπερβαίνει τα πέντε έτη. Κατά τα τελευταία εικοσιέξι έτη στις περισσότερες περιπτώσεις η ελάχιστη διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού ήταν έξι μήνες ενώ η μέγιστη ένα έτος.

4. Έννομες συνέπειες του ποινικού δικαίου ενηλίκων

Η εφαρμογή μέτρων που προβλέπονται στο γενικό ποινικό δίκαιο είναι δυνατό να εφαρμοστούν και σε δράστες μετεφηβικής ηλικίας. Σύμφωνα με το άρθρο 130§1Π.Κ. όταν ένας ανήλικος που βρίσκεται στην εφηβική ηλικία όταν τέλεσε την πράξη εισάγεται σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας του, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει την ποινή που προβλέπεται για την πράξη που τελέστηκε, υποχρεωτικά όμως μειωμένη κατά το άρθρο 83Π.Κ. Ως χρόνος εισαγωγής σε δίκη ορίζεται ο χρόνος οριστικής εκδίκασης της υπόθεσης. Η αντικατάσταση του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα γίνεται όταν είναι μεν αναγκαίος αλλά δεν κρίνεται πλέον σκόπιμος.

Επιπλέον, κατά το άρθρο 131§1Π.Κ., αν ο δράστης καταδικάστηκε σε ποινικό σωφρονισμό και συμπλήρωσε το 17ο έτος της ηλικίας πριν αρχίσει η εκτέλεση της απόφασης, τότε το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να εφαρμόσει την ποινή που προβλέπεται για την πράξη μειωμένη, με την προϋπόθεση ότι ο ποινικός σωφρονισμός δε θεωρείται πλέον σκόπιμος. Αν ο καταδικασμένος έχει συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας του τότε ο ποινικός σωφρονισμός, αντικαθίσταται υποχρεωτικά από μειωμένη ποινή. Άρα, τεκμαίρεται αμάχητα στο νόμο ότι ο ποινικός σωφρονισμός δεν είναι σκόπιμος μετά τη συμπλήρωση του 21ου έτους.

Η απόρριψη του αιτήματος του κατηγορουμένου για επιβολή μειωμένης ποινής αντί του ποινικού σωφρονισμού πρέπει να είναι αιτιολογημένη από το δικαστήριο. Διαφορετικά, η απόφαση αναιρείται λόγω έλλειψης ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας.

Γενικά, στους δράστες μπορούν να εφαρμοστούν η πρόσκαιρη κάθειρξη, η φυλάκιση, τα υποκατάστατα της φυλάκισης καθώς και η χρηματική ποινή, η οποία σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής της Δικαιοσύνης σπάνια επιβάλλεται. Η ποινή

⁴² Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.238.

της στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων και το προσωπικό μέτρο ασφαλείας της παραπομπής σε κατάσταση εργασίας δεν εφαρμόζονται σε καμία περίπτωση.

Σε δράστες που ήταν έφηβοι κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης δεν επιβάλλεται σε καμία περίπτωση, η ισόβια κάθειρξη. Πρέπει να σημειωθεί ότι η απειλή επιβολής ποινής από το πεδίο του γενικού ποινικού δικαίου αντιστρατεύεται στις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις κοινωνικές αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων, στους Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους και κυρίως, στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπου κατοχυρώνεται δικαίωμα σε μεταχείριση που “να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του, καθώς, και την ανάγκη για επανένταξη στην κοινωνία και την ανάληψη από το παιδί ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία”. Σε κάθε περίπτωση οι κυρώσεις στους ανηλίκους θα πρέπει να είναι ηπιότερες ενώ οι έφηβοι πρέπει να καταδικάζονται σπανιότερα σε στερητικές της ελευθερίας ποινές, απ’ ότι οι ενήλικοι και η διάρκεια των ποινών να είναι αισθητά κατώτερη.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής της Δικαιοσύνης κατά το έτος 1995 επιβλήθηκε στο 13,6% (824 άτομα) του συνόλου των εφήβων δραστών η ποινή της φυλάκισης. Σε ποσοστό δε 92% (76 άτομα) το ίδιο έτος η ποινή φυλάκισης των εφήβων δραστών ήταν μέγιστης διάρκειας έξι μήνες. Πρέπει να τονιστεί πως μόνο σε περίπτωση εφαρμογής των ά.130§1 και 131§§1,2 υπάρχει η δυνατότητα επιβολής βραχύχρονης ιδρυματικής μεταχείρισης.

Υπάρχει ομοφωνία ότι οι διαδικασίες κατά των ανηλίκων δεν πρέπει να καθυστερούν. Σύμφωνα με το ά.40§2περ.iii’ της Δ.Σ.Δ.Π. τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να εξασφαλίζουν ότι η υπόθεση του παιδιού θα κρίνεται χωρίς καθυστέρηση. Επίσης στη Σύσταση R(87)20 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις “Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων” η Επιτροπή Υπουργών προτείνει στα κράτη μέλη να εξασφαλίσουν να δικάζονται οι ανήλικοι ταχέως, “με αποφυγή αδικαιολόγητης καθυστέρησης, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η αποτελεσματική παιδαγωγική παρέμβαση”. Η ταχεία διεκπεραίωση των διαδικασιών στοχεύει στη συσχέτιση της διαδικασίας με την απάντηση της έννομης τάξης στην άδικη πράξη του δράστη. Επιπλέον, για μία επιτυχημένη μεταχείριση ο κατάλληλος χρόνος είναι αυτός που βρίσκεται κοντά στο χρόνο τέλεσης της πράξης. Πάνω σ’ αυτό το πνεύμα θεσπίζεται ο περιορισμός των ένδικών μέσων κατά των καταδικαστικών αποφάσεων των δικαστηρίων ανηλίκων.

Όσον αφορά στη δημοσίευση της καταδικαστικής απόφασης, αυτό δε συμβαίνει στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων εφ' όσον ούτε οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων ανηλίκων είναι δημόσιες ούτε οι αποφάσεις τους απαγγέλλονται δημόσια. Άλλωστε, η δημοσίευση της καταδικαστικής απόφασης δε συμβαδίζει με τον παιδαγωγικό σκοπό του δικαίου ανηλίκων. Η δημοσίευση όμως, της αθωωτικής απόφασης ύστερα από αίτηση εκείνου που αθώωθηκε είναι ορθή και θεμιτή, αν το δικαστήριο κρίνει ότι ο αιτών έχει νόμιμο συμφέρον. Γενικά, οι ποινές που προσβάλλουν την προσωπικότητα και την προσωπική ελευθερία του καταδικαζομένου δεν έχουν θέση στη μεταχείριση του νεαρού δράστη. Επιπλέον, η τιμή του νεαρού ατόμου προστατεύεται όσο το δυνατόν περισσότερο εφ' όσον παίζει σημαντικό ρόλο στην επιτυχημένη κοινωνική επανένταξη του νεαρού δράστη.

Το μέτρο ασφαλείας της φύλαξης ακαταλόγιστων εγκληματιών καθώς και αυτό της εισαγωγής αλκοολικών και τοξικομανών σε θεραπευτικό κατάστημα δεν έχουν περιθώρια εφαρμογής στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων. Το μέτρο ασφαλείας της απαγόρευσης διαμονής προϋποθέτει ποινή κάθειρξης ή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους και συνεπώς, εφαρμόζεται σε περίπτωση επιβολής ελαττωμένης ποινής, εφ' όσον η ποινή αυτή είναι κάθειρξη ή φυλάκιση ενός έτους.

Η ποινή της απέλασης αλλοδαπού εφήβου δεν προβλέπεται στο δίκαιο ανηλίκων. Η ποινή αυτή δε μπορεί να διαταχθεί ούτε στην περίπτωση καταδίκης του σε κάθειρξη ή φυλάκιση υποχρεωτικά μειωμένη εφ' όσον μπορεί να οδηγήσει στη διάσπαση της οικογενειακής συνοχής. Σύμφωνα με το ά.28 αρ.1 του ν.1975/1991 η απέλαση απαγορεύεται εφ' όσον ο αλλοδαπός είναι ανήλικος και η γονική του οικογένεια διαμένει στην Ελλάδα.

Τέλος, η δήμευση ως μέτρο ασφαλείας, με εξασφαλιστικό χαρακτήρα των προϊόντων ή εργαλείων του εγκλήματος επιβάλλεται ανεξάρτητα από την καταδίκη ή την αθώωση του δράστη, ο οποίος μπορεί να είναι παιδί, έφηβος, μετέφηβος ή ενήλικος.

Κεφάλαιο 3^ο

Το σύστημα του δικονομικού ποινικού Δικαίου Ανηλίκων:

(I) Θεσμοί του συστήματος δικαιοσύνης για ανήλικους

1. Δικαστήρια για την εκδίκαση υποθέσεων νεαρών ατόμων

1.1 Αρμοδιότητα και οργάνωση δικαστηρίων

Στο ελληνικό δίκαιο οι νεαροί που κατηγορούνται για αξιόποινες πράξεις που ορίζονται ως κακουργήματα ή πλημμελήματα δεν παραπέμπονται στα κοινά ποινικά δικαστήρια αλλά σε ειδικά δικαστήρια αρμόδια για υποθέσεις νεαρών ατόμων. Η αρμοδιότητα του δικαστηρίου καθορίζεται από την ηλικία του δράστη κατά την τέλεση της αξιόποινης πράξης και όχι από την ηλικία του κατά την ημερομηνία εκδίκασης της υπόθεσης.

2. Δικαστήρια Ανηλίκων – Δικαστής Ανηλίκων

Σύμφωνα με το ά.96§3 Συντάγματος ορίζεται ότι “ειδικοί νόμοι ορίζουν τα σχετικά με τα δικαστήρια ανηλίκων στα οποία επιτρέπεται να μην εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 93 παράγραφος 2 και 97. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών μπορεί να μην απαγγέλλονται δημόσια”. Με το ά.93 κατοχυρώνεται ο θεσμός των δικαστηρίων ανηλίκων τα δικαστήρια ανηλίκων είναι ποινικά δικαστήρια που ασκούν ειδική ποινική δικαιοδοσία για ανήλικα άτομα από επτά έως δεκαεπτά ετών.¹ Σ’ αυτά υπάγονται ποινικές υποθέσεις και όχι υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας.

Η προαναφερθείσα συνταγματική διάταξη καθορίζει ότι οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων επιτρέπεται να μην είναι δημόσιες και οι αποφάσεις να μην απαγγέλλονται δημόσια. Περαιτέρω, η εκδίκαση κακουργημάτων σε περίπτωση που ο δράστης ήταν ανήλικος μπορεί να μη γίνεται από τα μικτά ορκωτά δικαστήρια

¹ Καρρά, Α., (1998), Ποινικό, δικονομικό δίκαιο, σελ.88.

(κακουργιοδικεία). Έτσι, επιτρέπεται να μην εφαρμόζεται κατά το ά.93§2 Συντάγματος η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων και κατά το ά.97 Συντάγματος η επιτακτική εκδίκαση κακουργημάτων από τα μικτά ορκωτά δικαστήρια.

Οι κανόνες δικαίου οι οποίοι αναφέρονται στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης σε ανηλίκους δεν είναι συγκεντρωμένοι σε ενιαίο κεφάλαιο του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Αντίθετα, είναι διάσπαρτοι στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, τον Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Εφ' όσον ρυθμίσεις ειδικές για ανηλίκους δεν υπάρχουν, ισχύουν οι διατάξεις του γενικού δικονομικού ποινικού δικαίου.

Ο θεσμός των “ειδικών δικαστηρίων παιδών” θεσπίστηκε για πρώτη φορά στο ά.100§4 του Ελληνικού Συντάγματος του 1927. Το πρώτο ελληνικό αυτοτελές νομοθέτημα, στα πλαίσια της εμφάνισης κοινωνική ευαισθησίας για την ανήλικη νεότητα, αντανακλά τις κοινωνικές αλλαγές και την έντονη συγχρονιστική τάση που επικρατούσε στην Ευρώπη. Τα δικαστήρια ανηλίκων ήταν αρμόδια τόσο για ανήλικους δράστες όσο και για ανηλίκους που βρίσκονταν σε κίνδυνο. Το νομοθέτημα όμως αυτό δεν εφαρμόστηκε αλλά καταργήθηκε με τη δημοσίευση του αν.ν.2135/1939 “περί εκδικάσεις των εγκλημάτων των ανηλίκων”, σύμφωνα με τον οποίο συστήθηκαν για πρώτη φορά ειδικά δικαστήρια ανηλίκων. Τα μονομελή δικαστήρια ανηλίκων λειτούργησαν για πρώτη φορά στην Αθήνα το 1940² και η δικαιοδοσία τους περιοριζόταν στα πλημμελήματα και στα πταίσματα, που τελούνταν στην έδρα του πρωτοδικείου. Τα κακουργήματα εκδικάζονταν στα κακουργιοδικεία. Η ουσιωδέστερη καινοτομία του Κώδικα του 1952 βρίσκεται στην ίδρυση τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων, πρώτου και δευτέρου βαθμού, για εκδίκαση σοβαρότερων εγκλημάτων ανηλίκων που εκτείνονται μέχρι και σε κακουργήματα.

Η απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους γίνεται από τακτικούς δικαστές, οι οποίοι οφείλουν να είναι ειδικά εκπαιδευμένοι και εξειδικευμένοι. Δικαστής ανηλίκων ορίζεται όποιος έχει ειδικές γνώσεις. Ειδικοί δικαστές ανηλίκων δεν υπάρχουν. Εμπειρικές έρευνες στο εξωτερικό έδειξαν ότι σε διεθνές επίπεδο ο δικαστής ανηλίκων δεν διαθέτει ειδικές γνώσεις και εμπειρία στα προβλήματα των ανηλίκων.

² Τρωϊάνου – Λουλά, Α., (1977), Η υπηρεσία επιμελητών των δικαστηρίων ανηλίκων Εν Ελλάδι, σελ.21.

Πιο συγκεκριμένα, δε διαθέτουν γνώσεις παιδαγωγικής κοινωνιολογίας, παιδικής ψυχολογίας και ψυχιατρικής εγκληματολογίας της νεότητας λόγω του ότι τα μαθήματα αυτά δεν περιλαμβάνονται στη νομική σχολή ούτε στη σχολή δικαστών. Στην Ελλάδα, η δυσχέρεια εξειδίκευσης των δικαστών ανηλίκων εκτείνεται και από το γεγονός ότι το σύντομο χρονικό διάστημα της θητείας τους ως δικαστές ανηλίκων δεν ασκείται σαν κύριο έργο αλλά παρενθετικά στη σταδιοδρομία τους.

Κρίνεται αναγκαία η παροχή κινήτρου από την πολιτεία για την αναβάθμιση του θεσμού των δικαστηρίων ανηλίκων. Κι αυτό γιατί οι ίδιοι δικαστικοί λειτουργοί απονέμουν την ποινική και πολιτική δικαιοσύνη ενώ η προαγωγή τους κρίνεται με βάση τις αποφάσεις σε υποθέσεις της πολιτικής δικαιοσύνης. Επιπλέον, οι δικαστές ανηλίκων επιβαρύνονται με πρόσθετα καθήκοντα διοικητικής φύσεως χωρίς πρόσθετη ηθική ή υλική αμοιβή.

Την ανάγκη για επαγγελματική εκπαίδευση και επιμόρφωση στο δίκαιο, την κοινωνιολογία, ψυχολογία, εγκληματολογία και τις επιστήμες της συμπεριφοράς αναγνωρίζουν και οι Κανόνες του Πεκίνου για το προσωπικό που χειρίζεται υποθέσεις ανηλίκων. Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ κρίνουν αναγκαία τη συμμετοχή εξειδικευμένου προσωπικού στα προγράμματα πρόληψης της δημόσιας διοίκησης. Ειδικότερα, υποστηρίζουν ότι πρέπει να εκπαιδευτεί προσωπικό για την κάλυψη των ειδικών αναγκών νεαρών ατόμων και για την εξοικείωση του προσωπικού με προγράμματα που στοχεύουν στην παράκαμψη του συστήματος απονομής δικαιοσύνης στα νεαρά άτομα. Σύμφωνα με τη Σύσταση R(87)20 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις “Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων” η Επιτροπή Υπουργών προτείνει στα κράτη – μέλη να υλοποιήσουν προγράμματα για όλο το προσωπικό που συμμετέχει στις διαδικασίες κατά των ανηλίκων με απώτερο στόχο την εξειδίκευσή τους στην νομοθεσία που αφορά στους ανηλίκους και την εγκληματικότητά τους.

Σύμφωνα με το ισχύον νομικό καθεστώς, η συγκρότηση, δικαιοδοσία και λειτουργία των δικαστηρίων ανηλίκων στην Ελλάδα ρυθμίζεται από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και τον Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών. Στη διάταξη του ά.1Κ.Π.Δ. μαζί με τα ποινικά δικαστήρια αναφέρονται και τα δικαστήρια ανηλίκων. Τα δικαστήρια ανηλίκων έχουν στην αρμοδιότητά τους υποθέσεις που αφορούν ανηλίκους, οι οποίοι ήλθαν σε σύγκρουση με τον ποινικό νόμο. Δεν υπάγονται στη δικαιοδοσία τους ανήλικοι οι οποίοι αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής ή βρίσκονται σε κίνδυνο.

Κατά την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους στην Ελλάδα δε συμμετέχει το λαϊκό στοιχείο (ένορκoi) ενώ έχει επιτευχθεί μερικώς η συνεδρίαση των δικαστηρίων ανηλίκων σε ειδικές αίθουσες στα κτίρια που στεγάζονται τα λουπά δικαστήρια.

Στα πλαίσια της αρχής της διαπαιδαγώγησης, κατά τη διάρκεια των δικών ανηλίκων αποκλείεται η δημοσιότητα της συζήτησης στο ακροατήριο του δικαστηρίου ανηλίκων. Η συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο διεξάγεται “κεκλεισμένων των θυρών”, δηλαδή οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων ανηλίκων είναι κλειστές στο κοινό. Πρώτα στο ν.5098/1931 “περί δικαστηρίων ανηλίκων” είχε προβλεφθεί η κεκλεισμένων των θυρών διεξαγωγή της δίκης ανηλίκων. Η ισχύουσα απαγόρευση της δημοσιότητας των ποινικών δικών ανηλίκων θεσπίστηκε στο ά.1 του ν.3315/1955 “περί συμπλήρωσεως των περί Δικαστηρίων ανηλίκων και μεταχειρίσεως ανηλίκων κειμένων διατάξεων”.

Στο ά.6§1εδ.β΄Ε.Σ.Δ.Α. προβλέπεται η δυνατότητα αποκλεισμού της δημοσιότητας της διαδικασίας για το συμφέρον της νεότητας. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα προβλέπει ότι οποιαδήποτε απόφαση που εκδίδεται στη διάρκεια ποινικής υποθέσεως δημοσιοποιείται, εκτός αν το συμφέρον του ανηλίκου υπαγορεύει το αντίθετο. Στο ά.40§2 περ. β vii Δ.Σ.Δ.Π. κάθε παιδί του ποινικού νόμου έχει δικαίωμα να αντιμετωπίζεται η ιδιωτική ζωή του με απόλυτο σεβασμό και αξιοπρέπεια. Οι Κανόνες του Πεκίνου τονίζουν τη σημασία της προστασίας της ιδιωτικής ζωής του ανηλίκου σε όλα τα στάδια της διαδικασίας για την αποφυγή βλάβης που μπορεί να προκληθεί από τη δημοσιότητα ή τον τυχόν στιγματισμό. Έτσι, επειδή οι ανήλικοι είναι ευάλωτοι σε οποιοδήποτε αρνητικό χαρακτηρισμό δε δημοσιεύεται καμία πληροφορία στα Μ.Μ.Ε. που να οδηγεί στην αναγνώριση της ταυτότητας του ανηλίκου.

Η απαραίτητη στα δικαστήρια ανηλίκων “οιονεί οικογενειακή ατμόσφαιρα” εξασφαλίζεται με τη μη δημόσια διεξαγωγή της δίκης και την παρουσία στην αίθουσα του δικαστηρίου, εκτός των δικαστικών λειτουργών, των διάδικων μερών, των συνηγόρων και των μαρτύρων και των γονέων και του επιμελητή ανηλίκων. Στην αίθουσα των δικαστηρίων ανηλίκων επιτρέπεται να συμμετέχουν ύστερα από ειδική άδεια και άλλα άτομα, ιδίως για εκπαιδευτικούς λόγους. Το δικαίωμα συμμετοχής ή η δυνατότητα αποκλεισμού των γονέων ή κηδεμόνων από τη διαδικασία, προβλέπονται στο ά.40§2περ.β΄iii της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και στους Κανόνες του Πεκίνου 20 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις “Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων”. Στο ελληνικό δίκαιο δεν

λαμβάνεται πρόνοια για τον αποκλεισμό της παρουσίας των γονέων στη συζήτηση της υπόθεσης, όταν αυτός κρίνεται αντίθετος προς το συμφέρον του ανηλίκου ή του επιβάλλει το συμφέρον.

Εκτός από τον αποκλεισμό της δημοσιότητας κατά τη συζήτηση στο ακροατήριο και την απαγγελία της απόφασης, ισχύουν οι λοιπές αρχές της κύριας διαδικασίας του γενικού δικονομικού δικαίου στην περίπτωση ανήλικων κατηγορούμενων.

2.1 Σύνθεση δικαστηρίων ανηλίκων

Η σύνθεση των δικαστηρίων ανηλίκων ρυθμίζεται στο ά.4§1περ.στ', ζ' και η' του ν.1756/1988, με τον οποίο κυρώθηκε ο Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών. Τα δικαστήρια ανηλίκων διακρίνονται σε μονομελή και τριμελή, πρώτου βαθμού και σε τριμελή δευτέρου βαθμού (εφετεία ανηλίκων). Τα μονομελή και τριμελή πρώτου βαθμού δικαστήρια λειτουργούν στην έδρα κάθε πρωτοδικείου ενώ τα δευτεροβάθμια τριμελή δικαστήρια ανηλίκων στην έδρα κάθε εφετείου. Δεν έχει θεσπιστεί πταισματοδικείο για την εκδίκαση πταισμάτων ούτε ακυρωτικό δικαστήριο ή ειδικό τμήμα του ακυρωτικού για την εκδίκαση αναιρέσεων εναντίον αποφάσεων των δικαστηρίων ανηλίκων.

Τα μονομελή δικαστήρια ανηλίκων συγκροτούνται από το δικαστή ανηλίκων, τα τριμελή δικαστήρια ανηλίκων από το δικαστή ανηλίκων και δύο νεότερους του, αν είναι δυνατόν, πρωτοδικες και τα τριμελή εφετεία ανηλίκων από τον εφέτη ανηλίκων και δύο νεότερους του, αν είναι δυνατόν, εφέτες. Δικαστές ανηλίκων στα πλημμελειοδικεία ορίζονται για μία διετία ένας ή περισσότεροι πρωτοδικες με προεδρικό διάταγμα, το οποίο εκδίδεται ύστερα από γνώμη του συμβουλίου ή του δικαστή που διευθύνει το δικαστήριο και πρόταση του οικείου εισαγγελέα. Δικαστές ανηλίκων στα εφετεία ορίζονται για μία διετία ένας ή περισσότεροι εφέτες με προεδρικό διάταγμα και με την ίδια διαδικασία, ύστερα από πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών. Σε όσα δικαστήρια υπηρετούν περισσότεροι από είκοσι δικαστές, οι δικαστές ανηλίκων ορίζονται από την ολομέλεια του δικαστηρίου. Η θητεία του δικαστή ανηλίκων μπορεί να ανανεωθεί για μία ακόμη διετία με τον ίδιο τρόπο πάντοτε όμως με τη συναίνεσή του.

Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν τη σύνθεση των δικαστηρίων, υπάρχει κακή σύνθεση των δικαστηρίων, η οποία συνιστά λόγο αναίρεσης της

απόφασης και δημιουργεί απόλυτη ακυρότητα. Για την αναπλήρωση του τακτικού δικαστή ανηλίκων από κάποιον αναπληρωτή του επιβάλλεται να γίνεται ρητή μνεία στα πρακτικά και στην απόφαση ότι εκωλύετο ο ορισθείς τακτικός δικαστής ανηλίκων. Σε διαφορετική περίπτωση, η παράλειψη της μνείας του κωλύματος δημιουργεί απόλυτη ακυρότητα και συνιστά λόγο αναίρεσης. Δικαστήριο ανηλίκων δε μπορεί να συσταθεί χωρίς να έχει διορισθεί δικαστής ανηλίκων και αναπληρωτής του. Η άσκηση των καθηκόντων του δικαστή ανηλίκων από άλλον πρωτοδίκη ή εφέτη, που δε διορίστηκε με νόμιμη διαδικασία δημιουργεί επίσης απόλυτη ακυρότητα και λόγο αναίρεσης της αποφάσεως.

Για τη νόμιμη συγκρότηση των δικαστηρίων ανηλίκων απαιτείται σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις και η συμμετοχή του εισαγγελέα και η παρουσία του γραμματέα. Η μη συμμετοχή του εισαγγελέα στη διαδικασία στο ακροατήριο των δικαστηρίων ανηλίκων, δημιουργεί απόλυτη ακυρότητα κατά το ά.171περ.β' ΚΠΔ και συνιστά λόγο αναίρεσης της απόφασης.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής της Δικαιοσύνης οι ανήλικοι στη συντριπτική τους πλειοψηφία υποβάλλονται σε κυρώσεις από τα μονομελή δικαστήρια ανηλίκων και σπανιότατα από τα τριμελή δικαστήρια ανηλίκων. Έτσι, το 1995 το 99,4% (5.833 ανήλικοι), υποβλήθηκε σε κυρώσεις από τα μονομελή δικαστήρια ανηλίκων ενώ μόνο το 0,6% των ανηλίκων (33 ανήλικοι) από τα τριμελή δικαστήρια ανηλίκων. Στους παραπάνω αριθμούς δεν συμπεριλαμβάνονται όλοι οι έφηβοι που υποβλήθηκαν σε κυρώσεις επειδή οι έφηβοι δε δικάζονται πάντα από τα δικαστήρια ανηλίκων. Για τις υποθέσεις που απασχολούν τα κοινά ποινικά δικαστήρια δεν δημοσιεύονται στοιχεία αλλά αυτά προκύπτουν έμμεσα με το συνδυασμό πινάκων της Στατιστικής της Δικαιοσύνης.

2.2 Καθ' ύλη αρμοδιότητα των Δικαστηρίων Ανηλίκων

Στην Ελλάδα, τα δικαστήρια ανηλίκων έχουν μόνο ποινικές αρμοδιότητες. Σύμφωνα με το ά.113§1 ΚΠΔ. Τα δικαστήρια ανηλίκων αποφασίζουν για την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων δραστών, από το έβδομο έως το δέκατο έβδομο έτος της ηλικίας τους και όχι για τη μεταχείριση ανηλίκων που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής. Συνοπτικά, τα δικαστήρια ανηλίκων περιορίζονται κατά κανόνα στην εκδίκαση ποινικών υποθέσεων και στην εποπτεία της πορείας εκτέλεσης των μέτρων που έχουν επιβληθεί, μέσω των επιμελητών ανηλίκων.

Η καθ' ύλη αρμοδιότητα των δικαστηρίων ανηλίκων ρυθμίζεται στο ά.113Π.Κ.Δ. Στην καθ' ύλη αρμοδιότητα των μονομελών δικαστηρίων ανηλίκων υπάγονται:

α) Όλες οι πράξεις που τελούνται από ανήλικους και οι οποίες δε δικάζονται από τα τριμελή δικαστήρια. Στην καθ' ύλη αρμοδιότητα των μονομελών δικαστηρίων ανηλίκων υπάγονται όλες οι αξιόποινες πράξεις που τελούνται από εφήβους και απειλούνται από το νόμο με ποινές στερητικές της ελευθερίας από έξι μήνες έως δέκα έτη. Σε κάθε περίπτωση το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων μπορεί να επιβάλλει θεραπευτικά ή αναμορφωτικά μέτρα.

β) Τα πταίσματα που τελούνται από έφηβους στην έδρα του πρωτοδικείου. Αν το πταίσμα τελέστηκε εκτός της έδρας του πρωτοδικείου το κατάλληλο εξωιδρυματικό αναμορφωτικό μέτρο επιβάλλεται από το πταισματοδικείο. Το πταισματοδικείο επιβάλλει εξωιδρυματικά μέτρα μόνο και όχι κράτηση ή πρόστιμο.

γ) Όλες οι αξιόποινες πράξεις που τελούνται από παιδιά. Τα μονομελή δικαστήρια ανηλίκων αποφασίζουν για την επιβολή αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων σε παιδιά. Επίσης, στην αρμοδιότητα των μονομελών δικαστηρίων ανηλίκων υπάγονται και τα πταίσματα που τελούνται από παιδιά, είτε εντός είτε εκτός έδρας πρωτοδικείου. Τα παιδιά δεν παραπέμπονται στο ακροατήριο του μονομελούς δικαστηρίου ανηλίκων για να δικαστούν ως υπαίτια εγκληματικών πράξεων αλλά για να αποφασιστεί η επιβολή ή όχι αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων. Αν η υπόθεση εισήχθη στο τριμελές δικαστήριο ανηλίκων, μετά την αθώωσή του, το παιδί πρέπει να παραπεμφθεί στο μονομελές δικαστήριο ανηλίκων για τη επιβολή του κατάλληλου μέτρου.

Το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει αξιόποινες πράξεις κατά τις οποίες ο νόμος απειλεί στερητική της ελευθερίας ποινή μεγαλύτερη των δέκα ετών. Στις περιπτώσεις αυτές, η ποινή που μπορεί να επιβληθεί είναι από πέντε έως είκοσι έτη. Το τριμελές δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει και αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα.

Για τις πράξεις που τελούνται από έφηβο και ο νόμος προβλέπει ποινή κάθειρξης χωρίς ειδικότερο προσδιορισμό όπως λ.χ. ο εμπρησμός, δεν καθορίζονται τα όρια διάρκειας περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα και συνακόλουθα είναι δύσκολο να καθοριστεί αν αυτές οι υποθέσεις υπάγονται στην αρμοδιότητα των μονομελών ή τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων.

Στην καθ' ύλη αρμοδιότητα των τριμελών εφετείων ανηλίκων υπάγονται οι εφέσεις που ασκούνται κατά των αποφάσεων των μονομελών και των τριμελών

δικαστηρίων ανηλίκων. Σύμφωνα με το ά.489§1περ.δ' και ε' Κ.Π.Δ. μπορεί να ασκηθεί έφεση κατά της απόφασης μονομελούς και τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων, με την οποία ο έφηβος καταδικάστηκε σε ποινή σωφρονιστικού περιορισμού που το ελάχιστο όριό της είναι πάνω από ένα έτος ή κατά της απόφασης του μονομελούς και του τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων, με την οποία καταδικάστηκε σε ποινή στερητική της ελευθερίας μεγαλύτερη από τρεις μήνες ο ανήλικος, ο οποίος ήταν έφηβος κατά την τέλεση της πράξης, δικάστηκε όμως μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους ή αν ο καταδικασμένος σε περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάσταση συμπλήρωσε το 17ο έτος της ηλικίας του πριν αρχίσει η εκτέλεση της απόφασης. Αναμορφωτικά μέτρα μπορεί να επιβάλλει στον έφηβο και το τριμελές εφετείο ανηλίκων.

Τα δικαστήρια ανηλίκων είναι αρμόδια για όλες τις υποθέσεις ανηλίκων εκτός από τις περιπτώσεις της συνάφειας και συναιτιότητας. Εάν στην τέλεση εγκλημάτων είχαν συμμετάσχει περισσότερα από ένα άτομα η εκδίκαση της υπόθεσης πρέπει να γίνει από το ίδιο δικαστήριο για την ορθότερη και ταχύτερη απονομή της δικαιοσύνης.

Στα κακουργήματα και στα πταίσματα αν κάποιος από τους συμμετόχους είναι ανήλικος, η ποινική δίωξη χωρίζεται πάντοτε ως προς αυτόν και το δικαστήριο ανηλίκων αναλαμβάνει την υπόθεση. Στα πλημμελήματα και στα αγροτικά ή αγρονομικά πταίσματα, αν ο εισαγγελέας κρίνει με αιτιολογημένη απόφασή του ότι δεν ενδεικνύται ο χωρισμός για λόγους που αφορούν το συμφέρον της δικαιοσύνης, τότε δικάζει την υπόθεση το αρμόδιο για όλους τους συμμετόχους κοινό δικαστήριο στο οποίο μετέχει, αν είναι δυνατό, ο ειδικός σε κάθε βαθμό δικαστής ανηλίκων. Πάντως το δικαστήριο μπορεί και μετά την έναρξη και κατά τη συζήτηση της απόφασης να διατάζει το χωρισμό. Σε περίπτωση συμμετοχής, αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση της υπόθεσης είναι το αρμόδιο για το συμμετόχο που επισύρει τη βαρύτερη ποινή ή κατά το βαθμό ανώτερο δικαστήριο, σε περίπτωση που οι συμμετόχοι υπάγονται σε δικαστήρια διαφορετικού βαθμού.

Σύμφωνα με το ά.123§4 σε κάθε περίπτωση συμμετοχής του ανηλίκου σε αξιόποινες πράξεις του νόμου αυτού ή σε περίπτωση συνάφειας οιασδήποτε αξιόποινης πράξης ανηλίκου σε αξιόποινες πράξεις του νόμου αυτού που τελέστηκαν από ενηλίκους, η υπόθεση χωρίζεται πάντα ως προς τον ανήλικο.

3. Εισαγγελέας ανηλίκων

Όπως για τους ενηλίκους έτσι και για τους ανηλίκους η ποινική δίκη αρχίζει με την κίνηση της ποινικής δίωξης από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών. Η κίνηση της ποινικής δίωξης γίνεται από τον εισαγγελέα με: α) την παραγγελία κύριας ανάκρισης β) την παραγγελία προανάκρισης και γ) την εισαγωγή της υπόθεσης με απευθείας κλήση του κατηγορούμενου στο ακροατήριο. Στα πρωτοδικεία Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης και Πατρών που έχουν τη μεγαλύτερη κίνηση, ο εισαγγελέας ορίζει για την ποινική δίωξη κατά των ανηλίκων έναν αντεισαγγελέα και έναν αναπληρωτή του. Ο αντεισαγγελέας είναι αυτός που θα απασχοληθεί ενδελεχέστερα με τις υποθέσεις των ανηλίκων. Ο συγκεκριμένος θεσμός δεν έχει επεκταθεί στα άλλα πρωτοδικεία της χώρας λόγω της περιορισμένης εγκληματικότητας των ανηλίκων αλλά ο εισαγγελέας είναι υπεύθυνος και για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά ανηλίκων φερόμενων ως δραστών εγκλημάτων. Εισαγγελέας ανηλίκων που να είναι αποκλειστικά αρμόδιος για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά ανηλίκων δεν έχει προβλεφθεί από την ισχύουσα ελληνική νομοθεσία.

Σύμφωνα με τη Σύσταση R(87)20 του Συμβουλίου της Ευρώπης για “τις Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων”, η Επιτροπή Υπουργών προτείνει στα κράτη – μέλη την παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας, ενδεχομένως με αποκατάσταση της ζημιάς του θύματος από τον δράστη ή με τη συμφιλίωσή τους, προκειμένου να αποφευχθεί η εμπλοκή των ανηλίκων στο σύστημα δικαιοσύνης καθώς και οι δυσάρεστες συνέπειες αυτής. Θα πρέπει επιπλέον να ληφθούν μέτρα κατά τη διάρκεια της διαμεσολάβησης, έτσι ώστε: α) να εξασφαλίζεται η συναίνεση του ανηλίκου στα μέτρα αυτά καθώς και η συνεργασία της οικογένειας και β) να δίνεται η προσήκουσα σημασία τόσο στα δικαιώματα του ανήλικου δράστη όσο και του θύματος.

Οι Κανόνες του Πεκίνου προτείνουν επίσης την παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας με ή χωρίς τη μεσολάβηση εναλλακτικών κοινωνικών υπηρεσιών. Προς την ίδια κατεύθυνση συνηγορούν και οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη της Παραβατικότητας των Ανηλίκων.

Η ελληνική νομοθεσία δεν έχει προβλέψει την παράκαμψη της τυπικής ποινικής διαδικασίας ή την αποχή στη θέση της άσκησης ποινικής δίωξης από τον εισαγγελέα ανηλίκων, όταν συντρέχουν υπόνοιες για την ενοχή του δράστη και δεν υφίσταται

δικονομικό κώλυμα, ή την παύση της διαδικασίας από το δικαστήριο ανηλίκων στη θέση της περίπτωσης της ποινικής δίωξης με δικαστική απόφαση.

Σε περίπτωση τέλεσης πταισματος από έφηβο εκτός της έδρας του πρωτοδικείου το κατάλληλο εξωδρυματικό αναμορφωτικό μέτρο επιβάλλει το πταισματοδικείο, στην ακροαματική διαδικασία του οποίου συμμετέχει ο δικαστής κατηγορος. Στην περίπτωση που ο πταισματοδίκης έχει την αρμοδιότητα για την άσκηση ποινικής δίωξης το πταισματοδικείο συγκροτείται χωρίς την παρουσία δημόσιου κατηγορου. Καθήκοντα δημόσιου κατηγορου ασκεί πολιτικό πρόσωπο του Υπουργείου Δημοσίας Τάξης και αξιωματικοί από το βαθμό του υπαστυνόμου και πάνω. Ελλείψει των παραπάνω προσώπων, καθήκοντα δημόσιου κατηγορου μπορεί να ασκήσει και αρχιφύλακας.

Στην Ελλάδα, ισχύει το κατηγορητικό σύστημα σύμφωνα με το οποίο η εισαγγελική αρχή είναι υπεύθυνη για την κίνηση της ποινικής δίωξης ενώ η εκδίκαση της υπόθεσης ανήκει στο δικαστήριο.³ Ο εισαγγελέας είναι απαραίτητο όργανο απονομής της δικαιοσύνης σε ανηλίκους στην Ελλάδα και χωρίς τη συμμετοχή του καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας στο ακροατήριο του δικαστηρίου δεν υπάρχει νόμιμη σύνθεσή του. Συνεπώς επέρχεται απόλυτη ακυρότητα, η οποία συνιστά λόγο αναίρεσης. Ο εισαγγελέας προτείνει το κατάλληλο μέτρο για τη μεταχείριση του ανηλίκου και ασκεί τα ένδικα μέσα υπέρ ή κατά του έφηβου κατηγορούμενου.

Σε άλλες πολιτείες όπου κυριαρχεί το σύστημα πρόνοιας ο εισαγγελέας ανηλίκων απουσιάζει παντελώς. Ισχύει το εξεταστικό σύστημα όπου για όλες τις δραστηριότητες, από την κίνηση ποινικής δίωξης μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης, είναι υπεύθυνο ένα όργανο λ.χ. στην Πολωνία τα οικογενειακά δικαστήρια, μόλις λάβουν γνώση για φαινόμενα ηθικής κατάπτωσης ή για τέλεση εγκλήματος από ανήλικο, διατάζουν μέτρα δικονομικού καταναγκασμού π.χ. τη σύλληψη και κράτηση του κατηγορούμενου. Η διαδικασία της προανάκρισης και η συλλογή πληροφοριών για την προσωπικότητα του δράστη διεξάγεται από τον οικογενειακό δικαστή. Βέβαια, στις διαδικασίες αυτές είναι δυνατόν να αναμιχθούν και άλλες αρχές αλλά μόνο κατ' εξαίρεση.

³ Σαλκιτζόγλου, Τ., (1990), Ο ρόλος της Εισαγγελίας στην πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων, σελ.55.

4. Επιμελητής Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων

Η αρχή της διαπαιδαγώγησης που διαπνέει το σύστημα δικαιοσύνης για ανηλίκους υλοποιείται με την καθιέρωση της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων, η οποία είναι κυρίως, υπεύθυνη για την έρευνα της προσωπικότητας του ανηλίκου. Η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων είναι περιφερειακή υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, υπάγεται σ' αυτό και ειδικότερα, στη "Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων" και αποτελεί αυτοτελές σώμα.⁴ Η επιμέλεια της οργάνωσης και λειτουργίας της προαναφερόμενης υπηρεσίας και η άσκηση εποπτείας επ' αυτής ανήκει στις αρμοδιότητες του "Τμήματος Πρόληψης Εγκληματικότητας και Κοινωνικής Ένταξης Νέων".

Οι επιμελητές ανηλίκων είναι πτυχιούχοι των σχολών Φιλοσοφικής, Θεολογικής, Νομικής, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Κοινωνικής Εργασίας και των Παιδαγωγικών Ακαδημιών.

Η συμμετοχή της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων σε κάθε ποινική υπόθεση ανηλίκων είναι υποχρεωτική, από την εποπτεία του δικαστή ανηλίκων. Με το ά.23 του Π.Δ.36/2000 δημιουργήθηκε η Διεύθυνση Επιμελητών Ανηλίκων Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών, τα Τμήματα Επιμελητών Ανηλίκων Δικαστηρίων Ανηλίκων Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Πάτρας και Ηρακλείου και τα Γραφεία Επιμελητών Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων στα υπόλοιπα 57 Δικαστήρια Ανηλίκων. Εκτός από τις μόνιμες προβλέπονται και προσωρινές θέσεις επιμελητών ανηλίκων. Γενικά όμως, η στελέχωση των εν λόγω υπηρεσιών είναι ανεπαρκής. Το 1995 υπηρετούσαν μόλις 90 επιμελητές ανηλίκων, ενώ αρχές του 2000 από τις 195 θέσεις που είχαν προβλεφθεί, καλύφθηκαν μόνο 73. Ο θεσμός των άμισθων (εθελοντών) επιμελητών ανηλίκων μάλλον έχει εκλείψει.

Σύμφωνα με το ά.7 του Π.Δ.49/1979 τα καθήκοντα των επιμελητών ανηλίκων είναι:

- η διενέργεια κοινωνικής έρευνας
- η άσκηση του επιμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας
- η άσκηση της προστατευτικής επίβλεψης σε ανήλικους που τελούν σε δοκιμαστική άδεια από τα ιδρύματα αγωγής

⁴ Σπινέλλη, Κ.Α., (1992), ο.π. σελ.112.

- η άσκηση προστατευτικής επίβλεψης ανηλίκων που έχουν απολυθεί υπό όρους από σωφρονιστικό κατάστημα
- η παρακολούθηση των ανηλίκων στους οποίους έχουν επιβληθεί τα αναμορφωτικά μέτρα της επίπληξης και της ανάθεσης της επιμέλειας στους γονείς, επιτρόπους ή κηδεμόνες
- η συνοδεία ανηλίκων όταν πρόκειται να δικαστούν ή να εξεταστούν ως μάρτυρες σε άλλη πόλη ή να εισαχθούν σε ίδρυμα ή να αποδοθούν στους γονείς τους
- η διενέργεια ελέγχων σε κινηματογράφους και κέντρα ψυχαγωγίας όπου συχναίνουν οι ανήλικοι για να εξακριβώσουν την παρουσία τους
- η εκτέλεση κάθε υπηρεσίας που στοχεύει στην πρόληψη και την καταστολή της εγκληματικότητας των ανηλίκων

Στο ά.23 του Π.Δ.36/2000 προβλέπεται επίσης:

- η παρακολούθηση των διοικητικών επιμελειών
- ο έλεγχος των δημοσίων θεαμάτων
- και η παρακολούθηση των ανηλίκων που τελούν υπό δοκιμαστική άδεια από το ίδρυμα αγωγής.⁵

Ο επιμελητής ανηλίκων ασχολείται περισσότερο με τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας και λιγότερο με την άσκηση επιμέλειας. Είναι ο κυριότερος παράγοντας για τη διερεύνηση των προσωπικών, οικογενειακών και κοινωνικών συνθηκών, συμπαρίσταται στο δικαστήριο ανηλίκων κατά την έρευνα της προσωπικότητας του ανηλίκου. Η θητεία του επιμελητή ανηλίκων είναι προσωρινή (δύο ή το πολύ τέσσερα χρόνια) και εκτιμάται ως ο βασικότερος φορέας για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των νέων.

Όποιος ενεργεί την ανάκριση για τη διερεύνηση της υγιεινής, ηθικής και διανοητικής κατάστασης, της προηγούμενης ζωής, των οικογενειακών συνθηκών και γενικά, του περιβάλλοντος του ανηλίκου μπορεί να την αναθέσει στον επιμελητή ανηλίκων. Ο επιμελητής ανηλίκων ενεργεί κοινωνική έρευνα κατόπιν παραγγελίας του δικαστή ανηλίκων ή του εισαγγελέα κατά την άσκηση ποινικής δίωξης ή εφ' όσον έχει γίνει αίτηση για εισαγωγή του ανηλίκου, που αντιμετωπίζει δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, σε ίδρυμα αγωγής. Κατά τη διεξαγωγή της κοινωνικής έρευνας συλλέγονται στοιχεία για τον τρόπο διαβίωσης των ανηλίκων, τη διαγωγή της προσωπικότητάς τους με απευθείας επικοινωνία με τους ίδιους ή με τους γονείς,

⁵ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.236.

συγγενείς, δασκάλους, εργοδότες και γενικά, με κάθε πρόσωπο που έχει σχέση μαζί τους.

Μετά τη συλλογή των στοιχείων κατά τη διάρκεια της κοινωνικής έρευνας ο επιμελητής ανηλίκων συμπληρώνει έντυπο ατομικού δελτίου του ανήλικου. Οι εκθέσεις των επιμελητών ανηλίκων αποσκοπούν στην υποβοήθηση του δικαστηρίου ανηλίκων για την επιβολή του καταλληλότερου μέτρου στον ανήλικο. Οι εκθέσεις αυτές είναι απόρρητες. Ανακοινώνονται μόνο στο δικαστή ανηλίκων και σε αυτούς που έχουν την επιμέλεια και προστασία του ανήλικου ενώ η έλλειψη αυτής της έκθεσης κατά τη δικάσιμο αποτελεί λόγο αναβολής της δίκης.

Οι επιμελητές ανηλίκων έχουν δικαίωμα άρνησης της μαρτυρίας τους. Αν παρ' όλα αυτά, ο επιμελητής ανηλίκων καταθέσει ως μάρτυρας, αυτό συνεπάγεται την ακυρότητα της διαδικασίας. Το παραπάνω απορρέει από το ά.371§1Π.Κ. για την παραβίαση της επαγγελματικής εχεμύθειας, σύμφωνα με την οποία ο επιμελητής δε μπορεί να γνωστοποιήσει την έκθεσή του.

Στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο δεν έχει θεσπιστεί η παρουσία και συμμετοχή του επιμελητή ανηλίκων στη διαδικασία στο ακροατήριο των δικαστηρίων ανηλίκων. Είναι απλά παρόντες στη συζήτηση στο ακροατήριο αλλά δε συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία.

5. Συνήγορος

Ο συνήγορος κατά τις διατάξεις του γενικού δικονομικού ποινικού δικαίου, αντιπροσωπεύει τον ανήλικο κατηγορούμενο και του συμπαρίσταται στην ποινική διαδικασία. Ο ανακριτής ιδίως έχει την υποχρέωση να διορίσει συνήγορο όταν το ζητήσει ο κατηγορούμενος. Σε καμία περίπτωση δε μπορεί να απαγορευτεί η συμπάρασταση του συνηγόρου και η επικοινωνία του με τον ανήλικο κατηγορούμενο. Με λίγα λόγια, όταν ενεργείται κύρια ανάκριση, ο ανήλικος μπορεί να ζητήσει το διορισμό συνηγόρου με την προϋπόθεση ότι ο ανήλικος είναι κατηγορούμενος, σύμφωνα με το ά.72Κ.Π.Δ.

Σύμφωνα με το ά.340§1εδ.2Κ.Π.Δ. στα κακουργήματα ο πρόεδρος του δικαστηρίου, διορίζει υποχρεωτικά συνήγορο στον κατηγορούμενο, έστω και αν ο τελευταίος είναι αντίθετης γνώμης. Τούτο εξασφαλίζει την ορθή και δίκαιη διεξαγωγή της δίκης. Ωστόσο, ο ανήλικος ουδέποτε διαπράττει κακούργημα. Όμως, ο

μη διορισμός συνηγόρου μπορεί να οδηγήσει σε μία αυστηρότερη μεταχείριση του εφήβου και γι' αυτό εφ' όσον το ζητήσει ο κατηγορούμενος ο πρόεδρος του δικαστηρίου είναι υπεύθυνος για το διορισμό συνηγόρου. Τούτο συμβαίνει όχι μόνο κατά τη διάπραξη των βαρύτερων πλημμελημάτων αλλά, ανεξάρτητα από τη βαρύτητα της κατηγορίας εφ' όσον ο κατηγορούμενος δεν έχει τα μέσα να πληρώσει συνήγορο και εφ' όσον το απαιτεί το συμφέρον της δικαιοσύνης.

Παλαιότερα υπήρχαν επιφυλάξεις για τη συμπάρασταση του συνηγόρου σε δίκη ανηλίκου. Εντούτοις, σήμερα η απουσία του συνηγόρου θεωρείται επιζήμια για την αγωγή του ανηλίκου. Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες θεωρείται αναγκαία η συμμετοχή του συνηγόρου στις ποινικές δίκες των ανηλίκων.

Το πρόβλημα της υπεράσπισης ανηλίκων είναι έντονο τόσο σε μεταρρυθμιστικές προτάσεις όσο και σε θεσμικό επίπεδο. Στις Κάτω Χώρες γίνεται προσπάθεια για την ενίσχυση της νομικής θέσης των ανηλίκων. Έτσι, η εισαγγελική αρχή μπορεί να επιβάλλει στον ανήλικο την υποχρέωση να εκτελέσει μία συγκεκριμένη εργασία για το γενικό καλό ή για να αποκαταστήσει τη ζημία που προκάλεσε ο ανήλικος ή να συμμετάσχει σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Αν η ποινή – παροχή υπηρεσίας πρόκειται να διαρκέσει περισσότερο από είκοσι ώρες τότε διορίζεται υποχρεωτικά συνήγορος του ανηλίκου. Στο γερμανικό ποινικό δίκαιο ο διορισμός συνηγόρου γίνεται από την έναρξη της κράτησης του ανήλικου από την αστυνομία, ενώ είναι υποχρεωτικός όταν πρόκειται να διαταχθεί προσωρινή κράτηση ή να επιβληθεί περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Σύμφωνα με το ά.37περ.δ' Δ.Σ.Δ.Π. τα κράτη – μέλη επαγρυπνούν “ώστε τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν το δικαίωμα για ταχεία πρόσβαση σε νομικές ή σε άλλη κατάλληλη συμπάρασταση”. Επιπρόσθετα, διασφαλίζεται ώστε να κρίνεται η υπόθεση του παιδιού “από μια αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό σώμα, σύμφωνα με μία δίκαιη κατά το νόμο διαδικασία, με την παρουσία ενός νομικού ή άλλου συμβούλου”. Οι Κανόνες του Πεκίνου τονίζουν το δικαίωμα παράστασης του ανηλίκου με συνήγορο και παροχής δωρεάν νομικής αρωγής σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Τέλος, οι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους υπογραμμίζουν, επίσης, το δικαίωμα νομικής συμπάραστασης καθώς και τη δυνατότητα των ανηλίκων να ζητήσουν δωρεάν νομική συνδρομή και να επικοινωνήσουν με τους νομικούς τους συμβούλους. Η επικοινωνία αυτή πρέπει να εξασφαλίζει το απόρρητο και την εμπιστευτικότητα.

6. Πολιτική αγωγή

Το θύμα του εγκλήματος μπορεί να συμμετάσχει ως διάδικος στην ποινική δίκη, εφ' όσον παραστεί ως πολιτικός ενάγων στο ποινικό δικαστήριο, για να ασκήσει τις αστικής φύσης αξιώσεις του όπως αποζημιώσεις και αποκατάσταση της ζημίας, χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης.

Οι κανόνες που ρυθμίζουν την άσκηση πολιτικής αγωγής για την ικανοποίηση των αστικής φύσης αξιώσεων, που προαναφέρθηκαν, περιέχονται στις διατάξεις των άρθρων 64 και 82§2Κ.Π.Δ. Οι ανήλικοι παρουσιάζονται ως πολιτικώς ενάγοντες μαζί με τους νόμιμους αντιπροσώπους. Η πολιτική αγωγή που έχει αίτημα την αποζημίωση και την αποκατάσταση της υλικής ζημίας, ασκείται, στην προδικασία και στην κύρια διαδικασία, από το νόμιμο αντιπρόσωπο εφ' όσον ο δράστης είναι ανήλικος και στρέφεται κατά του νόμιμου αντιπρόσωπου. Διαφορετικά απορρίπτεται ως απαράδεκτη. Εκείνος που δικαιούται αποζημίωση για ηθική βλάβη ή ψυχική οδύνη μπορεί να υποβάλλει κατ' εξαίρεση την απαίτησή του στο δικαστήριο, ωστόσο αρχίζει η αποδεικτική διαδικασία, χωρίς έγγραφη προδικασία. Η κρατούσα άποψη στη νομολογία και στη θεωρία δέχεται ότι στην προαναφερόμενη περίπτωση ο ανήλικος ενεργητικά και παθητικά νομιμοποιείται να παραστεί αυτοπροσώπως μόνο στο ακροατήριο. Στην προδικασία νομιμοποιούνται ενεργητικά και παθητικά οι νόμιμοι αντιπρόσωποί του.

Στην ελληνική νομοθεσία δεν απαγορεύεται η παράσταση της πολιτικής αγωγής στα δικαστήρια ανηλίκων. Έτσι, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη στη θεωρία και την πάγια νομολογία δέχονται την παθητική νομιμοποίηση της πολιτικής αγωγής όταν δράστης του εγκλήματος είναι ανήλικος και συνακόλουθα, τη δυνατότητα εισαγωγής της πολιτικής αγωγής στα δικαστήρια. Στο γερμανικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις για την αποζημίωση του παθόντος στην ποινική δίκη ανηλίκων.

II. Σύστημα απονομής δικαιοσύνης σε ανηλίκους

1. Θεμελιώδεις αρχές της ποινικής δίκης ανηλίκων

Οι θεμελιώδεις αρχές της ποινικής δίκης (η αρχή της αναζήτησης αλήθειας, η αρχή της δικαστικής ακρόασης, η αρχή της αιτιολόγησης, η αρχή της ταχείας διεξαγωγής της δίκης, η αρχή της ισότητας των όπλων, η αρχή της δικαστικής βοήθειας), οι αρχές που κυριαρχούν κατά την έναρξη της ποινικής δίκης (η αρχή της αυτεπάγγελτης δίωξης των εγκλημάτων, η αρχή της αυτοτελούς κατηγορίας, η αρχή της υποχρεωτικής δίωξης των εγκλημάτων ή αρχή της νομιμότητας), οι αρχές που κυριαρχούν κατά την αποδεικτική διαδικασία (το τεκμήριο των αποδείξεων, η αρχή της αμεσότητας), οι αρχές που κυριαρχούν κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο (η αρχή της προφορικότητας, η αρχή της συγκεντρωτικής διαδικασίας, η αρχή της συνετούς παρουσίας ή της ενότητας τη εκδίκασης), ισχύουν και στη περίπτωση της δίκης ανηλίκων. Επιπρόσθετα, κατά την ποινική διαδικασία λαμβάνεται υπόψη για τους ανηλίκους η ηλικία και το συμφέρον της αναμόρφωσής τους.

Τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης που κυριαρχούν διακρίνονται στα συστήματα πρόνοιας και στα συστήματα δικαιοσύνης. Στο σύστημα πρόνοιας ή ευημερίας ανήκουν λ.χ. το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Πολωνία, η Πορτογαλία. Σύμφωνα με αυτό δεν υπάρχει διάκριση ανάμεσα σε ανήλικους δράστες και σε ανηλίκους που βρίσκονται σε κίνδυνο. Ισχύει το ίδιο καθεστώς προστασίας και για τις δύο ομάδες ανηλίκων, οι οποίες κατ' αμάχητο τεκμήριο δεν έχουν ικανότητα για καταλογισμό. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στο Βέλγιο για ανηλίκους κάτω των 18 ετών και στην Πορτογαλία κάτω των 16 ετών εφαρμόζονται μόνο μέτρα διαπαιδαγώγησης και επιτήρησης και δεν επιβάλλονται ποινές. Στο σύστημα δικαιοσύνης ανήκουν λ.χ. η Αγγλία και Ουαλία, η Αυστρία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ελβετία, Ιρλανδία, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Σλοβενία, Τσεχία και Σλοβακία. Στο πρότυπο δικαιοσύνης ισχύει το δυαδικό σύστημα που διαχωρίζει μεταξύ εγκληματικής και προεγκληματικής συμπεριφοράς. Αναγνωρίζεται η απόλυτη ποινική ανηλικότητα μεν και η περιορισμένη ποινική ευθύνη δε, ενώ επιβάλλονται τόσο παιδαγωγικά μέτρα όσο και ποινές. Τέλος, λ.χ. στη Σουηδία και τη Σκωτία εφαρμόζεται το εξωδικαστικό μοντέλο ή μοντέλο συμμετοχής. Το μοντέλο αυτό εξαρτάται από την τοπική διοίκηση,, συγκροτείται από άτομα που εκδηλώνουν

ενδιαφέρουν για τα προβλήματα των ανηλίκων, όπως εκπαιδευτικοί, γιατροί, δικηγόροι και καθιέρωσε τις λεγόμενες επιτροπές κοινωνικής ευημερίας. Στο συγκεκριμένο μοντέλο δεν υπάρχει ειδικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων, δικαστήριο ανηλίκων ή ειδική διαδικασία απονομής δικαιοσύνης σε ανηλίκους.

Σύμφωνα με το πρότυπο πρόνοιας ή ευημερίας:

- Οι άνθρωποι σε μεγάλη έκταση εξαναγκάζονται από ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες στην τέλεση του εγκλήματος και σε κάποια έκταση δεν είναι υπεύθυνοι για τις πράξεις τους.

- Το έγκλημα αντανακλά μια μορφή δυσλειτουργίας της κοινωνίας, μία κοινωνική αρρώστια.

- Η εγκληματική δραστηριότητα είναι σύμπτωμα μία κατάστασης που χρειάζεται μεταχείριση.

- Δίνεται έμφαση στην αποκατάσταση και κοινωνική αναπροσαρμογή κατά τη μεταχείριση.

- Αντί της κατ' αντιδικίαν διεξαγωγής της δίκης, το κατάλληλο πρότυπο είναι αυτό του γιατρού και του ασθενούς, οι οποίοι συνεργάζονται για να έλθει σε αίσιο πέρας η θεραπεία ή μεταχείριση.

- Οι κυρώσεις είναι άνισες διότι άνισες είναι και οι ανάγκες.

- Οι κυρώσεις επιλέγονται σύμφωνα με το συμφέρον του παιδιού, το οποίο συμπίπτει με το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου.

- Οι κυρώσεις επιλέγονται σύμφωνα με τις κοινωνικές συνθήκες των παιδιών παρά σύμφωνα με τα εγκλήματά τους.

- Η μεταχείριση είναι ίδια τόσο για δράστες εγκλημάτων όσο και για ανήλικους που βρίσκονται σε κίνδυνο.

Σε ένα σύστημα δικαιοσύνης:

- Οι άνθρωποι είναι υπεύθυνοι για τη συμπεριφορά τους και τα εγκλήματα είναι αποτέλεσμα μίας συνειδητής, ελεύθερης και λογικής απόφασης.

- Δίνεται έμφαση στη γενική πρόληψη και την ανταπόδοση.

- Η αυστηρότητα της ποινής πρέπει να είναι ανάλογη με τη βαρύτητα της πράξης.

- Επικρατεί η ιδέα της ισότητας ενώπιον του νόμου, ότι δηλαδή όμοια εγκλήματα συνεπιφέρουν όμοιες ποινές.

- Ισχύει η αρχή της κατ' αντιδικίαν δίκης.

- Δίνεται έμφαση στη δίκαιη και χρηστή δίκη.

– Αναγνωρίζεται το τεκμήριο της αθωότητας, δηλαδή ο κατηγορούμενος είναι αθώος μέχρι την εξακρίβωση της ενοχής του και καθιερώνονται διαδικαστικά δικαιώματα όπως, το δικαίωμα ακρόασης, η γνωστοποίηση της ακρόασης και τη κατηγορίας, το δικαίωμα της παράστασης με συνήγορο, η προστασία εναντίον παράνομης έρευνας, σύλληψης και απόσπασης ομολογίας.

– Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα της σιωπής μετά από ερώτηση ή να αρνηθεί να απαντήσει στην κατηγορία καθώς και το δικαίωμα για μία απόφαση που στηρίχθηκε σε αποδείξεις πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας.

Η τάση στο δίκαιο ανηλίκων για ένα συγκερασμό των δύο προτύπων είναι εμφανής στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, στους Στοιχειώσεις Κανόνες για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους ή Κανόνες του Πεκίνου, στις Κατευθυντήριες Γραμμές για την Πρόληψη της Παραβατικότητας των Ανηλίκων τους Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους καθώς και στη Σύσταση R(87)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων.

Το εξωδικαστικό μοντέλο ή μοντέλο συμμετοχής, βασίζεται στη συμμετοχή των πολιτών για την αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών καθώς και των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο. Έτσι, για τα ελαφράς και μεσαίας βαρύτητας μοντέλα, προβλέπεται η εφαρμογή προγραμμάτων αρωγής για να τονώσουν το αίσθημα της ευθύνης του ανήλικου ενώ για τα βαριάς μορφής εγκλήματα προβλέπεται ο εγκλεισμός σε ίδρυμα αγωγής.

2. Ποινική δίωξη

Η επιβολή των κυρώσεων του ποινικού δικαίου ανηλίκων προϋποθέτει την προηγούμενη διαδικασία για τη διαπίστωση της τέλεσης της πράξης και της ποινικής ευθύνης, στην περίπτωση επιβολής του ποινικού σοφρονισμού. Οι βασικές αρχές της ποινικής δίωξης όπως η αρχή της κρατικής δίωξης των εγκλημάτων, η αρχή της αυτεπάγγελτης δίωξης των εγκλημάτων, η αρχή της αυτοτελούς δίωξης των εγκλημάτων, η αρχή της υποχρεωτικής δίωξης των εγκλημάτων, η αρχή της νομιμότητας, ισχύουν ανεξάρτητα από την ηλικία του δράστη.

Όταν το παιδί δεν έχει συμπληρώσει το έβδομο έτος της ηλικίας του δε μπορεί να παραβεί τον ποινικό νόμο, οπότε η σχετική μήνυση τίθεται στο αρχείο ως νομικά αβάσιμη. Οποιαδήποτε έγκληση γίνεται κατά ανήλικου κάτω των 7 ετών απορρίπτεται επειδή δε

στηρίζεται στο νόμο. Έτσι, σύμφωνα με το ά.79Κ.Π.Δ. όταν η διαδικασία στρέφεται εναντίον παιδιού, κάτω των 7 ετών ο δικαστής αποφαινεται ότι η ποινική δίωξη θεωρείται ότι δεν έγινε.⁶

Σύμφωνα με την κρατούσα αρχή της νομιμότητας, ο εισαγγελέας υποχρεούται να ασκήσει ποινική δίωξη, ακόμη κι όταν υπάρχει κάποια υπόνοια για την τέλεση αξιόποινης πράξης. Ακόμη κι όταν δεν υπάρχει ικανότητα για καταλογισμό ο εισαγγελέας προβαίνει στην κίνηση ποινικής δίωξης. Όσον αφορά στα ποινικώς υπεύθυνα παιδιά, τα οποία φέρονται ως δράστες εγκλήματος, ο εισαγγελέας επιβάλλεται να ασκήσει ποινική δίωξη παραγγέλοντας ανάκριση ή προανάκριση ή εισάγοντας την υπόθεση με απευθείας κλήση του κατηγορούμενου στο ακροατήριο και δεν είναι υποχρεωμένος να εξετάσει το αμάχητο τεκμήριο της απόλυτης ποινικής ανευθυνότητας. Στη συνέχεια, ο ανακριτής είναι αυτός που θα ασχοληθεί με το παιδί και θα ζητήσει την απαλλαγή του. Μετά την έκδοση απαλλακτικού βουλεύματος από το δικαστικό συμβούλιο το παιδί παραπέμπεται στο αρμόδιο μονομελές δικαστήριο, όπου θα επιβληθούν αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα εφ' όσον το παιδί τέλεσε την άδικη πράξη.

Η κλήση του παιδιού ενώπιον του δικαστηρίου, για να είναι έγκυρη και νόμιμη πρέπει να αναφέρει ρητά ότι το παιδί καλείται για να διαπιστωθεί αν συντρέχει λόγος επιβολής αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων. Διαφορετικά, η εισαγωγή του παιδιού ενώπιον του μονομελούς δικαστηρίου είναι απολύτως άκυρη και δημιουργεί λόγο αναίρεσης.

Πρέπει να σημειωθεί πως στην ελληνική έννομη τάξη, η ανικανότητα για καταλογισμό δε συνιστά δικονομικό κώλυμα. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι η διαδικασία ενώπιον του μονομελούς δικαστηρίου ανηλίκων παύει με αθωωτική απόφαση και όχι με οριστική παύση της διαδικασίας.

3. Ανάκριση

Ο σκοπός της ανάκρισης είναι η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων για να βεβαιωθεί η τέλεση κάποιου εγκλήματος και να αποφασιστεί αν ο δράστης πρέπει να εισαχθεί σε δίκη. Η ανάκριση διεξάγεται είτε με τη μορφή της προανάκρισης είτε με τη μορφή της ανάκρισης. Η διαδικασία της ανάκρισης δεν παραβλέπεται στην

⁶ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.252.

περίπτωση των ανηλίκων εφ' όσον και οι ανήλικοι έχουν την αξίωση να μην τους αποδοθεί αδικώς μία αξιόποινη πράξη. Κατά κανόνα οι ανήλικοι ομολογούν τις πράξεις τους. Παρ' όλα αυτά πρέπει να δίνεται προσοχή στην ομολογία ενός ανηλίκου.

Οι βασικές γενικές αρχές που ισχύουν κατά την ανάκριση είναι: η αρχή της αυτεπάγγελτης συγκέντρωσης αποδεικτικού υλικού, η αρχή της έγγραφης διαδικασίας, η αρχή της εξωτερικής ή λαϊκής μυστικότητας και η αρχή της εσωτερικής δημοσιότητας ή δημοσιότητας των μερών, οι ειδικότερες αρχές που απορρέουν από την αρχή του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου ή από την αρχή της αναλογικότητας, η αρχή της απαγόρευσης του υπέρμετρου, η αρχή της αναγκαίας αναλογίας και η αρχή της προσφορότητας και οι ειδικότερες αρχές που απορρέουν από το τεκμήριο της αθωότητας, δηλαδή η αρχή του προσήκοντος βαθμού υπονοιών και η απαγόρευση της δυσμενούς μεταχείρισης του κατηγορούμενου.⁷

Την προανάκριση κατά των ανηλίκων μπορεί να διεξάγει τόσο ειδικός ανακριτής ανηλίκων όσο και γενικοί ανακριτικοί υπάλληλοι. Ανακριτές ανηλίκων στα πλημμελειοδικεία ορίζονται για μία διετία ένας ή περισσότεροι πρωτοδικες με προεδρικό διάταγμα, ύστερα από γνώμη του συμβουλίου ή του δικαστή που διευθύνει το δικαστήριο, και πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών. Ανακριτής ανηλίκων του εφετείου ορίζεται με την ίδια διαδικασία και πρόταση του οικείου εισαγγελέα εφετών. Σε επείγουσες υποθέσεις ή σε υποθέσεις που απαιτούν μακρόχρονη έρευνα αν ο ανακριτής ανηλίκων ζητήσει βοήθεια από έναν ή περισσότερους πρωτοδικες τότε το συμβούλιο και ο δικαστής που διευθύνει το δικαστήριο μαζί με σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα εφετών προχωρούν στο διορισμό επίκουρου ανακριτή. Στα δικαστήρια που υπηρετούν περισσότεροι από είκοσι δικαστές, οι ανακριτές και οι επίκουροι ανακριτές ορίζονται από την ολομέλεια του δικαστηρίου. Αν προκύψει επείγουσα ανάγκη τότε καθήκοντα ανακριτή εκτελεί και ο πρόεδρος πρωτοδικών. Η θητεία του ανακριτή ανηλίκων μπορεί να ανανεωθεί για μία ακόμη διετία με τον ίδιο τρόπο αλλά και με τη συναίνεσή τους.

Η τακτική ανάκριση διεξάγεται από ειδικό ανακριτή ανηλίκων. Κατά την ανάκριση γίνεται η λεγόμενη κοινωνική έρευνα, δηλαδή η ειδική έρευνα για την υγιεινή, την ηθική και διανοητική κατάσταση του ανηλίκου, για την προηγούμενη

⁷ Καρρά, Α., (1998), ο.π. σελ.366.

ζωή του, για τις οικογενειακές συνθήκες και γενικά, για το περιβάλλον του. Η κοινωνική έρευνα έχει σαν απώτερο στόχο την έρευνα της προσωπικότητας του ανήλικου ώστε να μπορέσει το δικαστήριο να βγάλει προγνωστικά για την περαιτέρω ανάπτυξή του. Μάλιστα, κατά τη προδικασία και στο ακροατήριο η μαρτυρία των συγγενών όταν κατηγορείται ανήλικος είναι υποχρεωτική.

Η ανάκριση μπορεί να ανατεθεί από το δικαστή ανηλίκων μέσω του προϊσταμένου της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων σ' έναν επιμελητή αυτής της υπηρεσίας.

Σήμερα, δίδεται μεγάλη σημασία στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών καθώς και στην προστασία του δικαιώματος της σιωπής⁸ κατά τη διάρκεια δίκης ανηλίκων.

Οι Κανόνες του Πεκίνου, μεταξύ των δικαιωμάτων των ανηλίκων, αναγνωρίζουν ότι το τεκμήριο της αθωότητας και το δικαίωμα ης σιωπής πρέπει να αναγνωρίζεται σε όλα τα στάδια της διαδικασίας.

Σύμφωνα με το ελβετικό προσχέδιο νόμου, κατά την απονομή δικαιοσύνης σε ανήλικους στην ανάκριση, εφ' όσον δεν υπάρχει λόγος να διαταχθούν προστατευτικά μέτρα ή εφόσον η αρμόδια αρχή έχει ήδη διατάξει επαρκή μέτρα, η διαδικασία παύει όταν: α) ο ανήλικος έχει ήδη τιμωρηθεί με την κατάλληλη ποινή, β) ο ανήλικος έχει πληγεί από τις συνέπειες της πράξης τόσο σοβαρά ώστε μία ποινή θα ήταν δυσανάλογη, γ) η τιμωρία, λόγω της μικρής απαξίας του άδικου ή της ενοχής του ανηλίκου, είναι περιττή και ιδίως, όταν η πράξη συνδέεται με την ψυχική και σεξουαλική ανάπτυξή του και δ) η συνέχιση της διαδικασίας θα έθετε σε κίνδυνο την αποτελεσματικότητα των επιδιωκόμενων με ένα ήδη εκτελούμενο μέτρο. Με τις ίδιες προϋποθέσεις μπορεί να παύσει η διαδικασία όταν: α) ο ίδιος ο ανήλικος επανόρθωσε με δικές του παροχές τη ζημία ή κατέβαλε προσπάθεια για να αντισταθμίσει το άδικο, β) όταν έχει περάσει αρκετός χρόνος από την τέλεση της πράξης και ο δράστης έχει επιδείξει καλή συμπεριφορά.

Η αρμόδια αρχή μπορεί για τους ίδιους λόγους που ισχύουν για την παύση της διαδικασίας να απέχει από την ποινή.

⁸ Πιτσέλά, Α., (2000), ο.π. σελ.257.

4. Δικαιώματα του κατηγορούμενου

Ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα του κατηγορούμενου, το οποίο κατοχυρώνεται στο ά.20§1 του Συντάγματος, είναι το δικαίωμα της ακρόασης. Αυτό διασφαλίζεται με μία σειρά από άλλα επιμέρους δικαιώματα, τα οποία συνδέονται άρρηκτα μαζί του.

Σύμφωνα με το ά.3§1 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, το συμφέρον του παιδιού καθορίζεται ως ο ουσιαστικότερος παράγοντας για την λήψη των αποφάσεων της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας που αφορούν τα παιδιά. Το συμφέρον θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και για τη διαμόρφωση ολόκληρης της ποινικής διαδικασίας κατά την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους.

Το ά.40 αναφέρει ότι η μεταχείριση των υπόπτων, κατηγορούμενων ή καταδικασμένων για παράβαση του ποινικού νόμου παιδιών, πρέπει να εξασφαλίζει την ευημερία τους. Κατά τη μεταχείριση των παιδιών πρέπει να δίδεται πρωτίστη σημασία στο αίσθημα της αξιοπρέπειας και της προσωπικής τους αξίας, στο σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες των άλλων, στην ηλικία τους και στην ανάγκη τους για επανένταξη και ανάληψη ενός δημιουργικού και εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία. Τα δικαιώματα αυτά είναι αισθητά σε όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας.

Στην ελληνική έννομη τάξη, η προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, η λειτουργία και η δικαιοδοσία των δικαστηρίων ανηλίκων και η ειδική ποινική δικαιοδοσία είναι κατοχυρωμένες συνταγματικά. Η μεταχείριση που εξασφαλίζει το συμφέρον του παιδιού κατοχυρώνεται στις διατάξεις του ουσιαστικού, δικονομικού και σωφρονιστικού ποινικού δικαίου.

Στις προτεραιότητες του κράτους για τα δικαιώματα του ανηλίκου είναι η μέριμνά του ώστε κανένα παιδί να μην καθίσταται ύποπτο, να μην κατηγορείται και να μην καταδικάζεται για πράξεις ή παραλείψεις που δεν απαγορεύονται από το Εθνικό ή Διεθνές δίκαιο κατά το χρόνο που διαπράχθηκαν. Η αρχή “*nullum crimen nulla poena sine lege*” κατοχυρώθηκε τόσο στο ά.15§1εδ.1 του Δ.Σ.Α.Π.Δ. στο ά.7§1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου όσο και στο ά.7§1 του Ελληνικού Συντάγματος και στο ά.1Π.Κ.

Για την πραγματοποίηση της ευημερίας του παιδιού, το ά.40§2περ.β΄ Δ.Σ.Δ.Π. τονίζει τις ακόλουθες εγγυήσεις για κάθε παιδί ύποπτο ή κατηγορούμενο για παράβαση του ποινικού νόμου:

i) Να θεωρείται αθώο μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή του. Το τεκμήριο της αθωότητας αναγνωρίζεται από την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα και την Ε.Σ.Δ.Α.

ii) Να ενημερώνεται χωρίς καθυστέρηση για τις κατηγορίες εναντίον του είτε ευθέως είτε μέσω των γονέων ή των νόμιμων εκπροσώπων του και να έχει νομική ή οποιαδήποτε άλλη συμπαράσταση κατάλληλη για την προετοιμασία και την παρουσίαση της υπεράσπισής του. Τα δύο παραπάνω δικαιώματα αναγνωρίζονται στο ά.14§3περ.α΄ και β΄ του Δ.Σ.Α.Π.Δ. και στο ά.6§3περ. α΄, β΄ και γ΄ της Ε.Σ.Δ.Α.

iii) Η υπόθεση του παιδιού πρέπει να κρίνεται χωρίς καθυστέρηση από μία αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό σώμα, σύμφωνα με μία δίκαιη διαδικασία και με την παρουσία νομικού ή άλλου συμβούλου και την παρουσία των γονέων ή των νόμιμων εκπροσώπων του, εκτός αν αυτό θεωρείται αντίθετο προς το συμφέρον του παιδιού. Τα παραπάνω κατοχυρώνονται στο ά.14§1 και §3περ.γ΄ του Δ.Σ.Α.Π.Δ. και στο ά.6§1εδ.1 της Ε.Σ.Δ.Α. Βέβαια, κατά τη Δ.Σ.Δ.Π. δεν προβλέπεται η δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριο ενώπιον του δικαστηρίου. Το δικαίωμα για πρόσβαση σ΄ έναν κατάλληλο σύμβουλο προκύπτει και από το ά.14§3 του Δ.Σ.Α.Π.Δ., σύμφωνα με το οποίο ο κατηγορούμενος μπορεί να επικοινωνήσει με έναν δικηγόρο της επιλογής του και έναν συνήγορο της επιλογής του.

iv) Να μην είναι υποχρεωμένο να καταθέσει ως μάρτυρας ή να ομολογήσει την ενοχή του, να υποβάλλει ερωτήσεις στους μάρτυρες κατηγορίας και να εξετάζει τους μάρτυρες υπεράσπισης κάτω από συνθήκες ισότητας. Οι εγγυήσεις αυτές ισχύουν σύμφωνα με το ά. 14§3περ.ε΄ και ζ΄ του Δ.Σ.Α.Π.Δ. για κάθε κατηγορούμενο.

v) Αν κριθεί ότι παρέβη τον ποινικό νόμο το παιδί μπορεί να προσφύγει κατά της απόφασης αυτής ή κατά οποιουδήποτε μέτρου επιβλήθηκε ενώπιον μίας ανώτερης, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής ή δικαστικού σώματος. Το δικαίωμα των ένδικων μέσων αναγνωρίζεται ειδικά στα παιδιά στο ά. 40§2περ.β΄ αρ.ν.Δ.Σ.Δ.Π. και γενικά στο ά. 14§5 του Δ.Σ.Α.Π.Δ. και στο ά.2 του Έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. που κυρώθηκε με το ν.1705/1987. Στην ελληνική έννομη τάξη το δικαίωμα της εξέτασης της υπόθεσης του παιδιού επί της ουσίας σε δεύτερο

βαθμό από ένα δικαστήριο ανώτερου βαθμού δεν κατοχυρώνεται απεριόριστα έτσι, δικαίωμα έφεσης της καταδικαστικής απόφασης που επιβάλλει την ποινή του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων, διάρκειας έξι μήνες έως και ένα έτος δεν προβλέπεται. Άλλωστε, η απόφαση που επιβάλλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα θεωρείται αθωωτική και γι' αυτό δεν προβλέπεται η χρήση ένδικων μέσων.

vi) Στο ά. 14§3περ.στ' του Δ.Σ.Α.Π.Δ. και στο ά. 6§5περ.ε' της Ε.Σ.Δ.Α. προβλέπεται η δωρεάν βοήθεια ενός διερμηνέα εφ' όσον ο κατηγορούμενος δεν καταλαβαίνει ή δε μιλάει τη γλώσσα.

vii) Η ιδιωτική ζωή του παιδιού πρέπει να είναι απόλυτα σεβαστή σε όλα τα στάδια της διαδικασίας. Το δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής ζωής κατά τη διεξαγωγή της δίκης αναγνωρίζεται για όλους τους κατηγορούμενους στο ά.14§1εδ.3 του Δ.Σ.Α.Π.Δ. και στο ά.6§1εδ.2 της Ε.Σ.Δ.Α.

Σύμφωνα με τους Κανόνες του Πεκίνου οι βασικές δικονομικές εγγυήσεις όπως το τεκμήριο της αθωότητας, το δικαίωμα γνωστοποίησης των κατηγοριών, το δικαίωμα σιωπής, το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο, το δικαίωμα παρουσίας των γονέων ή κηδεμόνων, το δικαίωμα αντίκρουσης και εξέτασης κατ' αντιπαράσταση μαρτύρων, το δικαίωμα να έχει τον τελευταίο λόγο στην ακροαματική διαδικασία, το δικαίωμα άσκησης έφεσης εξασφαλίζονται σε όλα τα στάδια της διαδικασίας των υποθέσεων των ανηλίκων.

Στη Σύσταση R(87)20 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις "Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων", η Επιτροπή Υπουργών προτείνει μεταξύ άλλων την αναγνώριση:

- Του τεκμηρίου αθωότητας.
- Του δικαιώματος συνδρομής νομικού συμβούλου, ο οποίος μπορεί, αν είναι αναγκαίο να διοριστεί αυτεπάγγελτα και να πληρωθεί από το κράτος.
- Του δικαιώματος της παρουσίας γονέων ή άλλου νομίμου αντιπροσώπου που θα πρέπει να ενημερώνονται από την έναρξη της διαδικασίας.
- Του δικαιώματος των ανηλίκων να καλούν, να εξετάζουν και να αντικρούουν μάρτυρες.
- Του δικαιώματος των ανηλίκων να ζητούν μία δεύτερη πραγματογνωμοσύνη ή άλλο ισοδύναμο ανακριτικό μέσο.
- Του δικαιώματος των ανηλίκων να τύχουν ακρόασης και αν είναι αναγκαίο, να εκφράζουν γνώμη για τα μέτρα που προορίζονται γι' αυτούς.

- Του δικαιώματος για άσκηση ένδικου μέσου.
- Του δικαιώματος να ζητήσουν επανεξέταση των μέτρων που διατάχθηκαν.
- Του δικαιώματος των ανηλίκων για σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής.

Οι βασικές δικονομικές εγγυήσεις για ανήλικους κατηγορούμενους είναι καταρχάς κατοχυρωμένες στο ελληνικό δικονομικό δίκαιο. Δε λαμβάνεται όμως πρόνοια νομοθετική ως προς τον υποχρεωτικό διορισμό συνηγόρου του κατηγορούμενου ανηλίκου.

5. Προσωρινή κράτηση

Η προσωρινή κράτηση είναι η επαχθέστερη πράξη δικονομικού καταναγκασμού και αφορά στέρηση της ελευθερίας του κατηγορούμενου για ορισμένο χρονικό διάστημα πριν απ' την εκδίκαση της υπόθεσής του στο ποινικό δικαστήριο. Η κράτηση πριν από την απόδειξη της ενοχής δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να έχει τιμωρητικό χαρακτήρα.

Σύμφωνα με την τελευταία αναμόρφωση του θεσμού της προσωρινής κράτησης με το ν.2408/1996, όσο διαρκεί η προδικασία, αν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής του έφηβου κατηγορούμενου για πράξη που τιμωρείται από το νόμο με ποινή κάθειρξης τουλάχιστον δέκα ετών μπορεί να κρατηθεί προσωρινά αντί να του επιβληθούν περιοριστικοί όροι με την προϋπόθεση ότι δεν έχει γνωστή διαμονή στη χώρα ή έχουν προηγηθεί ενέργειές του που θα διευκολύνουν τη φυγή του ή κατά το παρελθόν υπήρξε φυγόπονος ή φυγόδικος ή κρίθηκε ένοχος για απόδραση κρατουμένου ή παραβίαση περιορισμού διαμονής ή κρίνεται αιτιολογημένα ότι αν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανό, όπως προκύπτει από περιστατικά της προηγούμενης ζωής του ή από τα χαρακτηριστικά της πράξης για την οποία κατηγορείται, να διαπράξει και άλλα εγκλήματα. Η βαρύτητα της πράξης μόνο δεν αρκεί για να του επιβληθεί προσωρινή κράτηση.

Η διάρκεια της προσωρινής κράτησης σύμφωνα με τη διάταξη του ά. 6§4 Συντάγματος δε μπορεί αν είναι πάνω από 6 μήνες για τα πλημμελήματα. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις το ανώτατο όριο μπορεί να αυξηθεί κατά 3 μήνες με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου.

Στο ά.272 του Σχεδίου του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προβλέφτηκε ότι τα ανώτατα όρια της προσωρινής κράτησης ισχύουν για το σύνολο των πράξεων ενός

δράστη, εφ' όσον τελέστηκαν μετά την έκδοση εντάλματος, έτσι ώστε να μην ξεπερνιούνται τα όρια αυτά με την άσκηση διαδοχικών ποινικών διατάξεων. Επίσης, στο ά.277 καθορίζεται και το ανώτατο χρονικό όριο που μπορούν να διαρκέσουν οι περιοριστικοί όροι και είναι τρία έτη αν πρόκειται για πλημμέλημα στα οποία συνυπολογίζεται και ο χρόνος κράτησης.

Στον ισχύοντα Σωφρονιστικό Κώδικα, που κυρώθηκε με το ν.2776/1999 δεν λαμβάνεται πρόνοια για τη διαμονή των προσωρινά ανηλίκων κρατουμένων. Σύμφωνα με το ά.15§2Σ.Κ. οι συνθήκες διαβίωσης των υποδίκων κρατούμενων στα καταστήματα κράτησης προσεγγίζουν αυτές της ελεύθερης διαβίωσης. Στο σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κασσαβέτειας οι υπόδικοι κρατούνται μαζί με τους κατάδικους και η μεταχείρισή τους δεν είναι διαφορετική. Περαιτέρω, η εργασία για τους ενήλικους και νεαρούς κρατούμενους είναι προαιρετική.

Στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα οι κατηγορούμενοι διαχωρίζονται από τους κατάδικους και η μεταχείρισή τους είναι διαφορετική. Επίσης, οι ανήλικοι κατηγορούμενοι διαχωρίζονται από τους ενήλικους και η περίπτωση τους κρίνεται το συντομότερο δυνατό.

Οι Κανόνες του Πεκίνου τονίζουν ότι οι ανήλικοι πρέπει να κρατούνται μακριά από τους ενήλικους, επειδή είναι ευάλωτοι λόγω της ηλικίας τους. Η μεταχείρισή τους πρέπει να είναι ανάλογη της ανάπτυξής τους. Οι γονείς, ο επιτροπος ή κηδεμόνας του ανηλίκου πρέπει να ενημερώνεται αμέσως για τη σύλληψη και αν όχι αμέσως τότε το συντομότερο δυνατό. Το ζήτημα που προκύπτει για την απόλυση του ανηλίκου πρέπει να εξετάζεται χωρίς καμία καθυστέρηση.

Δε δημοσιεύονται στοιχεία για τον αριθμό των εφήβων που βρίσκονται σε προσωρινή κράτηση στα σωφρονιστικά καταστήματα ή σε ιδρύματα αγωγής. Πάντως στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων κρατούνται μαζί προσωρινά και ποινικά νεαροί κατηγορούμενοι.

Για τους έφηβους κατηγορούμενους θα πρέπει να προτιμάται η επιβολή περιοριστικών όρων της ελευθερίας αντί του στερητικού της ελευθερίας όρου της τοποθέτησης σε ίδρυμα αγωγής και τους μέτρου της προσωρινής κράτησης. Η στέρηση της ελευθερίας για τους νέους είναι πιο βλαπτική και γι' αυτό προσωρινή κράτηση περισσότερων μηνών είναι επιζήμια για την ανάπτυξή τους και την κοινωνική επανένταξή τους.

Σύμφωνα με τη Σωφρονιστική Στατιστική, το 1995 οι ανήλικοι κρατούμενοι που εξέτιαν την ποινή του σωφρονιστικού περιορισμού ανέρχονταν σε 94, ενώ ο

αριθμός των υποδίκων που κρατήθηκαν προσωρινά στα σωφρονιστικά καταστήματα έφτασε στους 173. Πιο συγκεκριμένα, όμως, το ίδιο έτος από τους 840 εφήβους που υποβλήθηκαν στις κυρώσεις του ποινικού δικαίου ενηλίκων, το 76%⁹ καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης μέχρι ενός μηνός και το 90% σε ποινή φυλάκισης μέχρι 6 μηνών. Η ποσοστιαία συμμετοχή των υπόδικων ανηλίκων στο συνολικό αριθμό των υπόδικων ανέρχεται στο 18%. Το ποσοστό των έφηβων καταδικασθέντων και υποβληθέντων σε κάποια κύρωση του ποινικού δικαίου στο συνολικό αριθμό των καταδικασθέντων ανέρχεται στο 6%. Γενικά, η αναλογία καταδίκων (ενηλίκων + ανηλίκων), προς υπόδικους (ενηλίκους και ανηλίκους) είναι περίπου 2:1, δηλαδή σε τρεις κρατούμενους, δύο είναι κατάδικοι και ένας υπόδικος.

6. Αστυνομία Ανηλίκων – Οι θεσμοί της στην Ελλάδα

Ήδη πριν από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο διάφορα κράτη όπως οι Η.Π.Α., η Αγγλία, Γερμανία, Ελβετία, Πολωνία, Ρουμανία, οι Σκανδιναβικές Χώρες άρχισαν να προσλαμβάνουν γυναίκες αστυνομικούς για την πρόληψη της διαφθοράς ανηλίκων ή θηλέων και την προανάκριση και εξέταση ανηλίκων ή γυναικών.

Στην Ελλάδα άρχισε να λειτουργεί (βοηθητικά καταρχήν) αστυνομία γυναικών επιφορτισμένη και με ζητήματα ανηλίκων από το 1945. ο ν.1481/1984 προετοίμασε την οδό για την ίδρυση ειδικής αστυνομίας ανηλίκων εφ' όσον προέβλεπε την έκδοση προεδρικών διαταγμάτων και αστυνομικών διατάξεων για τη ρύθμιση θεμάτων που αφορούν τη προστασία των ηθών και των ανηλίκων.

Η ίδρυση ειδικών αστυνομικών υπηρεσιών για τους ανηλίκους αποτελεί παλαιότερο αίτημα του Ο.Η.Ε. Ήδη από το 1950 τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη, η Ιαπωνία και μερικές χώρες της Ασίας, όπως η Βομβάη και η Μανίλα, είχαν αντιμετωπίσει το ζήτημα. Ωστόσο κάθε κράτος δίνει τη δική του, ξεχωριστή λύση.

Στη Γερμανία πριν από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η γυναικεία αστυνομία είχε δραστηριοποιηθεί για την πρόληψη και τον έλεγχο των παραβάσεων ανηλίκων. Επιπλέον, κάθε κρατίδιο είχε στη διάθεσή του και τους λεγόμενους επιμελητές ανηλίκων. Οι επιμελητές ήταν ειδικά εκπαιδευμένοι για τους ανηλίκους 14 – 18 ετών που διέπρατταν αξιόποινες πράξεις.

⁹ Αλεξιάδης, Σ., (1983), ο.π. σελ. 42.

Στις Η.Π.Α., οι ειδικοί αστυνομικοί είναι αρμόδιοι για να επιλέγουν τις περιπτώσεις για παραπομπή σε ειδικές υπηρεσίες ή σε δικαστήριο ανηλίκων, να κρατούν προσωρινά τους ανηλίκους έως τη δικάσιμο σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους σε περιπτώσεις όπου οι ανήλικοι είναι ύποπτοι φυγής ή παρουσιάζουν άλλα προβλήματα και γενικά, να δρουν ως “ανεπίσημοι επιμελητές ανηλίκων”.¹⁰

Στην Αγγλία δε λειτουργεί ειδικό σώμα της αστυνομίας για τους ανηλίκους. Ανήκει στη δικαιοδοσία όλων των αστυνομιών ο έλεγχος συμπεριφοράς του ανηλίκου από την πρόληψη ως την απόφαση για μεταχείριση.

Στην Ελλάδα από το 1945 με την σύσταση του βοηθητικού γυναικείου σώματος στην Αστυνομία είχε γίνει συνείδηση ότι η παιδική ηλικία και η νεότητα έχει ανάγκη από κατάλληλα επιμορφωμένα αστυνομικά όργανα.

Ιδιαίτερα πρέπει να επισημανθεί η εγκύκλιος της 7-8-1985 του Υπουργείου Δημοσίας Τάξης προς όλες τις Αστυνομικές Διευθύνσεις της χώρας. Στην εγκύκλιο αυτή, που τιτλοφορείται “Μέτρα για την προστασία της νεολαίας”, τονίζεται ότι απαιτείται η συμβολή όλων των πολιτών, των Συλλόγων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για μία αποτελεσματική παρέμβαση στη νεολαία. Ιδιαίτερα απαιτείται η στενή συνεργασία της Αστυνομίας και με Σχολεία, Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων, Εκκλησία και Ιδρύματα αγωγής.

Ειδικότερα, με το ά. 886 του π.δ.95/1987 ιδρύθηκε στην Υποδιεύθυνση Δημοσίας Ασφάλειας της Διεύθυνσης Αττικής το 3^ο Τμήμα Ανηλίκων. Το Τμήμα αυτό έχει αρμοδιότητα σε παραβάσεις του Π.Κ. και των Ειδικών Ποινικών Νόμων εκτός του Νόμου Περί Ναρκωτικών και του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας.

Συγκεκριμένα, τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις του προσωπικού που υπηρετεί στο Τμήμα ανηλίκων είναι:

Ως προς την καταστολή:

- Η σύλληψη των ανηλίκων δραστών.
- Η κράτησή τους σε ιδιαίτερους ασφαλείς χώρους.
- Η προανάκριση ανηλίκων.
- Η συνεργασία με τις αρμόδιες δικαστικές αρχές ανηλίκων και άλλες υπηρεσίες ανηλίκων.
- Η μεταγωγή ανηλίκων κατά κανόνα, χωρίς χειροπέδες και κατ’ εξαίρεση με χειροπέδες όταν ο ανήλικος είναι ύποπτος για απόδραση.

¹⁰ Τρωιάννου - Λουλά, Α., (1977), ο.π. σελ. 23.

Ως προς την πρόληψη:

- Ο έλεγχος των δημόσιων κέντρων, θεαμάτων όπου συχνάζουν οι ανήλικοι.
- Η πραγματοποίηση ενημερωτικών διαλέξεων σε σχολεία και αλλού.
- Η συμμετοχή με άλλους φορείς σε αρμόδια προγράμματα.
- Η διεξαγωγή ερευνών σχετικών με την πρόληψη είτε ανεξάρτητα είτε σε συνεργασία με πανεπιστημιακές ή άλλες ερευνητικές μονάδες.
- Η τήρηση ειδικά στατιστικών στοιχείων και η επεξεργασία τους.

Οι τρόποι ενέργειας του Τμήματος Ανηλίκων μπορούν να συνοψιστούν στους παρακάτω:

Το Τμήμα Ανηλίκων σε περίπτωση σύλληψης ανηλίκου από το ίδιο ή άλλο Τμήμα Ασφαλείας της Διεύθυνσης Ασφάλειας Αττικής ενημερώνει αμέσως προφορικά τον Εισαγγελέα Ανηλίκων, με τον οποίο συνεργάζεται στενά. Επίσης, το Τμήμα Ανηλίκων ειδοποιείται από τα άλλα Τμήματα Ασφαλείας και αναλαμβάνει την προανάκριση, κράτηση, μεταγωγή κ.λπ. των ανηλίκων, εφ' όσον η υπόθεση αφορά μόνο ανήλικα άτομα. Όταν στην υπόθεση εμπλέκονται και ενήλικοι, το Τμήμα Ανηλίκων συνεργάζεται με το Αρμόδιο Τμήμα Ασφάλειας. Τέλος, το Τμήμα Ανηλίκων κατ' εξαίρεση συνεργάζεται με την Υποδιεύθυνση Δίωξης Ναρκωτικών για υποθέσεις όπου εμπλέκονται και ανήλικα άτομα.

7. Ένδικα μέσα

Στο ά. 14§5 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα κατοχυρώνεται το δικαίωμα ενδίκων μέσων. Επίσης, σύμφωνα με το ά.2§1 του Έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στην Ε.Σ.Δ.Α. “κάθε πρόσωπο που καταδικάστηκε για αξιόποινη πράξη από δικαστήριο, έχει το δικαίωμα της επανεξέτασης από ανώτερο δικαστήριο της απόφασης με την οποία κηρύχτηκε ένοχο ή της απόφασης με την οποία του επιβλήθηκε ποινή”. Η Ελλάδα έχει υπογράψει και κυρώσει το Έβδομο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Ε.Σ.Δ.Α. αλλά ο νόμος αυτός δε θα πρέπει να θίγει το ά.489 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου αυτού, περιορίζεται η δυνατότητα άσκησης έφεσης εναντίον καταδικαστικών αποφάσεων και πιο ειδικά, αποκλείεται η άσκηση έφεσης από έφηβο καταδικασμένο σε ποινικό σωφρονισμό, του οποίου το κατώτατο όριο είναι μέχρι και ενός έτους. Πάντως, ο έφηβος κατηγορούμενος μπορεί να ασκήσει και αυτοπροσώπως το ένδικο μέσο που του ανήκει.

Στο δικονομικό δίκαιο ανηλίκων η δυνατότητα για την άσκηση έφεσης εξαρτάται από το είδος και τη διάρκεια των κυρώσεων. Ο περιορισμός αυτός στην άσκηση ένδικων μέσων στηρίζεται στο γεγονός ότι όσο μεγαλύτερη είναι η διάρκεια της δίκης των ανηλίκων τόσο πιο επιβλαβής είναι. Συνεπώς, υπάρχει μία σύγκρουση ανάμεσα στην όσο το δυνατόν ταχύτερη διεξαγωγή της δίκης και στην επανεξέταση της καταδικαστικής απόφασης από ανώτερο δικαστήριο.¹¹

Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα που επιβάλλονται σε ανήλικους έχουν διοικητικό χαρακτήρα, οι αποφάσεις που τα επιβάλλουν κρίνονται αθωωτικές και γι' αυτό δε μπορεί να ασκηθεί έφεση εναντίον τους.

Το ένδικο μέσο της έφεσης ασκείται από τον κατηγορούμενο κατά των βουλευμάτων του συμβουλίου πλημμελειοδικών, τα οποία παραπέμπουν στο δικαστήριο για κακούργημα ή πλημμέλημα κατά του οποίου ο νόμος προβλέπει ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους. Για τους έφηβους, όμως, δεν προβλέπεται ποινή φυλάκισης αλλά σωφρονιστικός περιορισμός και ουδέποτε τελούν κακουργήματα αλλά πλημμελήματα. Συνεπώς, δε μπορούν να ασκήσουν το ένδικο μέσο της έφεσης ούτε αυτό της αναίρεσης.

Ο κατηγορούμενος έφηβος μπορεί να ασκήσει έφεση κατά της απόφασης του μονομελούς και τριμελούς δικαστηρίου, με την οποία του επιβλήθηκε ποινή σωφρονιστικού περιορισμού με ελάχιστο όριο που υπερβαίνει το ένα έτος. Απόφαση δικαστηρίου με την οποία επιβλήθηκε ποινή σωφρονιστικού περιορισμού κατώτερη του ενός έτους είναι ανέκκλητη. Επίσης, κατά το ά. 130§1Π.Κ., έφεση ασκείται στην περίπτωση που το μονομελές ή τριμελές δικαστήριο ανηλίκων καταδίκασε σε ποινή στερητική της ελευθερίας μεγαλύτερη από τρεις μήνες ανήλικο εφηβικής ηλικίας κατά την τέλεση της πράξης δικάστηκε όμως μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας του. Επιπλέον, έφεση ασκείται όταν ο ανήλικος έφηβος κατά την τέλεση της πράξης καταδικάστηκε σε ποινή στερητική της ελευθερίας μεγαλύτερη από τρεις μήνες, η απόφαση αυτή άρχισε να εκτελείται μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας του, καθώς και σε περίπτωση υποχρεωτικής αντικατάστασης του περιορισμού με ποινή στερητική της ελευθερίας μεγαλύτερη από τρεις μήνες.

Ο εισαγγελέας εφετών μπορεί να προσβάλλει με έφεση οποιαδήποτε καταδικαστική απόφαση είτε υπέρ είτε κατά του κατηγορούμενου. Από τον έφηβο κατηγορούμενο μπορεί να ασκηθεί έφεση εναντίον των αθωωτικών αποφάσεων, εφ'

¹¹ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.283

όσον αθωώθηκε για έμπρακτη μετάνοια ή με αιτιολογία που χωρίς να είναι αναγκαία θίγει την υπόληψή του. Ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών και ο εισαγγελέα εφετών έχουν δικαίωμα σε κάθε περίπτωση να ασκήσουν έφεση, εναντίον κάθε αθωωτικής απόφασης του δικαστηρίου ανηλίκων.

Στο ά.40§2περ.βυ' Δ.Σ.Δ.Π. ορίζεται ότι κάθε παιδί ύποπτο ή κατηγορούμενο για παράβαση του ποινικού νόμου έχει το δικαίωμα "εάν κριθεί ότι παρέβη τον ποινικό νόμο, να μπορεί να προσφύγει κατ' αυτής της απόφασης και κατά οποιουδήποτε μέτρου που λήφθηκε ως συνέπεια αυτής ενώπιον μίας ανώτερης, αρμόδιας, ανεξάρτητης και αμερόληπτης αρχής ή δικαστικού σώματος, σύμφωνα με το νόμο". Ωστόσο, στο ά.489Κ.Π.Δ. ο έλληνας νομοθέτης δεν έχει προσθέσει "επιφύλαξη" εφ' όσον δε διαπίστωσε την αντίθεση του άρθρου αυτού με τη διάταξη της Δ.Σ.Δ.Π. Συνεπώς, ο αποκλεισμός ή ο περιορισμός των ένδικων μέσων κατά των αποφάσεων δικαστηρίων είναι μία παραβίαση του ά.40§2περ.βυ' της Δ.Σ.Δ.Π.

8. Ποινικό μητρώο

Σύμφωνα με το ά.574§1περ.ε' Κ.Π.Δ. όταν επιβάλλονται αναμορφωτικά μέτρα αναγράφονται στο ποινικό μητρώο. Επίσης, αναγράφεται η μεταβολή ή η άρση του αναμορφωτικού μέτρου που επιβλήθηκε. Τα θεραπευτικά μέτρα δεν αναγράφονται. Οι εγγραφές που γίνονται στο ποινικό μητρώο έχουν σκοπό τη διατήρηση της ποινικής βιογραφίας του καταδικασμένου για την ορθότερη εκτίμηση της προσωπικότητάς του.

Πρέπει να σημειωθεί ότι στο ά.7 του ν.1805/1988 για "εκσυγχρονισμό του θεσμού του ποινικού μητρώου",¹² αν και τα αναμορφωτικά μέτρα επιβάλλονται και σε ανηλίκους ποινικά ανεύθυνους οι αποφάσεις που τα επιβάλλουν κρίνονται ως καταδικαστικές. Επίσης, ενώ οι καταδικές των ενηλίκων για πταίσματα δεν εγγράφονται στο ποινικό μητρώο οι αποφάσεις που επιβάλλουν στους ανηλίκους αναμορφωτικά μέτρα ακόμα και για πταίσματα εγγράφονται. Έτσι, στο σημείο αυτό διαπιστώνουμε μία μειονεκτική θέση του ανηλίκου.

Οι αποφάσεις που έχουν καταχωρηθεί στο ποινικό μητρώο, με τις οποίες έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά μέτρα, διαγράφονται μόλις συμπληρωθεί το 17ο έτος της

¹² Τρωιάννου – Λουλά, Α., (1995), σ.π. σελ.122.

ηλικίας του ανηλίκου. Η απόφαση που επιβάλλει τον ποινικό σωφρονισμό διαγράφεται μετά από δύο έτη από την οριστική απόλυση του κατηγορούμενου από το σωφρονιστικό κατάστημα, μετά από αίτηση του ενδιαφερομένου ή του εισαγγελέα. Σε περίπτωση απόλυσης υπό όρο η απόφαση διαγράφεται από το ποινικό μητρώο αφού παρέλθει ο χρόνος δοκιμασίας που ορίστηκε και αν δεν επήλθε η ανάκληση της απόλυσης υπό όρο.

Οι εγγραφές που γίνονται στο ποινικό μητρώο καταχωρούνται στο λεγόμενο Αντίγραφο Ποινικού Μητρώου τύπου Α', στο οποίο έχουν πρόσβαση οι αρχές που ασκούν ποινική δικαιοδοσία, αποκλειστικά για δικαστική χρήση, οι αρχές δημόσιας ασφάλειας, αποκλειστικά για υπηρεσιακή χρήση και οι διευθυντές των σωφρονιστικών καταστημάτων για συμπλήρωση του φακέλου των καταδίκων που κρατούνται σ' αυτά. Οι αποφάσεις που επιβάλλουν τον ποινικό σωφρονισμό καταχωρούνται και στο Αντίγραφο του Ποινικού Μητρώου τύπου Β', στο οποίο έχουν πρόσβαση οι αρχές που προαναφέρθηκαν αλλά και οι εκκλησιαστικές αρχές, κάθε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, οργανισμοί ή επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας και αλλοδαπές προξενικές αρχές. Σε ιδιώτες και ιδιωτικές επιχειρήσεις επιτρέπεται η πρόσβαση μόνο μετά από τη ρητή συγκατάθεση του ενδιαφερομένου για εργασιακή απασχόληση σε αυτούς.

Οι Κανόνες του Πεκίνου υποστηρίζουν ότι το ποινικό μητρώο των ανηλίκων θα πρέπει να είναι άκρως εμπιστευτικό και απρόσιτο σε τρίτους. Επίσης, οι εγγραφές του ποινικού μητρώου δε θα πρέπει να χρησιμοποιούνται σε επόμενες δίκες, στις περιπτώσεις ανηλίκων. Σύμφωνα με Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης, “η επήρεια της προηγούμενης εγκληματικής δραστηριότητας που διαπιστώθηκε με καταδικαστική απόφαση θα πρέπει κατά τον προσδιορισμό της ποινής του εκδικαζόμενου εγκλήματος να μειώνεται ή εκμηδενίζεται όπου ο δράστης είναι ακόμη νεαρός”.

Η Σύσταση R(84)10 του Συμβουλίου της Ευρώπης για “το ποινικό μητρώο και την επανένταξη των καταδικασθέντων προσώπων”, συνιστά στα κράτη – μέλη να αναθεωρήσουν τη νομοθεσία σχετικά με το ποινικό μητρώο, έτσι ώστε να περιοριστεί η ανακοίνωση αποφάσεων που αφορούν ανηλίκους.

Κεφάλαιο 4^ο

Έκτιση του Ποινικού Σωφρονισμού

(I) Διεθνές Σωφρονιστικό Δίκαιο

1. Η κοινωνία των Εθνών

Η κοινωνία των Εθνών για πρώτη φορά το 1934 υιοθέτησε τους “Κανόνες για τη Μεταχείριση των Φυλακισμένων”. Ειδικότερα, αναφορά στους ανήλικους κρατούμενους γίνεται στα ακόλουθα κεφάλαια για την:

- Κατανομή και χωρισμό, με την αναγνώριση της αρχής του διαχωρισμού των νεαρών κρατουμένων από τους μεγαλύτερους σε ηλικία.
- Μεταχείριση, με την κατοχύρωση της αρχής της διαπαιδαγώγησης.
- Εργασία με έμφαση στο μορφωτικό της χαρακτήρα.
- Υγιεινή με τονισμό των σωματικών ασκήσεων στην ύπαιθρο και
- Ηθική και πνευματική αναμόρφωση μέσω διδασκαλίας.

2. Ηνωμένα Έθνη

Ο οργανισμός Ηνωμένων Εθνών πραγματοποιεί από το 1955 και κάθε 5 χρόνια συνέδρια με το γενικό τίτλο: “Πρόληψη Εγκλήματος και Μεταχείριση Εγκληματία”. Στο πρώτο συνέδριο, που διεξήχθη στη Γενεύη το 1977 υιοθετήθηκαν οι 95 “Στοιχειώδεις Κανόνες για τη Μεταχείριση των Φυλακισμένων” που εγκρίθηκαν από το οικονομικό και κοινωνικό συμβούλιο το 1957. Στις προεισαγωγικές παρατηρήσεις του μη συμβατικού, νομοθετικού κειμένου αναφέρεται πως οι Κανόνες παρά το ότι δεν αποβλέπουν στον καθορισμό της οργάνωσης των καταστημάτων για νεαρούς δράστες εγκλημάτων (π.χ. αναμορφωτικά ιδρύματα) οι κανόνες γενικής εφαρμογής μπορούν να εφαρμόζονται σ’ αυτά τα καταστήματα. Το Διεθνές Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα αποτελεί από το 1997 νόμο του ελληνικού κράτους αυξημένης τυπικής ισχύος αναγνωρίζει ότι το

σωφρονιστικό σύστημα προβλέπει μεταχείριση των καταδικών με τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται η αναμόρφωση και η κοινωνική τους επανένταξη. Προβλέπεται ωστόσο: ο διαχωρισμός των ανηλίκων κρατουμένων από τους ενήλικες καθώς και χωριστή διαβίωση μετεφήβων και ενηλίκων κρατουμένων. Αυτό γίνεται για την αποφυγή αρνητικών επιδράσεων μέσω της επικοινωνίας των κρατουμένων.

3. Οι Στοιχειώδεις κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους (Οι Κανόνες του Πεκίνου)

Κανόνες για την ιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων περιλαμβάνουν: α) οι Στοιχειώδεις Κανόνες για την απονομή δικαιοσύνης ή Κανόνες του Πεκίνου και β) οι Κατευθυντήριες Γραμμές για την Πρόληψη της Παραβατικότητας Ανηλίκων. Σύμφωνα με τους Κανόνες του Πεκίνου, σκοπός της ιδρυματικής μεταχείρισης κρατουμένων είναι η παροχή μέριμνας, προστασίας, εκπαίδευσης και επαγγελματικών δεξιοτήτων, προκειμένου να αναλάβουν εποικοδομητικό ρόλο όταν επιστρέψουν στην κοινωνία. Στα ιδρύματα που κρατούνται οι ανήλικοι παρέχεται βοήθεια κοινωνική, εκπαιδευτική, επαγγελματική, ψυχολογική, ιατρική προκειμένου να επιτευχθεί η υγιής ανάπτυξή του. Ρητή αναφορά γίνεται στη μεταχείριση των ανηλίκων κοριτσιών, τονίζοντας πως πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη μεταχείρισή τους. Πρέπει να δίδεται ιδιαίτερη μέριμνα στις ανήλικες κρατούμενες που αποτελούν τη μειονότητα. Οι Κανόνες του Πεκίνου αναγνωρίζουν ότι “κάθε κατάσταση θα πρέπει να έχει μάλλον σωφρονιστικό ή παιδαγωγικό χαρακτήρα, παρά χαρακτήρα φυλακής”.

4. Οι κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους

Τα Ηνωμένα Έθνη στο όγδοο συνέδριο για την “Πρόληψη του Εγκλήματος και Μεταχείριση του Εγκληματία” που συνήλθε το 1990 στην Αβάνα της Κούβας, υιοθέτησαν τους 87 “Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους”. Σύμφωνα με τον κανόνα 66 αυτού του μη συμβατικού διεθνούς νομικού κειμένου, σαν στόχος της ιδρυματικής μέριμνας είναι η εξασφάλιση της αίσθησης δικαιοσύνης, σεβασμού και αυτοσεβασμού για τα βασικά δικαιώματα κάθε

ατόμου, ανήλικου ή μη. Σύμφωνα με τους κανόνες οι εγκαταστάσεις κράτησης για τους ανήλικους πρέπει να είναι αποκεντρωμένες και να έχουν τέτοιο μέγεθος ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση και η επαφή των ανήλικων με τις οικογένειές τους. Εγκαταστάσεις για 10 έως 20 άτομα με παιδαγωγικά ικανό προσωπικό θεωρούνται ότι ικανοποιούν τις ανάγκες των νεαρών κρατουμένων. Οι Κανόνες του Πεκίνου αναγνωρίζουν ότι για το συμφέρον των ανήλικων οι γονείς και οι κηδεμόνες έχουν δικαίωμα επικοινωνίας μαζί τους. Οι Κανόνες αυτοί ενσωματώθηκαν στο ά.37 της Δ.Σ.Δ.Π. Οι Κανόνες του Πεκίνου, όπως οι Κατευθυντήριες Γραμμές για την Πρόληψη της Παραβατικότητας των Ανηλίκων και οι Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους, που απευθύνονται στη διεθνή έννομη τάξη δεν έχουν από τυπική άποψη δεσμευτικό νομικό χαρακτήρα στην εσωτερική έννομη τάξη.

5. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Η Δ.Σ.Δ.Π. αναγνωρίζει τα ακόλουθα δικαιώματα σε μεταχείριση σε κάθε παιδί καταδικασμένο για παράβαση του ποινικού νόμου:

- α) που να συνάδει με το αίσθημα της αξιοπρέπειας και της προσωπικής αξίας.
- β) που να ενισχύει το σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις των άλλων ελευθερίες.
- γ) που να λαμβάνει υπόψη την ηλικία του.
- δ) την επανένταξη του νέου στην κοινωνία.
- ε) την ανάληψη από το παιδί ενός εποικοδομητικού ρόλου στην κοινωνία.

Σύμφωνα με το ά.37 της Δ.Σ.Δ.Π. κανένα παιδί δεν υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε κάθε εξευτελιστική μεταχείριση ή ποινή. Η θανατική ποινή, για άτομα κάτω των 18 χρόνων απαγορεύεται καθώς και η ισόβια στέρηση της ελευθερίας. Η Ελλάδα εκκληρώνει πλήρως σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο τις υποχρεώσεις της. Η παράνομη και αυθαίρετη στέρηση τη ελευθερίας απαγορεύεται.

Στο ά.37περ.β'εδ.2 της Δ.Σ.Δ.Π. αναφέρεται στη στέρηση της ελευθερίας με τη στενή έννοια που περιλαμβάνει τη σύλληψη, κράτηση, φυλάκιση. Αυτή η διάταξη αναγνωρίζει ότι η σύλληψη, η φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνα με το νόμο, όσο το δυνατόν μικρότερης χρονικής διάρκειας και να αποτελεί έσχατο μέτρο. Το ελληνικό δίκαιο προβλέπει ελάχιστη διάρκεια 6 μηνών του περιορισμού σε

σωφρονιστικό κατάστημα. Οι βραχυχρόνιες της ελευθερίας ποινές έχουν καταργηθεί λόγω του κινδύνου της “εγκληματογόνου μόλυνσης”¹ των ανηλίκων. Τα συμβαλλόμενα κράτη διασφαλίζουν ότι κάθε παιδί που στερείται της ελευθερίας πρέπει να αντιμετωπίζεται με ανθρωπισμό, τον οφειόμενο στην αξιοπρέπεια του ανθρώπινου σεβασμού και με τρόπο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας του. Κάθε παιδί το οποίο στερείται της ελευθερίας του χωρίζεται από τους ενήλικες κρατούμενους εκτός αν θεωρηθεί να μη γίνει αυτό για το συμφέρον του παιδιού. Έχει δικαίωμα να διατηρήσει με την οικογένειά του επικοινωνία είτε δια αλληλογραφίας είτε δια επισκέψεων εκτός εξαιρετικών περιστάσεων. Το δικαίωμα διαχωρισμού των ανηλίκων από τους ενήλικες αναγνωρίζεται στο ά.10περ.3 εδ.2 της Δ.Σ.Δ.Π. Ο διαχωρισμός τους γίνεται για την ανάγκη προστασίας των ανηλίκων από επιβλαβείς επιρροές ενήλικων. Ο διαχωρισμός τους για όλα τα καταστήματα κράτησης προβλέπεται από τους κανόνες εκτός εάν οι κρατούμενοι είναι μέλη της ίδιας οικογένειας.

Σύμφωνα με το ά.38εδ.2 της Δ.Σ.Δ.Π. τα συμβαλλόμενα κράτη επαγρυπνούν ώστε τα παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν δικαίωμα για ταχεία πρόσβαση σε νομική ή σε άλλη κατάλληλη συμπαράσταση καθώς και το δικαίωμα να αμφισβητούν την νομιμότητα στέρησης της ελευθερίας τους ενώπιον του δικαστηρίου.

Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα επικοινωνίας με δικηγόρο ή συνήγορο της επιλογής του. Η Δ.Σ.Δ.Π. αναγνωρίζει ότι το παιδί που στερείται την ελευθερία του πρέπει να έχει υποχρεωτικά στην διάθεσή του σύμβουλο ή συνήγορο.

6. Συμβούλιο της Ευρώπης

Στο πεδίο δραστηριότητας του Συμβουλίου της Ευρώπης σε θέματα αντεγκληματικής πολιτικής ανήκει και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασάνων και κάθε Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας της 26.11.1987, η οποία επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 1949/1991 και τέθηκε σε ισχύ από την 1.12.1991. Η Σύμβαση αυτή προβλέπει μία πιο ουσιαστική προστασία σε σύγκριση με την αντίστοιχη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών, επειδή καθιερώνει

¹ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.133.

προληπτικό έλεγχο μέσω των δυνατοτήτων επίσκεψης στα καταστήματα κράτησης των κρατών μελών που θεσπίζει.

Στο πλαίσιο ειδικότερα της σωφρονιστικής πολιτικής του Συμβουλίου της Ευρώπης υπάγεται η Σύσταση R(87)3 για τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες, που αποτελούν τις πιο σημαντικές μέχρι σήμερα συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ειδική μέριμνα λαμβάνεται στους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες για τις συνθήκες διαβίωσης των νεαρών κρατουμένων (κανόνας 11.4), για την επαγγελματική κατάρτιση (κανόνας 71.5) και την εκπαίδευσή τους (κανόνας 79).

Περαιτέρω στην Απόφαση 78(62) της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την “Παραβατικότητα των Ανηλίκων και τις Κοινωνικές Αλλαγές” γίνεται σύσταση προς τα κράτη μέλη για κατάργηση των μεγάλης δυναμικότητας σωφρονιστικών καταστημάτων που απομονώνουν τους κρατούμενους και την αντικατάστασή τους από ιδρύματα με μικρό αριθμό κρατουμένων που υποστηρίζονται από την κοινότητα. Επί πλέον προτείνεται η πρόσδοση ειδικής προσοχής στη βοήθεια προς νεαρά άτομα κατά τις περιόδους της ιδρυματικής τους αγωγής και ιδίως κατά τη μεταβατική περίοδο από την ιδρυματική αγωγή σε καθεστώς ελευθερίας. Σύμφωνα με την Σύσταση R(87)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις “Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων” αναγνωρίζονται τα ακόλουθα:

- να καθιερώνονται για την εκτέλεση της στερητικής της ελευθερίας ποινής συνθήκες ευνοϊκότερες από εκείνες που προβλέπει ο νόμος για τους ενήλικους, ιδίως όσον αφορά τη χορήγηση ημιελευθερίας και υπό όρο απόλυσης, καθώς και τη χορήγηση αναστολής υπό όρο και την ανάκλησή της,

- να προβλέπεται τόσο αγωγή όσο και επαγγελματική εκπαίδευση για τους νεαρούς κρατούμενους, κατά προτίμηση σε συνεργασία με την κοινότητα, ή κάθε άλλο μέτρο, το οποίο μπορεί να βοηθήσει την επανένταξή τους στην κοινωνία,

- να προβλέπεται υποστήριξη της διαπαιδαγώγησης μετά την απόλυση και δυνατότητα βοήθειας για την κοινωνική αποκατάσταση των ανηλίκων (αρ. 16).

- Επί πλέον γίνεται σύσταση στα κράτη μέλη να ιδρύουν μικρής δυναμικότητας καταστήματα ενταγμένα στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό τους περιβάλλον και να αποφεύγεται η κράτηση σε τόπους που είναι πολύ απομακρυσμένοι ή δύσκολα προσβάσιμοι για την οικογένεια του ανηλίκου (αρ. 13).

Σε θέματα αντεγκληματικής πολιτικής και για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει πάρει θεμελιώδεις αποφάσεις. Σύμφωνα με την απόφαση 78 της Επιτροπής Υπουργών της Ευρώπης αναγνωρίζουν τα ακόλουθα δικαιώματα:

- 1) Για την εκτέλεση της ποινής στέρησης της ελευθερίας πρέπει να προβλέπονται ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης για τους ανήλικους από αυτές των ενηλίκων.
- 2) Να προβλέπονται η αγωγή και η επαγγελματική εκπαίδευση για τους νεαρούς κρατούμενους.
- 3) Να προβλέπεται η υποστήριξη, η διαπαιδαγώγηση του νέου και βοήθεια για την κοινωνική του επανένταξη.

(II) Εθνικό Σωφρονιστικό Δίκαιο

Το σωφρονιστικό δίκαιο ασχολείται με την ερμηνεία των κανόνων δικαίου και αναφέρεται στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις των κρατουμένων, στα καθήκοντα παροχής και στις αρμοδιότητες επέμβασης των σωφρονιστικών αρχών καθώς και στις οργανωτικές και προσωπικές προϋποθέσεις της έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινικών κυρώσεων. Από την άλλη η σωφρονιστική ως εμπειρική επιστήμη είναι κοινωνιολογία, ψυχολογία, παιδαγωγική και ψυχιατρική της έκτισης των ποινών. Ασχολείται με την πραγματική διαμόρφωση της στέρησης της ελευθερίας, την επίδρασή της στους κρατούμενους και στο προσωπικό των σωφρονιστικών καταστημάτων, την αποτελεσματικότητά της και την περαιτέρω εξέλιξη των κρατουμένων.²

Δεν υπάρχει αυτοτελές νομοθέτημα για την έκτιση του ποινικού σωφρονισμού από ανήλικους. Οι κανόνες δικαίου για την έκτιση του ποινικού σωφρονισμού περιέχονται στο Σωφρονιστικό Κώδικα, σε ισχύ από τις 24.12.1999 και αναφέρονται γενικά στην εκτέλεση των στερητικών της ελευθερίας ποινών και μέτρων ασφαλείας σε νεαρούς και ενήλικους κατάδικους.

Οι κανόνες δικαίου για τη μεταχείριση των νεαρών κρατουμένων δεν είναι συγκεντρωμένοι σ' ένα ενιαίο κεφάλαιο του σωφρονιστικού κώδικα αλλά είναι

² Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.336.

διάσπαρτοι σύμφωνα με το θέμα που ρυθμίζουν, στα κεφάλαια. Αν δεν υπάρχει στο σωφρονιστικό κώδικα ειδική ρύθμιση για νέους ισχύουν οι γενικές διατάξεις του γενικού σωφρονιστικού δικαίου.

Η σωφρονιστική ανηλικότητα αρχίζει από το δέκατο τρίτο έτος και διαρκεί έως το εικοστό πρώτο και κατ' εξαίρεση έως το εικοστό πέμπτο έτος του κρατούμενου. Δηλαδή, η σωφρονιστική ανηλικότητα εκτείνεται εκτός από τους εφήβους και στους μετεφήβους.

Οι κύριες διατάξεις του σωφρονιστικού κώδικα, οι οποίες αναφέρονται ειδικά σε νεαρούς κρατούμενους είναι:

- Οι νεαροί κρατούμενοι εκτίουν τις ποινές τους σε ειδικά καταστήματα, τα οποία διακρίνονται σε γενικά, ειδικά και θεραπευτικά και υπάγονται στις ειδικές περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Πρόκειται για κλειστές εγκαταστάσεις, οι οποίες δε θεωρούνται ως “ανοικτά” καταστήματα, δηλαδή καταστήματα κράτησης με καθόλου ή ελάχιστα μέτρα ασφαλείας.

- Στα καταστήματα κράτησης εφαρμόζονται εξειδικευμένα προγράμματα μορφωτικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Τα προγράμματα αυτά λειτουργούν με την έκδοση του απαιτούμενου προεδρικού διατάγματος. Δεν έχουν λειτουργήσει ακόμη ομάδες κοινής διαβίωσης αυτοτελώς διοικούμενες.

- Οι νεαροί κρατούμενοι διαβιώνουν χωριστά από τους ενήλικους κρατούμενους. Μόνο αν συντρέχουν σπουδαιίοι λόγοι οι κρατούμενοι μετεφηβικής ηλικίας μπορεί να μετάγονται και να κρατούνται σε καταστήματα κράτησης ενηλίκων.

- Οι νεαροί κρατούμενοι μπορούν να παραμείνουν μέχρι το 25ο έτος της ηλικίας τους, στα ειδικά καταστήματα για την ολοκλήρωση των μορφωτικών και επαγγελματικών προγραμμάτων, με την προϋπόθεση ότι δείχνουν ενδιαφέρον και η παραμονή τους στο κατάστημα κράτησης δεν προκαλεί προβλήματα στην κοινή διαβίωση και την ομαλή λειτουργία του καταστήματος.

- Όταν παρουσιάζεται ανάγκη μεταγωγής νεαρών κρατουμένων για δικονομικούς λόγους και πρόσκαιρης παραμονής τους μακριά από το κατάστημα όπου κρατούνται, αν δεν υπάρχει κατάστημα κράτησης νέων στον χώρο μεταγωγής διαμένουν σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο τοπικού καταστήματος κράτησης ή αστυνομικού τμήματος. Η επικοινωνία νεαρών κρατουμένων με άλλους κρατούμενους απαγορεύεται.

- Σε περίπτωση μεταγωγής εφήβων η χρήση χειροπέδων πρέπει κατά το δυνατόν να αποφεύγεται.

- Σε περίπτωση ποινικού σωφρονισμού, για να χορηγηθεί άδεια απαιτείται ο νεαρός κρατούμενος να έχει εκτίσει τουλάχιστον το ένα τρίτο του ορισθέντος κατωτάτου ορίου.

- Για να χορηγηθεί τακτική άδεια σε έφηβο μπορεί να υπάρχει ο όρος ότι κατά την έξοδο και την επιστροφή στο κατάστημα κράτησης, θα συνοδεύεται από το γονέα ή από αυτόν που ασκεί την επιμέλειά του ή από το πλησιέστερο συγγενικό πρόσωπο.

- Η ποινή του περιορισμού σε κελί κράτησης από μία έως δέκα ημέρες επιβάλλεται σε εφήβους μόνο εφ' όσον συντρέχουν ειδικές περιστάσεις και ύστερα από αιτιολογημένη απόφαση του αρμόδιου οργάνου.

1. Σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση

Η εκπαίδευση των κρατουμένων αποβλέπει στην απόκτηση ή τη συμπλήρωση των βαθμίδων καθώς και στην επαγγελματική κατάρτισή τους. Το συμβούλιο φυλακής³ οργανώνει με τους αρμόδιους φορείς προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης, μαθητείας ή εξειδίκευσης. Οι τίτλοι είναι ισότιμοι με τους αντίστοιχους των σχολών της ίδια βαθμίδας εκπαίδευσης και δεν προκύπτει από το κείμενό τους ότι αποκτήθηκαν σε κατάσταση κράτησης. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση των νεαρών κρατουμένων είναι υποχρεωτική. Εφ' όσον οι κρατούμενοι συμπληρώσουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση μπορούν να συνεχίσουν με τη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια με τη χορήγηση εκπαιδευτικών αδειών.

Η σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία. Αυτό γίνεται αντιληπτό στις Αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και στις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για τη Μεταχείριση των Φυλακισμένων (1957) λαμβάνουν για πρώτη φορά ειδική πρόνοια για την επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση των νεαρών ατόμων κατά την ιδρυματική μεταχείριση.

Σύμφωνα με τους Κανόνες του Πεκίνου, η ιδρυματική μεταχείριση έχει ως σκοπό την παροχή παιδείας αλλά και επαγγελματικών δεξιοτήτων, έτσι ώστε στο μέλλον να μπορούν οι κρατούμενοι να αναλάβουν εποικοδομητικούς και παιδαγωγικούς ρόλους στην κοινωνία. Σε όλες τις χώρες της Ευρώπης η

³ Σε κάθε κατάστημα κράτησης λειτουργεί συμβούλιο φυλακή. Αυτό είναι τριμελές και αποτελείται από το διευθυντή του καταστήματος, ως πρόεδρο, τον αρχαιότερο κοινωνικό λειτουργό και τον αρχαιότερο ειδικό επιστήμονα (νομικό, ψυχολόγο, κοινωνιολόγο ή εκπαιδευτικό) του οικείου καταστήματος.

εγκληματικότητα, ως επί το πλείστον, αποτελεί πρόβλημα του ανδρικού πληθυσμού ενώ οι γυναίκες αποτελούν μία μικρή μειοψηφία ανάμεσα στους κρατούμενους. Γι' αυτό οι Κανόνες του Πεκίνου λαμβάνουν μέτρα ώστε να ικανοποιούνται οι προσωπικές ανάγκες των γυναικών και σε καμία περίπτωση, να μη λαμβάνουν λιγότερη εκπαίδευση απ' ό,τι οι άνδρες ομολογοί τους. Όσον αφορά στους ανήλικους κρατούμενους, πρέπει να εξασφαλιστεί ότι κατά την έξοδό τους από το κατάστημα κράτησης δε θα βρίσκονται σε μειονεκτική θέση από πλευράς εκπαίδευσης.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση των κρατουμένων, το οποίο εκδηλώνεται στη Σύσταση R(89)12 για την "Εκπαίδευση στη Φυλακή". Η Επιτροπή έλαβε υπόψη της το θεμελιώδες δικαίωμα στην εκπαίδευση, το ρόλο της εκπαίδευσης στην καλλιέργεια του ατόμου και ακολούθως, στην ανάπτυξη της κοινωνίας, την έλλειψη της εκπαίδευσης στους κρατούμενους και στη σημασία της για τον "εξανθρωπισμό" του σωφρονιστικού καταστήματος και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων αλλά και για την επανένταξή τους στην κοινωνία και προτείνει στο κάθε μέλος κράτος να διαθέσει τον κατάλληλο εξοπλισμό και προσωπικό για την υλοποίηση εκπαιδευτικής πολιτικής. Η παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, είτε μέσα είτε έξω από το κατάστημα κράτησης, δε θα πρέπει να έχει οικονομικές ή άλλες απώλειες στον κρατούμενο.

Δεδομένου ότι πολλοί κρατούμενοι υστερούν στη σχολική και επαγγελματική εκπαίδευση καθώς και στην κοινωνική αγωγή για την αντιμετώπιση των αναγκών της καθημερινής ζωής, στα πλαίσια της προσπάθειας για την κοινωνική επανένταξή τους, τα τελευταία χρόνια καταβάλλονται προσπάθειες για την επαγγελματική εκπαίδευση των κρατουμένων. Στατιστικά στοιχεία για τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και τα μέτρα εκπαίδευσης και μετεκπαίδευσης στο στάδιο της ιδρυματικής μεταχείρισης δεν υπάρχουν. Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης πραγματοποιήθηκαν από τη Λαϊκή Επιμόρφωση, τη μη κυβερνητική οργάνωση "Άρσις" καθώς και με επιδότηση από το Κοινωνικό Ταμείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το Υπουργείο Εργασίας και υποστήριξης του Υπουργείου Δικαιοσύνης με την επιστημονική ευθύνη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στο ειδικό κατάστημα κράτησης ανηλίκων Κασσαβέτειας και στο γενικό κατάστημα κράτησης Διαβατών.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης συνεργάζεται με κυβερνητικούς και μη φορείς για τη διεξαγωγή εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επιδοτείται από την Ευρωπαϊκή

Ένωση. Οι δυνατότητες και οι θέσεις επαγγελματικής κατάρτισης διαφέρουν από κατάσταση σε κατάσταση. Διαφορά υπάρχει και στη χρονική διάρκεια και ποιότητα της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Με εξαίρεση τις αγροτικές φυλακές Αγιάς, Κασσάνδρας και Τίρυνθας και του αγροτικού σωφρονιστικού καταστήματος Κασσαβέτειας είναι περιορισμένη η προσφορά θέσεων σε εκπαιδευτικά προγράμματα και χειροτεχνικές ή βιοτεχνικές δραστηριότητες.⁴

Στα πλαίσια της επίσκεψης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασάνων και κάθε Αλάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας στο σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κορυδαλλού το 1993, διαπιστώθηκε ότι οι εκπαιδευτικές, εργασιακές, ψυχαγωγίας και άθλησης, δραστηριότητες, ήταν περιορισμένες.

Ετήσια στατιστικά στοιχεία για τίτλους σπουδών που χορηγούνται στους κρατούμενους, για τη συχνότητα παροχής εκπαιδευτικών αδειών και για το δείκτη αποτυχίας ή κατάχρησης των αδειών για τέλεση νέων εγκλημάτων ή φυγής του κατάδικου δεν καταγράφονται ή δε δημοσιεύονται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης.

Πάντως, οι δυνατότητες για την εκπαίδευση των κρατουμένων παραμένουν περιορισμένες και αυτό οφείλεται στην απουσία των κατάλληλων χώρων και εγκαταστάσεων, καθώς και του εξειδικευμένου προσωπικού με μόνιμη θέση εργασίας. επιπλέον, οι συχνές μεταγωγές των κρατουμένων από τη μία φυλακή στην άλλη για την ομαλή λειτουργία του καταστήματος λειτουργεί σε βάρος της εκπαίδευσής τους.

Έρευνες έδειξαν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των κρατουμένων παρουσιάζει ελλείψεις στο πεδίο της σχολικής παιδείας και της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Έτσι, η παροχή επαγγελματικής κατάρτισης έχει σαν στόχο, να προσφέρει μία “δεύτερη ευκαιρία” στον κρατούμενο που απέτυχε στο παραδοσιακό εκπαιδευτικό σύστημα. Επιπρόσθετα, η εκπαίδευση προσφέρει αισθήματα επιτυχίας και αυτοεκτίμησης στους νεαρούς κρατουμένους.

2. Ευεργετικός υπολογισμός ημερών εργασίας

Ο θεσμός του ευεργετικού υπολογισμού των ημερών εργασίας εφαρμόζεται και στους έφηβους κρατούμενους. Ο θεσμός αυτός στο ελάχιστο όριο του ποινικού

⁴ Πιτσέλά, Α., (2000), ο.π. σελ.346.

σωφρονισμού επιτρέπεται, ανεξάρτητα αν ο κρατούμενος έχει εκτίσει πραγματικά το νομοθετικό κατώτατο όριο των έξι μηνών.

Σύμφωνα, λοιπόν, με το θεσμό αυτό κάθε ημέρα αγροτικής ή κτηνοτροφικής εργασίας στο αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα υπολογίζεται το ανώτερο έως δύο ημέρες εκτιώμενης ποινής. Κάθε ημέρα εργασίας τεχνικής φύσης, σε εργαστήριο ή συνεργείο, καθώς και εργασίας ηλεκτρολόγου, ελαιοχρωματιστού, υδροχρωματιστού κτλ. που εκτελείται σε αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα υπολογίζεται ως δύο ημέρες εκτιώμενης ποινής. Ως δύο ημέρες, εκτιώμενης ποινής υπολογίζονται και οι ημέρες εργασίας αρτοποιού, στρωματοποιού, μαγείρου και οικοδόμου. Κάθε ημέρα με άλλες μορφές απασχόλησης, όπως λ.χ. εργασία κουρέα, νοσοκόμου, καθαριστού, αγγελιοφόρου, τραπεζοκόμου, καθώς και βοηθητικές εργασίες όπως βοηθός μαγείρου, βοηθός αποθηκάριου, υπολογίζονται ως μία και τρία τέταρτα ημέρας εκτιώμενης ποινής. Κάθε ημέρα με μορφές απασχόλησης που δεν υπάγονται στις προηγούμενες κατηγορίες υπολογίζεται ευεργετικά ως μία και ημίσεια ημέρα εκτιώμενης ποινής.

Σύμφωνα με το ά.25§1 του ν.2058/1952, όπως διαμορφώθηκε με το ά.3§19α του ν.2479/1997 κάθε ημέρα εργασίας ή συμμετοχής σε προγράμματα εκπαίδευσης ή επαγγελματικής κατάρτισης μπορεί να υπολογίζεται για τους κρατούμενους ευεργετικά κατ' ανώτατο όριο μέχρι δύο ημέρες. Ειδικότερα, σε περίπτωση ποινής στερητικής της ελευθερίας ανώτερης από έξι μήνες κάθε ημέρα συμμετοχής σε προγράμματα κατάρτισης ή επαγγελματικής εκπαίδευσης εξομοιούται με κάθε ημέρα εργασίας και μπορεί να υπολογιστεί ευεργετικά έως δύο ημέρες εκτιώμενης ποινής.

Για να τύχει ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής ο κρατούμενος (ενήλικος ή νεαρός, υπόδικος ή κατάδικος), με τη συμμετοχή σε οποιαδήποτε εργασία ή σε εκπαιδευτικά προγράμματα, πρέπει να έχει αποπερατώσει επιτυχώς έναν κύκλο σπουδών τουλάχιστον τρίμηνης διάρκειας. Οι βαθμοί ποινής λαμβάνονται υπόψη για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς του κρατούμενου και ιδίως, στον ευεργετικό υπολογισμό ημερών ποινής.

3. Μέτρα άμβλυνσης των δυσμενών συνεπειών της κράτησης – Επικοινωνία με το ευρύτερο περιβάλλον – Άδειες

Στο ά.51§1Σ.Κ. καθιερώνεται η τακτική επικοινωνία του κρατούμενου με το ευρύτερο περιβάλλον για την ομαλή διαβίωσή του, την ταχύτερη προσαρμογή του στο κοινωνικό περιβάλλον, αλλά, κυρίως, για την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς του. Πιο συγκεκριμένα, η επικοινωνία με το κοινωνικό περιβάλλον πραγματοποιείται με την υποδοχή επισκεπτών, την ανταλλαγή επιστολών, την τηλεφωνική επικοινωνία, τις άδειες εξόδου από το κατάστημα και τους θεσμούς ημιελεύθερης διαβίωσης των κρατουμένων.

Οι άδειες που χορηγούνται στους κρατουμένους διακρίνονται σε τακτικές, έκτακτες και εκπαιδευτικές. Η τακτική άδεια διαρκεί από μία έως πέντε ημέρες ενώ συνολικά ο κατάδικος μπορεί να πάρει τακτική άδεια έως σαράντα ημέρες το έτος, για να χορηγηθεί τακτική άδεια ο έφηβος ή μετεφηβικής ηλικίας κατάδικος πρέπει: α) να έχει εκτίσει τουλάχιστον το ένα τρίτο της ποινής, δηλαδή, η κράτηση να έχει διαρκέσει τουλάχιστον δύο μήνες, β) να μην εκκρεμεί σε βάρος του ποινική διαδικασία για αξιόποινη πράξη σε βαθμό κακουργήματος, γ) να εκτιμάται από το Συμβούλιο ότι δε συντρέχει κίνδυνος τέλεσης νέων εγκλημάτων κατά τη διάρκεια της άδειας και δ) να προσδοκάται ότι δεν υπάρχει κίνδυνος φυγής ή ότι ο κρατούμενος θα κάνει κακή χρήση της άδειάς του. Οι βαθμοί ποινής λαμβάνονται υπόψη για τη χορήγηση άδειας. Η χορήγηση τακτικής άδειας μπορεί να εξαρτηθεί και από τον όρο ότι κατά την έξοδο και κατά την επιστροφή στο σωφρονιστικό κατάστημα ο έφηβος θα συνοδεύεται από τον γονέα, από αυτόν που ασκεί επιμέλεια ή από το πλησιέστερο συγγενικό πρόσωπο.

Το 1990, που άρχισε να ισχύει ο Κώδικας Βασικών Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων, χορηγήθηκαν 736 τακτικές άδειες ενώ το 1994⁵ ο αριθμός τους αυξήθηκε και έφτασε τον αριθμό ρεκόρ των 6.145. Από το 1995 παρατηρείται μία καθοδική πορεία των τακτικών αδειών που χορηγήθηκαν. Κατά τη διάρκεια των αδειών ελάχιστα κρούσματα τέλεσης νέων εγκλημάτων ή φυγής των καταδίκων έχουν γίνει γνωστά. Το 1998 μόνο το 1,6% (70 άτομα) των κρατουμένων δεν επέστρεψαν στα καταστήματα κράτησης. Στο μέσο όρο των ετών από το 1990 μέχρι το 1998 μόνο 1,6% των αδειών παρουσίασαν αποτυχία. Πρέπει, όμως, να

⁵ Σπινέλλη, Κ.Α., (1992), ο.π. σελ.58.

σημειωθεί ότι ο αριθμός των αδειών δεν ισοδυναμεί με αντίστοιχο αριθμό κρατουμένων ούτε διαφοροποιούνται οι τακτικές άδειες ανάλογα με την ηλικία και το φύλο των κρατουμένων.

Όπως προαναφέραμε, στα πλαίσια της επικοινωνίας του κατάδικου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, εντάσσεται η ανταλλαγή επιστολών. Έτσι, σύμφωνα με το ά.53§6εδ.1Σ.Κ. πρέπει να τοποθετείται σε χώρο του καταστήματος προσιτό στους κρατουμένους ταχυδρομικό κιβώτιο των Ελληνικών Ταχυδρομείων. Εντούτοις, στις 15.5.2000 είχε διαπιστωθεί η παράλειψη εγκατάστασης κιβωτίου στο σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κασσαβέτειας.

4. Πειθαρχικές Κυρώσεις

Οι πειθαρχικές κυρώσεις, που ρυθμίζονται στο ά.69§1Σ.Κ. είναι: ο περιορισμός σε κελί κράτησης από μία έως δέκα ημέρες, η μεταγωγή σε άλλο κατάστημα, βαθμοί ποινής από 1 έως 30 και στέρηση της δυνατότητας συμμετοχής σε εργασία ή προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης.

Στο ά.68Σ.Κ. ρυθμίζονται τόσο οι συνέπειες των πειθαρχικών παραπτώματων όσο και οι προϋποθέσεις τους. Οι πειθαρχικές κυρώσεις υπάγονται στην αρχή της αναλογικότητας απαγορεύεται η κακοποίηση του δράστη πειθαρχικού παραπτώματος. Ο πρόεδρος του πειθαρχικού συμβουλίου γνωστοποιεί στον κρατούμενο εγγράφως το παράπτωμα και τα στοιχεία της υπόθεσης για την οποία υπάρχει σε βάρος του αναφορά και τον καλεί σε υπεράσπιση και απολογία.

Ο περιορισμός σε κελί επιβάλλεται σε έφηβο μόνο όταν συντρέχουν ειδικές περιστάσεις και ύστερα από αιτιολογημένη απόφαση του αρμόδιου οργάνου. Το πειθαρχικό συμβούλιο που επιβάλλει τις πειθαρχικές κυρώσεις αποτελείται από τον αρμόδιο δικαστικό λειτουργό, ως πρόεδρο, το διευθυντή του καταστήματος και τον αρχαιότερο κοινωνικό λειτουργό. Στον περιορισμό σε κελί, έχει κατοχυρωθεί η καθημερινή επίσκεψη γιατρού.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασάνων και κάθε Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης υπογράμμισε ότι “δικαίωμα ενστάσεως σε ανώτερη αρχή θα πρέπει να υπάρχει αναφορικά προς όλους τους τύπους πειθαρχικών ποινών” και έκρινε ότι “θα ήταν επιθυμητό για τα κελιά που στεγάζουν φυλακισμένους που είναι υπό πειθαρχική ποινή περιορισμού σε κελί, να έχουν τραπέζι και καρέκλα, εάν

απαιτείται, στερεωμένα στο πάτωμα”. Σύμφωνα με το σωφρονιστικό δίκαιο, η προσφυγή του κρατούμενου κατά κάθε απόφασης του πειθαρχικού συμβουλίου, όταν επιβάλλει πειθαρχικές ποινές, κατατίθεται στο δικαστήριο εκτέλεσης ποινών όπου εκδικάζεται και αποφαινεται αμετάκλητα. Ωστόσο, η πειθαρχική κύρωση του περιορισμού σε κελί δεν αναστέλλεται με την άσκηση προσφυγής, εκτός και αν αποφασίσει διαφορετικά το πειθαρχικό συμβούλιο.

5. Απόλυση υπό όρο

Η απόλυση υπό όρο είναι θεσμός εναλλακτικός της ποινής κατά της ελευθερίας⁶ του ουσιαστικού ποινικού δικαίου και εφαρμόζεται σε έφηβο που εκτίει τον ποινικό σωφρονισμό. Αν ο έφηβος έχει καταδικαστεί σε φυλάκιση ή πρόσκαιρη κάθειρξη για την απόλυσή του με όρο εφαρμόζονται οι διατάξεις του γενικού ποινικού δικαίου για την απόλυση ενήλικου καταδίκου υπό όρο του ά.105επ.Π.Κ.

Η απόλυση υπό όρο χορηγείται οπωσδήποτε από το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων στο πλημμελειοδικείο του τόπου όπου εκτίεται ο ποινικός σωφρονισμός, όταν λήξει το ελάχιστο όριο που ορίστηκε στην καταδικαστική απόφαση. Σε περίπτωση που προβλέπεται η τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων προβλέπεται η συνέχιση της κράτησης του εφήβου. Συνεπώς, η απόλυση υπό όρο αποτελεί κανόνα και η συνέχιση της παραμονής στο σωφρονιστικό κατάστημα είναι η εξαίρεση. Μάλιστα, η απόλυση υπό όρο μπορεί να χορηγηθεί και πριν λήξει το ελάχιστο όριο του περιορισμού που όρισε η καταδικαστική απόφαση. Για την απόλυση υπό όρο λαμβάνονται υπόψη και οι βαθμοί ποινής.

Βέβαια, μπορεί κάθε ημέρα εργασίας να υπολογίζεται ευεργετικώς για να χορηγηθεί όμως η απόλυση υπό όρο πρέπει ο κατάδικος να έχει παραμείνει στο σωφρονιστικό κατάστημα για διάστημα ίσο με 3/5 του ελάχιστου ορίου που ορίστηκε κατά την απόφαση.

Την αίτηση για τη χορήγηση της απόλυσης υπό όρο την υποβάλλει αποκλειστικά, ο διευθυντής του καταστήματος και όχι ο κρατούμενος ούτε οι έχοντες την επιμέλεια του εφήβου ή ο εισαγγελέας ούτε απαιτείται η συγκατάθεση του κρατούμενου. Η αίτηση συνοδεύεται από έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας. Η προφορική ακρόαση του κατάδικου δεν προβλέπεται ρητά, αλλά η παρουσία του είναι

⁶ Αλεξιάδης, Σ., (1997), ο.π. σελ.272.

απαραίτητη προκειμένου το δικαστήριο να σχηματίσει μία πληρέστερη εικόνα της προσωπικότητας και να αποφασίσει για την δυνατότητα επιστροφής του στον ελεύθερο κοινωνικό βίο. Αν δε γίνει δεκτή η αίτηση, νέα αίτηση μπορεί να υποβληθεί οποτεδήποτε.

Με την απόφαση για απόλυση υπό όρο ορίζεται πάντα και χρόνος δοκιμασίας που δεν είναι κατώτερος από έξι μήνες και ανώτερος από πέντε έτη και σε καμία περίπτωση δε μπορεί να υπερβαίνει το ανώτερο όριο της ποινής που ορίστηκε στην καταδικαστική απόφαση. Κατά το χρόνο δοκιμασίας επιβάλλονται στον κατάδικο υποχρεώσεις που αφορούν τον τόπο ζωής του ή τη διαπαιδαγώγησή του και σύμφωνα με το ά.7 του Π.Σ.49/1979, προβλέπεται η υποχρεωτική επιτήρηση και επιμέλεια από επιμελητές ανηλίκων. Οι εταιρίες προστασίας ανηλίκων, εφ' όσον διαθέτουν κατάλληλο προσωπικό και δυνατότητες στέγασης, μπορούν να παρέχουν υλική και κοινωνική βοήθεια σε ανήλικους που απολύθηκαν υπό όρο.

Αν ο χρόνος δοκιμασίας παρέλθει και δε γίνει ανάκληση, τότε η ποινή θεωρείται ότι εκτίθηκε. Αν στη διάρκεια του χρόνου δοκιμασίας τελεστεί νέο κακούργημα ή πλημμέλημα από δόλο, η απόλυση υπό όρο ανακαλείται και εφαρμόζεται το ά.132Π.Κ. Παράταση του χρόνου δοκιμασίας δεν προβλέπεται πλέον. Ωστόσο, η ανάκληση της απόλυσης υπό όρο πρέπει να είναι η έσχατη λύση. Οι Κανόνες του Πεκίνου αναγνωρίζουν ότι οι ανήλικοι που απολύονται υπό όρο τυγχάνουν αρωγής και επιτήρησης από μία κατάλληλη αρχή και έχουν πλήρη υποστήριξη από την κοινότητα.

Αποκαλυπτική μπορεί να χαρακτηριστεί η εισηγητική Έκθεση του ν.2207/1994 σχετικά με την αναμόρφωση του θεσμού της απόλυσης υπό όρο. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι με τις υπάρχουσες συνθήκες στις φυλακές η έκτιση του ποινικού σωφρονισμού δεν επιτυγχάνει τη διαπαιδαγώγηση του ανηλίκου και η μακροχρόνια παραμονή σε σωφρονιστικό κατάστημα περισσότερο μπορεί να βλάψει την προσωπικότητα και τη δυνατότητα κοινωνικής επανένταξης του ανηλίκου παρά να την ωφελήσει. Έχει επισημανθεί επίσης ότι ελάχιστα και ανώτατα όρια που απέχουν πολύ μεταξύ τους για την έκτιση της ποινής δημιουργούν ανασφάλεια στον κατάδικο. Για τους παραπάνω λόγους, αναμορφώθηκε ο θεσμός της απόλυσης υπό όρο και με τη λήξη του κατώτατου ορίου της ποινής ο ανήλικος απολύεται υπό όρο, υπό καθεστώς δοκιμαστικής ελευθερίας. Κατά τη διάρκεια της δοκιμασίας προβλέπονται υποχρεώσεις στον ανήλικο. Εξάλλου διατηρείται και η δυνατότητα απόλυσης υπό

όρο πριν λήξει το ελάχιστο όριο που καθόρισε η απόφαση, αλλά αφού παρέλθουν έξι μήνες από την έναρξη της έκτισης.

Οι προϋποθέσεις για την απόλυση υπό όρο σε κατάδικους που εκτίουν τον ποινικό σωφρονισμό είναι ανάλογες με αυτές που ισχύουν για ενηλίκους, σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση. Παρ' όλα αυτά στη Σύσταση R(87)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις "Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων", αναφέρεται ότι όταν δε μπορεί να αποφευχθεί η ιδρυματική μεταχείριση, θα πρέπει η έκτισή της να γίνεται σε συνθήκες ευνοϊκότερες από αυτές που ισχύουν για τους ενηλίκους, ιδίως αν αφορά την απόλυση υπό όρο. Οι Κανόνες του Πεκίνου αναγνωρίζουν την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη χρήση της απόλυσης υπό όρο και κατά τον ενωρίτερο δυνατό χρόνο.

6. Η πραγματική διαμόρφωση της ιδρυματικής ποινικής μεταχείρισης

Όπως έχει προαναφερθεί στην εργασία, η επιβολή μέτρων και ποινών στερητικών της ελευθερίας θα πρέπει να αποτελεί την έσχατη λύση για τη διαπαιδαγώγηση και κοινωνική επανένταξη του ανήλικου – δράστη. Στην περίπτωση όμως, που η ιδρυματική μεταχείριση δε μπορεί να αποφευχθεί, πρέπει να διασφαλίζεται ο σεβασμός της αξιοπρέπειας και της προσωπικής αξίας, των ατομικών δικαιωμάτων και αξιών του ανήλικου, η εξάλειψη της αυθαίρετης μεταχείρισής του, η διατήρηση και βελτίωση των σχέσεων με την οικογένειά του και η παροχή μέτρων κοινωνικής αρωγής και στήριξης.

Η έκθεση της διακομματικής κοινοβουλευτικής επιτροπής για την εξέταση του σωφρονιστικού συστήματος και των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων επεσήμανε, κυρίως προβλήματα στο θεσμικό πλαίσιο της ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων και κατευθύνεται προς τη διεύρυνση των εξωιδρυματικών μέτρων μεταχείρισης των ανηλίκων.

Στην Ελλάδα λειτουργούν δύο σωφρονιστικά καταστήματα ανήλικων αρρένων: Το σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων του Αυλώνα και το αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα Κασσαβέτειας. Ανοικτές εγκαταστάσεις κράτησης με καθόλου ή ελάχιστα μέτρα ασφαλείας, δεν έχουν ιδρυθεί. Ακόμη, δεν υπάρχουν εγκαταστάσεις για νεαρές γυναίκες, οι οποίες κρατούνται μαζί με τις ενήλικες γυναίκες στο σωφρονιστικό

κατάστημα Κορυδαλλού σε ξεχωριστή πτέρυγα με δικό της προσωπικό και διεύθυνση.

Οι συνθήκες διαβίωσης χαρακτηρίζονται από τους ανήλικους κρατούμενους ως “όχι καλές” με ποσοστό 26% ή απαράδεκτες με ποσοστό 30%. Τα προγράμματα τεχνικής ή επαγγελματικής εκπαίδευσης δεν είναι συστηματικά, η προσφορά θέσεων σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης είναι περιορισμένη ενώ ταχύρυθμα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης είναι σπάνια. Οι νεαροί κρατούμενοι εργάζονται, κυρίως για τον ευεργετικό υπολογισμό των ημερών εργασίας (71%) και δευτερευόντως, για να είναι πιο ευχάριστος ο χρόνος στη φυλακή (23%). Οι νεαροί κρατούμενοι απασχολούνται κυρίως σε βοηθητικές υπηρεσίες καθαριότητας των χώρων (46%). Άλλες διαπιστώσεις που έγιναν είναι η απουσία εξατομικευμένης μεταχείρισης, η έλλειψη επαρκούς και εξειδικευμένου προσωπικού, καθώς και η ακαταλληλότητα των σωφρονιστικών καταστημάτων από την άποψη λ.χ. της ανεπάρκειας ή της αθλιότητας των χώρων. Επίσης, μικρή είναι η συμμετοχή των κρατουμένων στη σχολική μόρφωση.

Οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι, από την άλλη πλευρά, δε διαθέτουν γνώσεις στην παιδική ψυχολογία, τους διεθνείς κανόνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα του παιδιού, τους κανόνες για την προστασία των ανηλίκων που στερήθηκαν των ελευθεριών τους. Οι κοινωνικές υπηρεσίες όπως π.χ. των κοινωνικών λειτουργών και οι ειδικοί επιστήμονες π.χ. νομικοί, ψυχολόγοι, γεωπόνοι, κοινωνιολόγοι, εκπαιδευτικοί στα σωφρονιστικά καταστήματα εκλείπουν.

Το 1993 διεξήχθη έρευνα με την τεχνική των συνεντεύξεων σε 156 νέους κρατούμενους (60% κατάδικοι και 40% υπόδικοι). Το σύνολο των κρατουμένων θεωρείται αντιπροσωπευτικό δείγμα στα καταστήματα ανηλίκων που διεξήχθη⁷ η έρευνα. Διαπιστώθηκε ότι το 54% δεν είχε καμία προηγούμενη επαφή με το σύστημα δικαιοσύνης ενώ το 49% των κατάδικων είχε διαπράξει το έγκλημα της κλοπής. Μπορούμε να συμπεραίνουμε από τα παραπάνω από τα παραπάνω ότι το δικαστήριο προσφεύγει πολύ γρήγορα στο έσχατο μέσο της ιδρυματικής μεταχείρισης.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασάνων και κάθε Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης επισκέφτηκε το σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κορυδαλλού όπου διαπιστώθηκε ότι οι υλικές συνθήκες ήταν “κάπως καλύτερες από εκείνες των ανδρικών και γυναικείων φυλακών” ενώ δε γίνεται καμία μνεία για τις

⁷ Πιτσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.123.

ηθικές συνθήκες της κράτησης. Περαιτέρω, διαπιστώθηκε ότι το κατάστημα “δεν έπασχε από μεγάλο υπερπληθυσμό, τα κελιά κανονικού μεγέθους φιλοξενούσαν ένα ή δύο νέους και οι κοιτώνες ήσαν επαρκούς μεγέθους (55 τετραγωνικά μέτρα) λαμβανομένου υπόψη του αριθμού των ενοίκων”. Ωστόσο, οι προσφερόμενες δραστηριότητες του καταστήματος χαρακτηρίστηκαν από την Επιτροπή ανεπαρκείς. Ιδιαίτερα η Επιτροπή “επιθυμεί να τονίσει ότι στους νέους που είναι υπό κράτηση πρέπει να παρέχεται πλήρες φάσμα εκπαιδευτικών, ψυχαγωγικών και άλλων επικοδομητικών δραστηριοτήτων. Η σωματική αγωγή πρέπει να αποτελεί ένα σημαντικό μέρος αυτού του καθεστώτος. Επιπλέον, το προσωπικό που τοποθετείται σε μονάδες που φιλοξενούν ανηλίκους, πρέπει να επιλέγεται με προσοχή και πιο συγκεκριμένα, να αποτελείται από πρόσωπα ικανά να καθοδηγήσουν και να δραστηριοποιήσουν ένα νέο άνθρωπο”.

Γενικά, οι καταστάσεις που χαρακτηρίζουν τα σωφρονιστικά καταστήματα είναι ο υπερπληθυσμός, η έλλειψη διαφάνειας, η έλλειψη διαχωρισμού των διαφορετικών κατηγοριών κρατουμένων απουσία ανοικτών και αποκεντρωμένων καταστημάτων, καθώς και καταστημάτων ημιελεύθερης διαβίωσης, η έλλειψη επαφών με την τοπική κοινότητα, η έλλειψη προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης που λειτουργούν σε μόνιμη βάση, η έλλειψη ικανοποιητικής αμοιβής για την εργασία των κρατουμένων, η ανυπαρξία κοινωνικής ασφάλειας για τους εργαζομένους στις φυλακές. Είναι επιτακτική ανάγκη η αύξηση των κρατικών δαπανών για την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου των κρατουμένων.

7. Σύγχρονες διεθνείς τάσεις σωφρονιστικής πολιτικής

Στις Η.Π.Α. εφαρμόζεται ο εγκλεισμός στα λεγόμενα “boot camps” με στρατιωτικές μορφές σωφρονιστικής μεταχείρισης. Τα προγράμματα αυτά συνήθως αντικαθιστούν μία μακρόχρονη ποινή με εγκλεισμό κατά κανόνα τριών έως έξι μηνών. Οι κρατούμενοι φορούν ομοίομορφες στολές, δεν έχουν καθόλου ελεύθερο χρόνο, απαγορεύεται η ενημέρωσή τους με τηλεοπτικές ή ραδιοφωνικές εκπομπές και ως επί το πλείστον δε δέχονται επισκέψεις. Μαζί με τη στρατιωτική εκγύμναση, τη σωματική προπόνηση και τη σκληρή σωματική εργασία το πρόγραμμα κάθε ημέρας διαρκεί 16 ώρες. Κατά κανόνα στα προγράμματα αυτά μετέχουν νεαροί πρωτότεροι δράστες (20 έως 25 ετών), οι οποίοι δεν έχουν καταδικαστεί για έγκλημα βίας ή

έγκλημα κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Τα προγράμματα αυτά ωστόσο, θίγουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, προσβάλλουν θεμελιώδη δικαιώματα και υπάρχουν ενδείξεις ότι οι δράστες συνεχίζουν την τέλεση εγκλημάτων.

Στις Κάτω Χώρες εφαρμόζεται από την 1.1.1994 η ποινή της τοποθέτησης σε “ποινικά στρατόπεδα”, σε κατάσταση εργασίας για νέους. Το Ολλανδικό αυτό μοντέλο πρωταρχικό στόχο έχει την πειθαρχία απαραίτητη προϋπόθεση. Για την απόκτηση και διατήρηση μιας θέσης εργασίας ενώ δίνεται σημασία και στη σκληρή σωματική άσκηση. Το μοντέλο αυτό απευθύνεται σε νεαρούς δράστες 18 έως 23 ετών που στερούνται μιας κανονικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης ενώ η ποινή εισάγεται ως υποκατάστατο της ποινής κατά της ελευθερίας από 6 μήνες έως 2 έτη. Στο πρώτο στάδιο γίνεται η βασική εκπαίδευση σε κλειστό κατάστημα και διαρκεί έξι μήνες. Το δεύτερο στάδιο διαρκεί επίσης 6 μήνες, στη διάρκειά του παρέχεται επαγγελματική εκπαίδευση σε κατάστημα ημελεύθερης διαβίωσης. Στο τρίτο και τελευταίο στάδιο παρέχεται εργασία στο οικείο περιβάλλον του δράστη και διαρκεί 3 – 6 μήνες. Η μορφή αυτή του καταστήματος εργασίας για νέους αποτελεί μία σημαντική πρωτοβουλία των τελευταίων ετών.⁸ Τα κράτη προσανατολίζονται στα ακόλουθα πρότυπα αντεγκληματικής πολιτικής στο στάδιο της έκτισης της ποινής κατά της ελευθερίας ή σωφρονιστικής πολιτικής.

Το πρότυπο δικαιοσύνης πρεσβεύει ότι:

- Η ανθρωπιστική μεταχείριση του κατάδικου είναι θεμελιώδης υποχρέωση της πολιτείας.
- Μόνο η ελευθερία κίνησης μπορεί να περιοριστεί. Όλα τα άλλα ανθρώπινα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα, λ.χ. το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής δε θίγονται.
- Η θέση που αποτελεί κεφαλαιώδη θέση του πρότυπου δικαιοσύνης είναι ότι ο κατάδικος μπορεί να μάθει σύννομη συμπεριφορά όταν τα δικαιώματά του παραμένουν αβίαστα.
- Η ποινή πρέπει να εκτίεται σε μικρά ή μικρομεσαία καταστήματα κράτησης μέσα σε μεγάλες οικιστικές περιοχές.
- Πρέπει να γίνεται οικονομική χρήση της ποινής κατά της ελευθερίας.
- Πρέπει να καθιερωθεί η έκτιση της ποινής σε ομάδες κοινής διαβίωσης για περίπου δέκα έως δώδεκα κρατούμενους με ατομικά κελιά και κοινόχρηστους χώρους.
- Η μεταχείριση πρέπει να εκτελείται με τη συναίνεση του κρατούμενου.

⁸ Πιπσελά, Α., (2000), ο.π. σελ.370.

Το μειονέκτημα του πρότυπου δικαιοσύνης περιορίζεται στο ότι δε λαμβάνει υπόψη του το θύμα του εγκλήματος.

Το πρότυπο μεταχείρισης – θεραπείας στο στάδιο της έκτισης της ποινής:

– Αποσκοπεί στο να “ξεμάθει” ο κατάδικος μέσω κρατικών παρεμβάσεων την εγκληματική συμπεριφορά και να μάθει σύννομη συμπεριφορά.

– Επσημαίνει τις αιτίες του εγκλήματος στην ατομική παθολογία και γι’ αυτό κάνει χρήση της ψυχολογικής και ψυχιατρικής ατομικής διάγνωσης και θεραπείας. Η εγκληματική συμπεριφορά μπορεί να θεραπευθεί με την εφαρμογή της κατάλληλης θεραπείας.

– Παραδέχεται ότι η μεταχείριση δε σκοπεύει μόνο στον εξανθρωπισμό των καταστημάτων αλλά και στην αποτροπή και τη μείωση της υποτροπής. Στο κατάδικο οφείλει να ασκηθεί πίεση μέσω της δημιουργίας ενός κλίματος μεταχείρισης στο σωφρονιστικό κατάστημα.

Τα μειονεκτήματα του προτύπου αυτού είναι ότι:

– Η μεταχείριση στα καταστήματα δεν αποδείχθηκε αποτελεσματική αναφορικά με την αποτροπή ή τη μείωση της υποτροπής.

– Δημιουργούνται προβλήματα από την άποψη του κράτους δικαίου απέναντι σε μια μεταχείριση που λαμβάνει χώρα από ψυχολογικό και κοινωνικό καταναγκασμό χωρίς την εκούσια συμμετοχή του κατάδικου διότι ο κατάδικος χρησιμοποιείται ως αντικείμενο μεταχείρισης.

– Η μεταχείριση δεν ωφελεί το θύμα, το οποίο δεν λαμβάνει μέρος στη θεραπεία.

Η επικρατούσα τάση στο διεθνή χώρο για τη μεταχείριση των νεαρών κρατουμένων είναι το δικαϊκό πρότυπο, το οποίο προσανατολίζεται σε μία μεταχείριση η οποία: α) σκοπεύει στην προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, β) βελτιώνει τις υλικές και ηθικές συνθήκες διαβίωσης και γ) παράσχει στον ανήλικο σχολική παιδεία, διδασκαλία και την εκμάθηση ενός επαγγέλματος με σκοπό να κατακτήσει τα κατάλληλα ψυχικά, μορφωτικά και κοινωνικά εφόδια τα οποία είναι απαραίτητα για να ζήσει στη κοινωνία χωρίς να παραβαίνει τον ποινικό νόμο. Βασανιστήρια και εξευτελιστική μεταχείριση από κρατικά όργανα αποτελούν αντικείμενο συζήτησης και ανάπτυξης στο πλαίσιο της εγκληματολογικής θεωρητικής σύλληψης “της εγκληματικότητας των ισχυρών”.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Διεθνή κείμενα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων

1. Διεθνείς προσπάθειες για την προστασία ανήλικης νεότητας

Διεθνείς οργανισμοί, διακυβερνητικοί και μη συνεργάζονται μεταξύ τους προκειμένου να υπάρξει μια ορθότερη αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, η οποία παρουσιάζει μία έξαρση και έντονη ανοδική πορεία τα τελευταία χρόνια. Διεθνή κείμενα που αφορούν την παιδική εγκληματικότητα υιοθετήθηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη. Τα κείμενα αυτά είναι: οι Κανόνες του Πεκίνου του 1985, το 1990 οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ και τέλος οι 87 Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας. Επιμέρους κανόνες για την απονομή δικαιοσύνης και για την μεταχείριση του ανήλικου εγκληματία γίνεται λόγος στην Διεθνή Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού.

2. Το σύστημα των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη και έλεγχο του εγκλήματος

Το σύστημα που έχουν υιοθετήσει τα Ηνωμένα Έθνη για την πρόληψη και έλεγχο των εγκλημάτων που διαπράττονται από ανήλικα άτομα αποτελείται από το Κέντρο για τη Διεθνή πρόληψη του εγκλήματος.

Το Κέντρο για τη Διεθνή Πρόληψη του Εγκλήματος συλλέγει, συστηματοποιεί, αναλύει και ανταλλάσσει διεθνείς στατιστικές για το έγκλημα. Επιπλέον, ασχολείται με την καθιέρωση ενός γενικού δικτύου πληροφοριών για το έγκλημα και την ποινική δικαιοσύνη και εκδίδει δύο τακτικά δημοσιεύματα: α) τη Διεθνή Επιθεώρηση της Αντεγκληματικής Πολιτικής και β) το Δελτίο για την Πρόληψη του Εγκλήματος και την Ποινική Δικαιοσύνη. Το Κέντρο έχει, επίσης, την ευθύνη για τη διοργάνωση των συνεδρίων των Ηνωμένων Εθνών που διενεργούνται κάθε πέντε χρόνια με τον γενικό τίτλο “Πρόληψη του Εγκλήματος και Μεταχείριση των Εγκληματιών”, προσφέρει τις

υπηρεσίες του στην Επιτροπή για την Πρόληψη του Εγκλήματος και την Ποινική Δικαιοσύνη και παρέχει τεχνική υποστήριξη και συμβουλευτικές υπηρεσίες στα κράτη μέλη, καθώς και στα περιφερειακά Ινστιτούτα των Ηνωμένων Εθνών για την Πρόληψη του Εγκλήματος και τη Μεταχείριση των Εγκληματιών. Το Κέντρο για τη Διεθνή Πρόληψη του Εγκλήματος παρέχει ειδικότερα υποστήριξη στα ακόλουθα θέματα του δικαίου ανηλίκων: Ηλικία ποινικής ευθύνης, αποχή από την τυπική διαδικασία και εξωιδρυματική μεταχείριση, στρατηγικές πρόληψης της εγκληματικότητας, κινητοποίηση εθελοντών και άλλων κοινοτικών υπηρεσιών, κατευθυντήριες αρχές για την εκδίκαση και διευθέτηση των υποθέσεων ανηλίκων, ελάχιστους κανόνες στο πεδίο της ιδρυματικής μεταχείρισης, προγράμματα αποκατάστασης, έρευνα και προγραμματισμό για τη διαμόρφωση αντεγκληματικής πολιτικής και εκπαίδευση προσωπικού της δικαιοσύνης για ανηλίκους.

3. Τα Συνέδρια των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη του εγκλήματος

Το γενικότερο ενδιαφέρον των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ιδιαίτερα για την προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων είναι ευρέως γνωστό.¹ Στα Συνέδρια που διενεργούνται από τα Η.Ε. κάθε 5 χρόνια έχουν μελετηθεί ζητήματα που αφορούν την ποινική δικαιοσύνη, τα σωφρονιστικά μέτρα και συναφή θέματα όπως η απονομή δικαιοσύνης. Τα Συνέδρια και οι αποφάσεις που έχουν συζητηθεί έχουν ως ακολούθως: Το Πρώτο Συνέδριο που έγινε στη Γενεύη το 1955 είχε ως βασικό θέμα την πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Στο Συνέδριο αυτό υιοθετήθηκαν και οι Στοιχειώδεις κανόνες για τη μεταχείριση των φυλακισμένων. Το Δεύτερο Συνέδριο πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο το 1960. Βασικό θέμα και αυτού του Συνεδρίου ήταν η εγκληματικότητα των ανηλίκων. Υπό μελέτη βρίσκονταν κάποια άλλα θέματα όπως η μεταχείριση των ανηλίκων, οι διάφορες μορφές εγκληματικότητας και η πρόληψή της κτλ. Το Τρίτο Συνέδριο έλαβε χώρα στη Στοκχόλμη το 1965 και εκεί συζητήθηκαν θέματα που αφορούσαν την πρόληψη και την μεταχείριση των ανηλίκων εγκληματιών. Το Τέταρτο Συνέριο έγινε στο Κιάτο το 1970 και ασχολήθηκε αποκλειστικά με το θέμα “έγκλημα και ανάπτυξη”. Το Πέμπτο Συνέδριο έγινε πάλι στη Γενεύη το 1975 και

¹ Πιτσελά, Α., (2001), Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής, σελ.38.

είχε ως βασικό θέμα: “πρόληψη και έλεγχος του εγκλήματος: πρόκληση του τελευταίου τέταρτου του αιώνα” αξίζει να σημειωθεί πως αναφερθήκαμε έμμεσα στους ανήλικους κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του θέματος. Το Έκτο Συνέδριο πραγματοποιήθηκε στο Καράκας το 1980 και είχε ως θέμα “την πρόληψη του εγκλήματος και ποιότητα ζωής”. Δόθηκε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην εφαρμογή κανόνων δικαίου των ανηλίκων πριν και μετά την εμφάνιση της εγκληματικότητας. Ζητήματα του Δευτέρου Συνεδρίου που αφορούσαν τους ανήλικους συζητήθηκαν ξανά. Σε ένα ευρύτερο όμως πλαίσιο. Στο Συνέδριο αυτό διατυπώθηκε και η Διακήρυξη του Καράκας όπου θεσπίστηκαν επιπλέον κανόνες για την προστασία των ανηλίκων και την απονομή δικαιοσύνης σ’ αυτούς. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν το Έβδομο και Όγδοο Συνέδριο για τους ανήλικους. Το Έβδομο Συνέδριο διεξήχθη στο Μιλάνο το 1985 και είχε ως αντικείμενο το θέμα “Νεολαία, έγκλημα και Δικαιοσύνη”. Το Συνέδριο αυτό έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την αντιμετώπιση των δραστών, την απονομή δικαιοσύνης των ατόμων αυτής της ηλικιακής ομάδας. Στο συνέδριο αυτό υιοθετήθηκαν περισσότερες από 20 αποφάσεις. Αξίζει να σημειωθεί πως στο συνέδριο του Μιλάνου εγκρίθηκαν οι στοιχειώδεις Κανόνες των Η.Ε. για την απονομή δικαιοσύνης στους ανήλικους. Οι γνωστοί Κανόνες του Πεκίνου. Στο Όγδοο Συνέδριο που έγινε στην Αβάνα το 1990 κορυφώθηκε και το ενδιαφέρον για τους ανήλικους. Το Συνέδριο αυτό ασχολήθηκε με την διεθνή πρόληψη του εγκλήματος και την ποινική δικαιοσύνη. Εκεί υιοθετήθηκαν και οι γνωστοί Κανόνες του Ριάντ. Ωστόσο ένα από τα βασικά θέματα του Ενάτου Συνεδρίου στο Κάιρο το 1995 ήταν οι στρατηγικές για την πρόληψη της ανήλικης εγκληματικότητας. Εκεί πάρθηκαν αποφάσεις για τα παιδιά ως θύματα και ως δράστες. Το θέμα που διαπραγματεύθηκαν στο Δέκατο Συνέδριο στη Βιέννη το 2000 ήταν “το έγκλημα και η δικαιοσύνη: Συναντώντας τις προκλήσεις του 21^{ου} αι.”

4. Οι Κανόνες για την Προστασία των Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους

Το ενδιαφέρον για τους ανήλικους κορυφώθηκε με το Όγδοο Συνέδριο στην Αβάνα το 1990. Στο Συνέδριο αυτό υιοθετήθηκαν οι βασικοί Κανόνες² για την

² Πιτσελά, Α., (2001), ο.π. σελ.52

προστασία των ανηλίκων που έχουν στερηθεί την ελευθερία τους και διατυπώθηκαν Κατευθυντήριες Γραμμές για την Πρόληψη της Παραβατικότητας των Ανηλίκων. Αναφορά στην προστασία των ανηλίκων κρατουμένων γίνεται στους “Στοιχειώδεις Κανόνες για την Μεταχείριση των Φυλακισμένων”. Οι Κανόνες αυτοί υιοθετήθηκαν από τα Η. Ε. ενώ η επήρειά τους είναι παγκόσμια αν και υπάρχουν πολλές χώρες όπου η υλοποίησή τους δεν είναι ακόμη ένα πραγματικό γεγονός. Σύμφωνα με τους παραπάνω Κανόνες οι νεαροί εγκληματίες υπάγονται στην δικαιοδοσία των δικαστηρίων ανηλίκων. Οι νεαροί κρατούμενοι λαμβάνουν ειδική πρόνοια, διαχωρίζονται από τους ενήλικους υπόδικους καθώς επίσης έχουν δικαίωμα στην εκπαίδευση. Ορισμένοι δυσμενείς παράγοντες οδήγησαν το 1990 τα Η.Ε. να δημιουργήσουν μία σειρά από νέους κανόνες που αφορούσαν τους ανηλικούς που στερούνται την ελευθερία τους και την προστασία τους. Αυτοί είναι: “Οι Κανόνες των Η.Ε. για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας”. Οι Κανόνες αυτοί χωρίζονται σε 5 κεφάλαια: α) θεμελιώδεις αρχές β) στο πεδίο εφαρμογής γ) στους ανηλικούς που έχουν συλληφθεί δ) στην διοίκηση των καταστημάτων ανηλίκων ε) στο προσωπικό. Οι Κανόνες αυτοί βρίσκουν εφαρμογή σε άτομα κάτω των 18 χρονών που βρίσκονται σε κάποια σωφρονιστικά ιδρύματα και σε άλλες ιδρυματικές καταστάσεις ως ποινικοί κρατούμενοι. Λέγοντας ιδρυματικές καταστάσεις εννοούμε διάφορα ιδρύματα αγωγής όπου περιορίζονται ανήλικοι δράστες, ανήλικοι κατηγορούμενοι οι οποίοι έχουν ανάγκη κάποιας προστασίας ή κρίνεται αναγκαίος ο περιορισμός τους. Αποτελεί κοινή παραδοχή ωστόσο το γεγονός ότι οι ανήλικοι φυλακισμένοι αποτελούν εύκολο στόχο εκμετάλλευσης ή κακοποίησής τους γίνεται εύκολα όπως επίσης και η καταπάτηση των δικαιωμάτων τους. Οι ανήλικοι φυλακισμένοι γίνονται εύκολα θύματα. Πρωταρχικός στόχος των κανόνων είναι η προστασία των ανήλικων εγκληματιών και η επανένταξή τους στην κοινωνία. Η φυλάκιση ωστόσο είναι το έσχατο μέτρο που μπορεί να εφαρμοστεί. Οι ανήλικοι κρατούμενοι απολαμβάνουν τα αστικά, πολιτικά, πολιτιστικά, οικονομικά και κοινωνικά τους δικαιώματα. Βασικός στόχος θεωρείται η προστασία της σωματικής, ψυχικής και ηθικής ακεραιότητας των ανηλίκων έγκλειστων και η παροχή μέριμνας. Προκειμένου να αποφευχθούν επιβλαβείς επιρροές και κίνδυνοι οι ανήλικοι κρατούμενοι διαχωρίζονται. Οι προσωρινά ανήλικοι κρατούμενοι κατατάσσονται διαφορετικά από τους ποινικά κρατούμενους. Οι ανήλικοι διαχωρίζονται από τους ενήλικες και λαμβάνονται υπόψιν διάφορα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά λ.χ. η ηλικία, το φύλο, η προσωπικότητα του νέου κ.α. Κατά τη

διάρκεια της παραμονής τους στα διάφορα ιδρύματα τους παρέχεται η αναγκαία επικοινωνία με τον έξω κόσμο προκειμένου να προετοιμαστεί ο ανήλικος για την επιστροφή του στην κοινωνία. Το προσωπικό επιμορφώνεται σε θέματα παιδικής ψυχολογίας και σωστής αντιμετώπισης των ανηλικών υπόδικων.

5. Οι Κανόνες του Πεκίνου

Οι Στοιχειώδεις Κανόνες των Ην. Εθνών³ για την Απονομή Δικαιοσύνης σε ανηλίκους είναι οι Κανόνες του Πεκίνου και αποτελούνται από 6 μέρη που αναφέρονται:

- α) Στις γενικές αρχές.
- β) Στην ανάκριση και την δίωξη.
- γ) Στην εκδίκαση και τη διευθέτηση.
- δ) Στην εξωιδρυματική μεταχείριση.
- ε) Στην ιδρυματική μεταχείριση.

στ) Στην έρευνα, τον προγραμματισμό, την διαμόρφωση πολιτικής και την αξιολόγηση. Οι Κανόνες του Πεκίνου χρησιμοποιούνται παγκόσμια ως πρότυποι κανόνες για απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους, ανεξάρτητα από το Εθνικό, Νομικό Σύστημα κάθε χώρας. Οι κανόνες υπογραμμίζουν ότι σκοπός του συστήματος δικαιοσύνης ανηλικών είναι η προαγωγή της ευημερίας και η διασφάλιση δικαιωμάτων των νέων. Ωστόσο, κάθε αντίδραση προς τους ανηλίκους είναι ανάλογη με τις πράξεις του. Το δικαίωμα του ανηλίκου για ιδιωτική ζωή αναγνωρίζεται σε όλα τα στάδια της διαδικασίας με την αποφυγή του στιγματισμού του νέου, από την δημοσιότητα του θέματος. Μεγάλη σημασία δίδεται στην εξωιδρυματική μεταχείριση. Όταν κάποιος νέος συλληφθεί ειδοποιούνται αμέσως οι γονείς ή ο κηδεμόνας του. Η κράτηση λειτουργεί ως έσχατο μέσο και η στέρηση της προσωπικής του ελευθερίας επιβάλλεται εάν ο ανήλικος κηρυχθεί υπεύθυνος για σοβαρά εγκλήματα που τέλεσε. Σε περίπτωση ιδρυματικής μεταχείρισης οι νέοι διαχωρίζονται από τους ενήλικες, δέχονται κοινωνική, παιδαγωγική, επαγγελματική, ψυχολογική, ιατρική στήριξη, ανάλογα με την ηλικία του, το φύλο και την προσωπικότητά του. Κάθε κατάσταση πρέπει να έχει σωφρονιστικό χαρακτήρα ή παιδαγωγικό παρά χαρακτήρα φυλακής.

³ Πιτσελά, Α., (2001), ο.π. σελ.54

6. Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

6.1. Εισαγωγικά

Η Δ.Σ.Δ.Π.⁴ αποτελεί την πιο προοδευτική, λεπτομερή και εξειδικευμένη σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Δ.Σ.Δ.Π. έτυχε ευρείας αποδοχής από τη Διεθνή Κοινότητα. Υπολογίζεται ότι 189 από τα 191 κράτη – μέλη των Η.Ε. την έχουν υπογράψει και επικυρώσει. Αναγνωρίζει την πρωταρχική υποχρέωση των γονέων και την υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών για την επιβίωση και ανάπτυξη των παιδιών. Εγγυάται ένα πλαίσιο το οποίο συνίσταται στην μέριμνα και προστασία των παιδιών. Η Δ.Σ.Δ.Π. αποτελείται από το προοίμιο και από 3 μέρη, τα οποία περιλαμβάνουν 54 άρθρα.

Στο 1^ο μέρος (ά.1-40) κατοχυρώνονται τα δικαιώματα του παιδιού και αναφέρεται η υποχρέωση των κρατών για να τα επικυρώσουν.

Στο 2^ο μέρος (ά.42-45) περιλαμβάνονται οι διατάξεις εφαρμογής κανόνων.

Στο 3^ο μέρος (ά.46-54) περιλαμβάνονται τα διαδικαστικά μέτρα.

Στο προοίμιο της σύμβασης αναφέρεται ότι όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα για προστασία, μέριμνα, νομική προστασία πριν και μετά την γέννηση του.

Αναγνωρίζεται η πρωταρχικότητα της γονικής ευθύνης για την ανατροφή των παιδιών.

Σύμφωνα με το ά.1 της Δ.Σ.Δ.Π. παιδί θεωρείται οποιοδήποτε πρόσωπο μικρότερο των 18 ετών. Στην Ελληνική έννομη τάξη στο πεδίο Αστικού Δικαίου η ανηλικότητα λήγει στο 18 έτος ενώ στο ποινικό δίκαιο με τη λήξη του 17ου έτους. Στο ά.3§3 της Δ.Σ.Δ.Π. καθιερώνεται ότι: “Σε όλες τις αποφάσεις που αφορούν τα παιδιά στις είτε αυτές λαμβάνονται από Δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς Κοινωνικής Προστασίας είτε από τα δικαστήρια ή διοικητικές αρχές ή νομοθετικά όργανα στόχος είναι η προάσπιση του συμφέροντος του παιδιού.

Στο ά.2 γίνεται λόγος για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων από τα συμβαλλόμενα κράτη.

Στο ά.4 γίνεται λόγος για την πρωταρχική ευθύνη των γονέων για την ανατροφή και ανάπτυξη του νέου.

⁴ Πιτσελά, Α., (2001), ο.π. σελ.60

Στο ά.5 γίνεται λόγος για την καθοδήγηση των νέων από τους γονείς.

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας της Πολωνικής κυβέρνησης όταν το 1978 υπέβαλε την παραμονή του Διεθνούς έτους του παιδιού. Η Πολωνική αυτή πρωτοβουλία αντιμετωπίστηκε αρνητικά από τον Δυτικό κόσμο και δεν είχε την ανάλογη επιτυχία. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού υιοθετήθηκε από τα Η.Ε. 10 χρόνια αργότερα (20-11-1989) και έμεινε γνωστή ως απόφαση 44/25. Η ουσιαστική εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η ισχύς της αρχίζει το 1990 (2-9-1990). Με τη Σύμβαση αυτή κατοχυρώνονται τα δικαιώματα των ανθρώπων και ιδιαίτερα τα δικαιώματα των παιδιών. Μέσα στη Σύμβαση περιλαμβάνονται τα ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά, μορφωτικά, οικονομικά δικαιώματα του παιδιού. Στην Ελλάδα η “Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού” έγινε με τον νόμο 2101 της 2/2.12.1992 ενώ με το άρθρο 28§1 του Ελληνικού Συντάγματος ορίζεται η ισχύς του. Με το δεύτερο άρθρο του προβλέπει ότι η ισχύς του αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Η Δ.Σ.Δ.Π. αναφέρεται στις ακόλουθες κατηγορίες παιδιών:

α) παιδιά σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, παιδιά προσφύγων.

β) παιδιά που έχουν έλθει σε σύγκρουση με το νόμο, παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους και την απαγόρευση της θανατικής ποινής.

γ) παιδιά που αποτελούν μειονότητα.

δ) παιδιά που έχουν πέσει θύματα εκμετάλλευσης.

6.2 Βασικές αρχές της Δ.Σ.Δ.Π.

Η Δ.Σ.Δ.Π. περιλαμβάνει και την νομική προστασία του παιδιού που ρυθμίζεται σε συνολικά 35 άρθρα (από 6-41).

Το κράτος αναλαμβάνει την ευθύνη απέναντι στους ανήλικους που συλλαμβάνονται ή κρατούνται να μην υποβληθούν σε βασανιστήρια ή σε οποιαδήποτε εξευτελιστική ποινή και ταυτόχρονα καταργούνται: α) η θανατική ποινή και β) η ισόβια κάθειρξη. Αναγνωρίζονται στον ανήλικο το δικαίωμα στο τεκμήριο αθωότητας, το δικαίωμα για νομική ή άλλη συμπαράσταση, το δικαίωμα για μια δίκαιη δίκη και τη χρήση ένδικων μέσων. Η διαμόρφωση τη ποινής γίνεται αφού ληφθεί υπόψη η ανάγκη του παιδιού για επανένταξη στην κοινωνία, κατοχυρώνεται

ωστόσο το δικαίωμα του παιδιού για χωριστή κράτηση από τους ενήλικες και για επικοινωνία με την οικογένεια του κατά το διάστημα της κράτησής του.

6.3 Απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους και δικαιώματα του παιδιού

Τα δικαιώματα του παιδιού για την απονομή δικαιοσύνης αναφέρονται⁵ στα ά.37 και 40 της Δ.Σ.Δ.Π. Καθοριστική είναι η επιρροή των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους. Το ά.40 αναφέρεται στα ύποπτα, τα κατηγορούμενα ή καταδικασμένα από τον ποινικό νόμο παιδιά. Για τα παιδιά αυτά εξασφαλίζεται μια μεταχείριση που θα εγγυάται την ευημερία τους κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Με τη Δ.Σ.Δ.Π. δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε παιδαγωγικούς στόχους. Οποιοδήποτε παιδί ύποπτο, κατηγορούμενο ή καταδικασμένο για οποιαδήποτε παράβαση του ποινικού νόμου έχουν το δικαίωμα σε μεταχείριση με αξιοπρέπεια και σεβασμού της προσωπικής του αξίας. Ταυτόχρονα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν η ηλικία του δράστη καθώς επίσης και η ανάγκη του για επανένταξη στην κοινωνία και την ανάληψη ρόλων. Στη Ελλάδα η προστασία των παιδιών, των νέων καθώς επίσης και η λειτουργία των δικαστηρίων των ανηλίκων και η δικαιοδοσία που ασκούν είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα. Το ότι η ειδική μεταχείριση των νέων λειτουργεί προς το συμφέρον τους παρουσιάζεται στις διάφορες διατάξεις του ποινικού δικονομικού και σωφρονιστικού δικαίου. Σήμερα είναι αυτονόητο πως οι γενικές εγγυήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ισχύουν στο ποινικό, ουσιαστικό, δικονομικό δίκαιο ισχύουν και στην ποινική δίκη ανηλίκων. Αναφορικά με την ευημερία των νέων στο ά.40§2 ισχύουν:

i) Οποιοδήποτε παιδί ή νέος θεωρούνται αθώοι μέχρι να αποδειχθεί νόμιμα η ενοχή του. Το τεκμήριο αθωότητας έχει οποιοσδήποτε ανεξάρτητα της ηλικίας.

ii) Ο νέος έχει το δικαίωμα να ενημερώνεται αμέσως για τις απέναντί του κατηγορίες είτε διαμέσου των γονέων του είτε διαμέσου των νομίμων εκπροσώπων του. Έχει επίσης το δικαίωμα νομικής συμπαράστασης.

iii) Έχει το δικαίωμα να κρίνεται χωρίς καθυστέρηση από την αρμόδια ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή. Κάτι τέτοιο γίνεται διαμέσου μίας διαδικασίας που είναι παρόντες, οι γονείς του νέου, νομικοί σύμβουλοι, εκπρόσωποι κτ.λ. Εκτός και αν αυτό είναι αντίθετο προς το συμφέρον του παιδιού. Σύμφωνα ωστόσο με το ά.14§3

⁵ Πιτσελά, Α., (2001), ο.π. σελ.69

του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα εγγυάται την δυνατότητα επικοινωνίας του κατηγορουμένου με κάποιον δικηγόρο της επιλογής του και με έναν συνήγορο της επιλογής του.

iv) Δεν υποχρεώνεται να καταθέσει (ο νέος) ως μάρτυρας, να ομολογήσει την ενοχή του ή να υποβάλλει ο ίδιος ερωτήσεις στους μάρτυρες κατηγορίας.

v) Στο ελληνικό δίκαιο δεν προβλέπεται δικαίωμα έφεσης της καταδικαστικής απόφασης του ανήλικου που επιβάλλει την στέρηση της ελευθερίας του και τον περιορισμό του σε κάποιο σωφρονιστικό ίδρυμα.

vi) Στον ανήλικο παρέχεται δωρεάν διερμηνέας σε περίπτωση που δεν καταλαβαίνει ή δεν μιλάει την γλώσσα που χρησιμοποιείται.

vii) Η ιδιωτική ζωή του κατηγορουμένου σε όλα τα στάδια της διαδικασίας αντιμετωπίζεται με απόλυτο σεβασμό. Λέγοντας στάδια της διαδικασίας εννοούμε: την προδικασία, την κύρια διαδικασία στο ακροατήριο, την διαδικασία της εκτέλεσης και της έκτισης της ποινής. Αναφορικά με την προστασία της ιδιωτικής του ζωής στην ποινική διαδικασία στο ά.1 του ν.3315/1955 προβλέπει ότι η συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο του δικαστηρίου των ανηλίκων γίνεται “κεκλεισμένων των θυρών”. Το συμβαλλόμενα ωστόσο κράτη υποχρεούνται να προαγάγουν την θέσπιση “νόμων, διαδικασιών, αρχών και θεσμών” που θα εφαρμόζονται στα παιδιά που είναι ύποπτα ή κατηγορούνται ή έχουν καταδικαστεί. Στο ά.40§3 στοιχ.α’ τα συμβαλλόμενα κράτη καλούνται να θεσπίσουν ένα ελάχιστο όριο ηλικίας κάτω από το οποίο τα παιδιά θεωρούνται ότι δεν έχουν ευθύνη παραβίασης του ποινικού νόμου. Στην Ελλάδα κατώτερο όριο ηλικίας για την παρέμβαση του ποινικού νόμου αποτελεί το έβδομο έτος της ηλικίας του παιδιού συμπληρωμένο. Το κατώτερο όριο ηλικίας για την επιβολή ποινής, τον εγκλεισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα ή τον περιορισμό του αποτελεί το δωδέκατο έτος συμπληρωμένο. Τα παιδιά που είναι ανάμεσα στα επτά και δώδεκα χρόνια υποβάλλονται μόνο σε αναμορφωτικά μέτρα ή θεραπευτικά μέτρα αν αυτό κριθεί αναγκαίο. Δεν τους υποβάλλεται ποινή αν είναι ανίκανα για καταλογισμό. Η Δ.Σ.Δ.Π. δεν έχει καταφέρει να καθορίσει ένα διεθνές ελάχιστο όριο ηλικίας που δεν αποδίδονται ευθύνες στο παιδί για παράβαση του ποινικού νόμου. Η εξατομικευμένη αντιμετώπιση του παιδιού – δράστη πρέπει να εγγυάται από τις αρχές ενώ ταυτόχρονα απαγορεύεται η επιβολή της θανατικής ποινής σε άτομα που έχουν πραγματοποιήσει αξιόποινες πράξεις και είναι κάτω των δεκαοχτώ ετών. Οποιαδήποτε παράνομη ή αυθαίρετη στέρηση της ελευθερίας απαγορεύονται. Ταυτόχρονα, η κράτηση ενός παιδιού ή η φυλάκισή του αποτελούν το έσχατο μέτρο

που μπορεί να ληφθεί και πρέπει να είναι όσο το δυνατόν μικρότερης διάρκειας. Στο ελληνικό δίκαιο η διάρκεια των έξι μηνών προβλέπεται ως το ελάχιστο χρονικό διάστημα περιορισμού του νέου. Η βραχυχρόνια στέρηση της ελευθερίας του έχει απαγορευτεί λόγω του κινδύνου της “εγκληματογόνου μόλυνσης”. Κατά το ά.37 στοιχ.δ’ τα συμβαλλόμενα κράτη επαγρυπνούν ώστε τα “παιδιά” που στερούνται την ελευθερία τους να έχουν το δικαίωμα για γρήγορη πρόσβαση σε νομική ή άλλη συμπαράσταση καθώς επίσης έχουν το δικαίωμα να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα της στέρησης της ελευθερίας τους ενώπιον του δικαστηρίου ή κάποιας άλλης αρμόδιας αρχής.

6.4 Εφαρμογή της Δ.Σ.Δ.Π. και προοπτικές της

Τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν την ευθύνη και τη υποχρέωση να κάνουν γνωστές τις θεμελιώδεις αρχές της Δ.Σ.Δ.Π τόσο στους ενήλικες όσο και στους ανηλίκους. Η διάδοση του υλικού σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού, η διδασκαλία τους στα σχολεία, η γνωστοποίησή του στο πλαίσιο επιμορφωτικών σεμιναρίων ή σχολών μετεκπαίδευσης ή επαγγελματικών ομάδων, οι οποίες εργάζονται με παιδιά όπως δάσκαλοι, δικηγόροι, καθηγητές, δικαστικοί λειτουργοί, κοινωνικοί λειτουργοί κ.λπ. κρίνεται αναγκαία. Ο έλεγχος για την εφαρμογή της Δ.Σ.Δ.Π. έχει ανατεθεί σε μια δεκαμελή επιτροπή που συνεδριάζει στη Γενεύη.

7. Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Σύστημα Δικαιοσύνης ανηλίκων

Ο Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων⁶ Εθνών για Σύστημα Δικαιοσύνη Ανηλίκων διαμορφώθηκε από το γραφείο των Ηνωμένων Εθνών στην Βιέννη το Σεπτέμβριο του 1997. Ο πρότυπος αυτός νόμος δεν προορίζεται να υιοθετηθεί ομοίομορφα από όλες τις πόλεις της υψηλίου. Ο πρότυπος νόμος επηρεάζεται έντονα από την Δ.Σ.Δ.Π., από τους Κανόνες του Πεκίνου, τις Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ και τους Κανόνες για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους. Ο πρότυπος νόμος αποτελείται από πέντε τίτλους που έχουν ως αντικείμενο: α) Κατευθυντήριες Αρχές

⁶ Πικσελά, Α., (2001), ο.π. σελ.97

2) Γενικές Διατάξεις, 3) τα δικαστήρια για την εκδίκαση των υποθέσεων των νεαρών ατόμων 4) εφαρμόσιμα μέτρα 5) την παιδαγωγική βοήθεια για την προστασία των νεαρών ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο. Ο πρότυπος νόμος αναφέρεται όχι μόνο στους δράστες των εγκλημάτων σε άτομα που έχουν έλθει σε σύγκρουση με τον ποινικό νόμο αλλά και με άτομα που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο (έχουν εγκαταλειφθεί, κακομεταχειριστεί, παραμεληθεί) και έχουν ανάγκη προστασίας.

8. Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ

Στο προοίμιο αναγνωρίζεται πως το σύστημα δικαιοσύνης επιδιώκει την ευημερία των νέων και εξασφαλίζει τις αντιδράσεις των αρχών οι οποίες πρέπει να είναι ανάλογες με την αξιόποινη πράξη του ατόμου. Οι νέοι δικάζονται σε διαφορετικά δικαστήρια από τους ενηλίκους. Οι νέοι άνθρωποι που έχουν έρθει σε σύγκρουση με τον νόμο απολαμβάνουν μία σωστή και δίκαιη μεταχείριση. Η κράτησή τους θεωρείται το έσχατο μέτρο ποινής, που μπορεί να του επιβληθεί. Σε περίπτωση που κρίνεται αναγκαίος ο εγκλεισμός τους, οι νέοι απολαμβάνουν ορισμένα δικαιώματα όπως: ιατρική και ψυχολογική βοήθεια, εκπαιδευτική βοήθεια προκειμένου να διευκολυνθεί η επανένταξή τους. Η θανατική ποινή και ο σωματικός κολασμός απαγορεύεται. Τέλος, όλα τα άτομα που έχουν αναλάβει κάποια ευθύνη αναφορικά με τη δίωξη, την ανάκριση των εγκλημάτων, π.χ. σωφρονιστικοί υπάλληλοι, κοινωνικοί λειτουργοί, δικαστές λαμβάνουν συνεχή ειδικευμένη εκπαίδευση.

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ην. Εθνών για την πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων, οι κατευθυντήριες γραμμές του Ριάντ αποτελούνται από 7 κεφάλαια που αναφέρονται:

- α) Στις θεμελιώδεις αρχές
- β) Στο πεδίο εφαρμογής
- γ) Στην στρατηγική πρόληψης
- δ) Στις διαδικασίες κοινωνικοποίησης
- ε) Στην κοινωνική πολιτική
- στ) Στην νομοθεσία και απονομή δικαιοσύνης στους ανηλίκους
- ζ) Στην έρευνα, ανάπτυξη πολιτικής ή στον συντονισμό ανάμεσα σε οικονομικούς, κοινωνικούς κ.λπ. οργανισμούς καθώς και σε άλλα ζητήματα που

αφορούν την δικαιοσύνη των ανηλίκων και πρόληψη της παραβατικότητάς του. Οι αρχές του Ριάντ διακηρύσσουν τις πάγιες αρχές που πρέπει να ληφθούν για την πρόληψη της σύγκρουσης των ανηλίκων με το νόμο, για την προστασία του από την εκμετάλλευσή του και την χρησιμοποίησή του ως όργανο εγκληματικότητας. Οι κατευθυντήριες γραμμές του Ριάντ αποβλέπουν στην πρόληψη της περιθωριοποίησης και τον κοινωνικό αποκλεισμό των παιδιών. Απαγορεύεται η χρήση σκληρών υποβιβαστικών μέτρων σωφρονισμού, η τιμωρία στο σπίτι, στο σχολείο ή σε οποιοδήποτε άλλο σωφρονιστικό κατάστημα.

Το συμφέρον του νεαρού ατόμου, έχει υπέρτατη σημασία και ο εγκλεισμός αποτελεί το έσχατο μέτρο.

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές ερμηνεύονται και υλοποιούνται στο ευρύ πλαίσιο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Παιδιού και της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, καθώς και στο πλαίσιο των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους, όπως επίσης και άλλων κειμένων και κανόνων που έχουν σχέση με τα δικαιώματα, συμφέροντα και την ευημερία όλων των παιδιών και των νεαρών ατόμων.

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές υλοποιούνται επίσης στο πλαίσιο των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών συνθηκών που επικρατούν σε κάθε Κράτος Μέλος.

8.1 Ορισμοί εννοιών⁷

Με τον ορισμό “αξιόποινη πράξη”, εννοούμε οποιαδήποτε πράξη που τιμωρείται από το νόμο σύμφωνα με το εθνικό νομικό σύστημα της κάθε χώρας. Οι αξιόποινες πράξεις χωρίζονται ανάλογα με τη βαρύτητά τους σύμφωνα με την 1^η παραλλαγή σε κακουργήματα και πλημμελήματα ενώ η 2^η παραλλαγή σε κακουργήματα και αξιόποινες πράξεις. Ο όρος “κακούργημα” σημαίνει μια αξιόποινη πράξη που τιμωρείται με ποινή στερητική της ελευθερίας, μπορεί όμως να έχει ανασταλτικό χαρακτήρα. Ο όρος “πλημμέλημα” σημαίνει κάποια αξιόποινη πράξη

⁷ Πιτσελά, Α., (2001), ο.π. σελ.100.

που τιμωρείται με κάποιο αναμορφωτικό μέτρο ή με κάποια ποινή ή πρόστιμο. Το πταίσμα σημαίνει ένα μικροαδίκημα που μπορεί να τιμωρηθεί με πρόστιμο ή με κάποια εξώδικη διευθέτηση ή κάποιο αναμορφωτικό μέτρο καθώς επίσης και με την παροχή κοινωφελούς εργασίας χωρίς αμοιβή.

Κάθε πρόσωπο κάτω από την ηλικία της ποινικής ενηλικίωσης, ηλικία που ρυθμίζεται ανάλογα με τη νομοθεσία της κάθε χώρας σύμφωνα με την Σ.Δ.Π. θεωρείται νεαρό άτομο. Η ηλικία του ατόμου καθορίζεται από το χρόνο που πέρασε από τη γέννησή του, ενώ καθορίζεται η διαδικασία για την απόδειξη της πραγματικής του ηλικίας.

Συμπεράσματα

Απ' όσα έχουν προαναφερθεί στην εργασία μπορούμε να αναλογιστούμε τη σπουδαιότητα και αποτελεσματικότητα που πρέπει να έχει η αντιμετώπιση των ανηλίκων είτε αυτοί είναι δράστες εγκλήματος είτε απλώς βρίσκονται σε κίνδυνο. Η ποινική αντιμετώπισή τους καθορίζει τις δυνατότητες της περαιτέρω εξέλιξής τους, το ρόλο που θα έχουν στη μελλοντική, κοινωνική, πολιτική, οικονομική, πολιτιστική ζωή καθώς και την αποτροπή τέλεσης νέων εγκλημάτων εκ μέρους τους. Εφ' όσον οι ανήλικοι συνιστούν μία ομάδα ατόμων, η οποία δε διαθέτει μηχανισμούς διασφάλισης και προώθησης των δικαιωμάτων τους, το ρόλο αυτό πρέπει να αναλάβουν οι ενήλικοι. Έτσι, συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε πως:

1. Είναι επιτακτική η ανάγκη εκσυγχρονισμού του ποινικού δικαίου ανηλίκων. Κατά τη διάρκεια της πενηκονταετούς εφαρμογής του δεν έχει υποστεί καμία ουσιαστική αλλαγή, εκτός από αυτή του θεσμού της απόλυσης υπό όρο σύμφωνα με την οποία ο κρατούμενος σε σωφρονιστικό κατάστημα απολύεται με τη συμπλήρωση του ελάχιστου ορίου του ποινικού σωφρονισμού που επιβλήθηκε από το δικαστήριο.

Η παραπάνω ανάγκη υπαγορεύεται, εκτός των άλλων και από το γεγονός ότι η τέλεση εγκλήματος από κάποιον ανήλικο είναι, συνηθέστερα, αποτέλεσμα της μετάβασης από την ανηλικότητα στην ενηλικίωση και λιγότερο δείγμα αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Και για το λόγο αυτό πρέπει να είναι μεγάλη η ευαισθησία που εκφράζει η κοινωνία μας στην ομάδα των ανηλίκων.

2. Η ιδέα της διαπαιδαγώγησης πρέπει να διακατέχει το δίκαιο ανηλίκων δίνοντας προτεραιότητα στα αναμορφωτικά μέτρα. Παράλληλα, πρέπει να διευρυνθεί το φάσμα των εξωιδρυματικών μέτρων αγωγής που επιδρούν αναμορφωτικά, έτσι ώστε το δικαστήριο ανηλίκων να διαθέτει αρκετές δυνατότητες αντίδρασης και να αποδειξει τη στέρηση της ελευθερίας του ανηλίκου όπου είναι δυνατόν. Άλλωστε, η συντριπτική πλειοψηφία των πράξεων ανηλίκων δραστών είναι ελαφρώς και μεσαίας εγκληματικότητας και γι' αυτό πρώτο μέλημα της αναθεώρησης πρέπει να αποτελεί η θέσπιση αρκετών εξωιδρυματικών μέτρων.

3. Ερευνητικά αποτελέσματα για την αποτελεσματικότητα του ποινικού σωφρονισμού δεν είναι εμφανή. Μαρτυρίες,¹ όμως, πρώην κρατουμένων καταδεικνύουν τον μάλλον αποτυχημένο χαρακτήρα του. Οι αόριστης διάρκειας

¹ Αλεξιάδη, Σ., (1983), ο.π. σελ. 78.

ποινές κατά της ελευθερίας έχουν ήδη καταργηθεί σε πολλές χώρες. Γι' αυτό θεωρείται ενδεδειγμένη η επιβολή ποινικού σωφρονισμού ορισμένης διάρκειας, με τη δυνατότητα, φυσικά, της αναστολής, υπό την εποπτεία και επιτήρηση των επιμελητών ανηλίκων. Προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού ποινικού δικαίου ανηλίκων θα μπορούσαν να είναι:

Όσον αφορά το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του ποινικού δικαίου ανηλίκων:

1. Τα παιδιά δεν θα πρέπει να υπόκεινται στα μέτρα του ποινικού δικαίου ανηλίκων εφ' όσον δεν έχουν και την ικανότητα παράβασης του ποινικού δικαίου ανηλίκων. Οι γονείς, το οικογενειακό δίκαιο και τα μέτρα του δικαίου πρόνοιας ανηλίκων με στενή έννοια μπορούν να διασφαλίζουν την ευημερία των παιδιών.

2. Για ένα πιο ανθρωπιστικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων τα όρια της ηλικίας για την υποβολή του ανηλίκου σε ποινή στερητική της ελευθερίας του πρέπει να αυξηθούν. Η στέρηση της ελευθερίας σε μικρές ηλικίες δείχνει μια υπερβολική επέκταση της ιδέας της τιμωρίας κάτι που είναι χαρακτηριστικό περασμένων εποχών. Επιπλέον, η άκαμπτη στάση του δικαίου ανηλίκων δεν εξυπηρετεί ούτε την ασφάλεια του κοινωνικού συνόλου αλλά ούτε και τα συμφέροντα του ανήλικου δράστη.

3. Οι μετέφηβοι θα ήταν συνετό να υποβάλλονται στην μεταχείριση του ποινικού δικαίου ανηλίκων. Σε μια αναθεώρηση των διατάξεων που είναι σχετικές με τους ανηλικούς θα ήταν σκόπιμο να ενσωματωθεί η μεταχείριση των μετεφήβων καθώς και η εκδίκαση των πράξεών τους από τα δικαστήρια ανηλίκων. Τα παραπάνω συνάγονται και από το γεγονός ότι οι ανήλικοι ανεξαρτητοποιούνται σχετικά αργά λόγω της διόγκωσης του προβλήματος της ανεργίας. Καθυστέρηση διαπιστώνεται και στην ενεργό συμμετοχή του ενήλικου στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή, με αποτέλεσμα να αργεί να επέλθει η ωριμότητα των ανηλίκων. Συνεπώς, θα πρέπει να αυξηθούν τα όρια της σχετικώς ποινικής ανηλικότητας ούτως ώστε τα νεαρά άτομα να υποβάλλονται σπανιότερα σε ποινές στερητικές της ελευθερίας.

Όσον αφορά το αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής του ποινικού δικαίου ανηλίκων

1. Οποιαδήποτε πράξη που δεν θεωρείται έγκλημα ή δεν τιμωρείται αν διαπραχθεί από ένα ενήλικο άτομο δεν θεωρείται έγκλημα ή δεν τιμωρείται αν διαπραχθεί από ανήλικο άτομο. Με άλλα λόγια θα πρέπει να λάβει χώρα η κατάργηση των λεγόμενων παραβάσεως status, δηλαδή, των αξιόποινων πράξεων στις οποίες δράστης είναι ειδικά ανήλικος.

Όσον αφορά τις έννομες συνέπειες του ποινικού δικαίου ανηλίκων

1. Αναγκαία θεωρείται η διεύρυνση του φάσματος των εξωιδρυματικών κυρώσεων του ποινικού δικαίου ανηλίκων. Θα πρέπει να προστεθούν νέα εξωιδρυματικά μέτρα στον κατάλογο των αναμορφωτικών μέτρων ώστε το δικαστήριο ανηλίκων να έχει στη διάθεσή του ένα ευρύ φάσμα κυρώσεων. Τέτοιες κυρώσεις μπορεί να είναι η παροχή κοινωνικής εργασίας χωρίς αμοιβή, η παροχή εργασίας για ικανοποίηση του θύματος και αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε, η συνδιαλλαγή δράστη – θύματος με σκοπό την επανόρθωση της ζημίας, η συμμετοχή σε κύκλο μαθημάτων κοινωνικής εκπαίδευσης ή η παρακολούθηση προγραμμάτων γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης.

2. Οι εξωιδρυματικές και ιδρυματικές κυρώσεις για τις πράξεις των ανηλίκων θα πρέπει να είναι περιορισμένης διάρκειας.

3. Όσον αφορά στον ποινικό σωφρονισμό θα πρέπει να καταργηθεί η σχετικά αόριστη διάρκειά του καθώς και το ελάχιστο όριο των έξι μηνών, διότι η αδυναμία επιβολής βραχύχρονης ποινής οδηγεί στην εφαρμογή των ποινών του ποινικού δικαίου ενηλίκων. Όταν η επιβολή της στέρησης της ελευθερίας είναι αναπόφευκτη οφείλει να είναι κατά δυνατόν βραχεία.

4. Πρωτεύουσα σημασία για την αναδιαμόρφωση της ποινής των εφήβων έχει η κατευθυντήρια αρχή των Κανόνων του Πεκίνου για την εκδίκαση των υποθέσεων των εφήβων, σύμφωνα με την οποία “Στέρηση της προσωπικής ελευθερίας δεν πρέπει να επιβάλλεται, εκτός αν ο έφηβος δικάστηκε για σοβαρή πράξη βίας κατ’ άλλον προσώπων ή για κατ’ επανάληψη τέλεση άλλων σοβαρών αξιόποινων πράξεων και αν δεν υπάρχει άλλη κατάλληλη απάντηση”. (Κανόνας 17.1 περ. γ’)

Όσον αφορά τους θεσμούς του συστήματος δικαιοσύνης σε ανηλίκους:

1. Οι δικαστικοί λειτουργοί των δικαστηρίων ανηλίκων θα πρέπει να απαλλαγούν από καθήκοντα που δεν βρίσκονται σε άμεση σχέση και συνάφεια με την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους. Ακόμη, θα πρέπει να παρασχεθεί η δυνατότητα επαγγελματικής εξέλιξης και σταδιοδρομίας τους στο πεδίο της δικαιοσύνης για ανηλίκους και να ληφθεί μέριμνα για διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων κ.α.

2. Επίσης αναγκαία είναι η αναβάθμιση του θεσμού του εισαγγελέα, ο οποίος φαίνεται ότι υποκαθιστά, βαθμιαία το δικαστή ανηλίκων. Ο ρόλος του εισαγγελέα είναι πρωταγωνιστικός στο πεδίο παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας ανηλίκων. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού καλεί τα συμβαλλόμενα κράτη να θεσπίσουν μέτρα για την αντιμετώπιση κατηγορούμενων παιδιών χωρίς προσφυγή στη δικαιοσύνη.

3. Όλες οι υπηρεσίες που ασχολούνται με ανήλικους δράστες όπως αστυνομία, δικαιοσύνη, υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων, θα πρέπει να στελεχώνονται με εξειδικευμένο προσωπικό. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην επιμόρφωση και ειδίκευση των αστυνομικών δικαστών, εισαγγελέων, επιμελητών ανηλίκων και δικηγόρων.

4. Πρωταρχικό μέλημα της πολιτείας θα πρέπει να αποτελεί η ενίσχυση και βελτίωση της λειτουργίας της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων, η οποία κατέχει θέση – κλειδί για την πραγμάτωση της αρχής της διαπαιδαγώγησης. Είναι λυπηρό, το γεγονός ότι μόλις το 37%² των οργανικών θέσεων των επιμελητών ανηλίκων είναι καλυμμένες.

5. Υποχρεωτική πρέπει να είναι η παρουσία των επιμελητών ανηλίκων που διενήργησαν τη κοινωνική έρευνα και συνέταξαν τη σχετική έκθεση στη διαδικασία στο ακροατήριο των δικαστηρίων ανηλίκων. Επίσης, υποχρεωτική πρέπει να αναδειχθεί η παράσταση συνηγόρου στις υποθέσεις ανηλίκων, ιδίως σε περίπτωση που πρόκειται να εκτελεστεί εναντίον του ανηλίκου προσωρινή κράτηση ή απειλείται εναντίον του ποινή στερητική της ελευθερίας του.

² Σπινέλλη, Κ.Α., (1992), ο.π. σελ.140.

Όσον αφορά το σύστημα απονομής δικαιοσύνης σε ανηλίκους:

1. Θεσμοθέτηση ενός ευέλικτου συστήματος στη διεκπεραίωση των ποινικών υποθέσεων ανηλίκων με μεγαλύτερη ευχέρεια στη δράση του εισαγγελέα. Θα πρέπει να καθιερωθεί η δυνατότητα του εισαγγελέα, για αποχή από την ποινική δίωξη χωρίς την επιβολή μέτρων αγωγής στον ανήλικο. Από τη στιγμή που ασκείται ποινική δίωξη θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στο δικαστικό συμβούλιο για παύση της ποινικής διαδικασίας χωρίς ή με την επιβολή μέτρων αγωγής στον ανήλικο. Τέλος, το δικαστήριο ανηλίκων ακόμη και κατά τη συζήτηση στο ακροατήριο θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να παύει οριστικά τη διαδικασία. Έτσι, θα αποφεύγεται και ο στιγματισμός για τον ανήλικο με τις επίσημες κυρώσεις του συστήματος δικαιοσύνης.

2. Η προσωρινή κράτηση θα πρέπει να περιοριστεί σε άτομα ηλικίας από 15 ετών και άνω, ενώ ο ανακριτής πρέπει να διορίζει και συνήγορο στον ανήλικο για την υπεράσπισή του. Η προσωρινή κράτηση πρέπει να έχει ορισμένη χρονική διάρκεια. Για να επιτευχθεί η μικρής διάρκειας προσωρινή κράτηση πρέπει οι υποθέσεις των ανηλίκων να διεκπεραιώνονται ταχέως. Καλό θα ήταν η προσωρινή κράτηση να αντικαθίσταται από εναλλακτικά μέτρα όπως την αυστηρή επιτήρηση από επιμελητές ανηλίκων.

3. Αναγκαία κρίνεται η δευτεροβάθμια κρίση σε περίπτωση που επιβάλλεται κύρωση του ποινικού δικαίου ανηλίκων καθώς και η ενίσχυση της νομικής θέσης του ανηλίκου με τη δυνατότητα άσκησης ένδικων μέσων.

Όσον αφορά την ιδρυματική μεταχείριση

Απαιτείται βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των νεαρών κρατουμένων σε μικρής δυναμικότητας καταστήματα κράτησης, ο διαχωρισμός τους από τους ενήλικους, η παροχή δυνατοτήτων επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης, η καλλιέργεια των επαφών τους με τις οικογένειές τους μέσω αδειών αλληλογραφίας και επισκέψεις, η χορήγηση της απόλυσης υπό όρο όσο γίνεται πιο σύντομα, η πρόσληψη ικανοποιητικού αριθμού και κατάλληλων κοινωνικών λειτουργών και ειδικών επιστημόνων, η επιμόρφωση του σωφρονιστικού προσωπικού, είναι κανόνες που το κράτος οφείλει να εκπληρώσει.

Παράλληλα πρέπει να συσταθεί μια ανεξάρτητη αρχή στελεχωμένη από πρόσωπα με υψηλό ήθος και ικανότητα καθώς και ενός συνηγόρου των νεαρών

κρατουμένων, ο οποίος θα διασφαλίζει ότι η θέση, τα δικαιώματα και τα συμφέροντά τους διαφυλάσσονται, θα διερευνά τα παράπονά τους και γενικότερα, θα επιβλέπει την τήρηση κανόνων για την προστασία των δικαιωμάτων τους.

Βιβλιογραφία

1. Αλεξιάδης, Σ. (1983). Προς αναμόρφωση του σωφρονιστικού συστήματος.
2. Βεργόπουλος, Ι.Γ. (1952). Αι περί ανηλικών ποινικά διατάξεις.
3. Γαρδικας, Κ.Γ. (1951). Οι ανήλικοι εγκληματίαι.
4. Γάφου, Η.Γ. (1975). Νεαρά Ηλικία Ποινικά Χρονικά 25.
5. Δεληγιάννη, Ι. (1989). Ζητήματα από την ανώμαλη λειτουργία της γονικής μέριμνας.
6. Δημηνά, Δ. (1989). Αναγκαίες μεταρρυθμίσεις και βελτιώσεις στην ισχύουσα περί ανηλικών νομοθεσία.
7. Ζαγκαρόλα, Ι. (1961). Ο χαρακτηρισμός των υπό των ανηλικών διαπραττόμενων εγκλημάτων ως πλημμελημάτων.
8. Καρρά, Α. (1998). Ποινικό, δικονομικό δίκαιο.
9. Κουράκη, Ν. (1993). Παρατηρήσεις στα άρθρα.
10. Μάνεση, Α.Ι. (1992). Η πραγμάτωση της συνταγματικής προστασίας της ανήλικης νεότητας στο ισχύον δίκαιο.
11. Μανωλεδάκης, Ι.Ε. (1994). Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας.
12. Μαργαρίτη, Λ.Χ. (1995). Βασικές έννοιες δικονομικού δικαίου.
13. Μαργαρίτης, Α. (1991). Σωματικές βλάβες.
14. Μπουρόπουλος, Α.Ν. (1959). Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος.
15. Μυγιάκης, Ι.Α. (1973). Η επιστημονική και πρακτική αξία της διατάξεως της παραγράφου 3 του άρθρου 124 του Π.Κ. Ποινικά χρονικά 23.
16. Παπαδάτου, Π.Α. (1977). Γενικαί αρχαί της σύγχρονης ορθολογικής και ανθρωπιστικής αντεγκληματικής πολιτικής.
17. Παρασκευόπουλος, Ι. (1986). Μεταξύ τιμωρίας και θεραπείας: τα μέτρα ασφαλείας του ποινικού κώδικα.
18. Πιτσελά, Α. (1999). Δίκαιο Ανηλικών, 1999.
19. Πιτσελά, Α. (2000). Ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλικών.
20. Σαλκιτζόγλου, Τ. (1990). Ο ρόλος της εισαγγελείας στην πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλικών.
21. Σούρλα, Π. (1986). Θεμελιώδη ζητήματα της μεθοδολογίας του δικαίου.
22. Σπινέλλη, Κ.Α. (1992). Ελληνικό δίκαιο ανηλικών, δραστών και θυμάτων.

23. Σπινέλη – Τρωϊάνου, (1992). Δίκαιο ανηλίκου.
24. Τρωϊάνου – Λουλά, Α. (1977). Η υπηρεσία επιμελητών των δικαστηρίων ανηλίκων εν Ελλάδι.
25. Τρωϊάνου – Λουλά, Α. (1995). Η ποινική νομοθεσία των ανηλίκων.
26. Τσητούρας, Α. Μ. (1959). Η εξέταση της προσωπικότητας του εγκληματία.
27. Φιλιππίδης, Ι.Γ. (1990). Ποιμαντική κοινωνικών προβλημάτων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Άτομα που υποβλήθηκαν σε ποινικές κυρώσεις το έτος 1995.

Κατηγορία ατόμων	Αριθμός	Ποσοστό %
γυναίκες	10706	13%
έφηβοι	5171	5,6%
παιδιά	2098	0,3%

Πηγή: Στατιστική της ποινικής δικαιοσύνης 1995

Πίνακας 2: Συγκριτικός πίνακας εισαγωγής νέων σε ιδρύματα αγωγής ετών 1975 – 1995.

ΕΤΗ	ΑΝΗΛΙΚΟΙ
1975	231
1995	39

Πηγή: Στατιστική της ποινικής δικαιοσύνης 1975 – 1995.

Πίνακας 3: Τακτικές άδειες

Έτος	Χορηγηθείσες τακτικές άδειες	Κρατούμενοι που δεν επιστρέφουν στα καταστήματα	
		n	%
1990	736	8	1,1
1991	1.613	22	1,4
1992	2.199	42	2,0
1993	4.395	111	2,5
1994	6.145	110	1,8
1995	5.857	82	1,4
1996	5.091	79	1,5
1997	4.375	77	1,8
1998	4.357	70	1,6

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διεύθυνση Σωφρονιστικής αγωγής Ενηλίκων (Προϊσταμένη Διεύθυνσης, κ. Σέβη Παπαδημητροπούλου).

Πίνακας 4: Επιβληθείσες κυρώσεις σε καταδικασθέντες ανηλίκους ανά ομάδα, ηλικία και φύλο κατά το δικαστικό έτος 1997 – 1998.

ΕΙΔΗ ΚΥΡΩΣΕΩΝ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΕΠΙΒΑΛΘΕΙ	Φ Υ Λ Ο	ΣΥ ΝΟ ΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ		
			ΜΕΧΡΙ 12 ΕΤΩΝ	ΑΠΟ 12 ΜΕΧΡΙ 15 ΕΤΩΝ	ΑΠΟ 15 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ 17 ΕΤΩΝ
• ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ	Α	43	3	7	33
	Θ	2	-	1	1
• ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ	Α	-	-	-	-
	Θ	-	-	-	-
• ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ	Α	1	-	-	1
	Θ	-	-	-	-
• ΦΥΛΑΚΙΣΗ	Α	-	-	-	-
	Θ	-	-	-	-
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	Α	44	3	7	34
	Θ	2	-	1	1

Πηγή: Εισαγγελία Πρωτοδικών Λαμίας.

Πίνακας 5: Επιβληθείσες κυρώσεις σε καταδικασθέντες ανηλίκους ανά ομάδα, ηλικία και φύλο κατά το δικαστικό έτος 1998 – 1999.

ΕΙΔΗ ΚΥΡΩΣΕΩΝ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΕΠΙΒΑΛΘΕΙ	Φ Υ Λ Ο	ΣΥ ΝΟ ΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ		
			ΜΕΧΡΙ 12 ΕΤΩΝ	ΑΠΟ 12 ΜΕΧΡΙ 15 ΕΤΩΝ	ΑΠΟ 15 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ 17 ΕΤΩΝ
• ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ	Α	46	1	11	34
	Θ	8	-	-	2
• ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ	Α	-	-	-	-
	Θ	-	-	-	-
• ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ	Α	2	-	-	2
	Θ	-	-	-	-
• ΦΥΛΑΚΙΣΗ	Α	1	-	-	1
	Θ	-	-	-	-
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	Α	49	1	11	37
	Θ	2	-	-	2

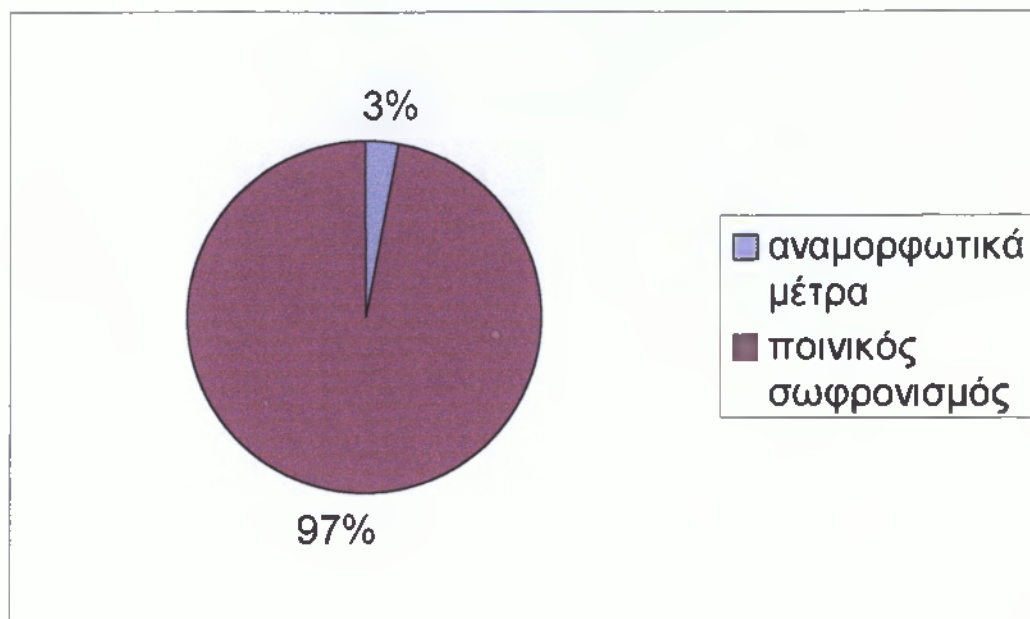
Πηγή: Εισαγγελία Πρωτοδικών Λαμίας.

Πίνακας 6: Επιβληθείσες κυρώσεις σε καταδικασθέντες ανηλίκους ανά ομάδα, ηλικία και φύλο κατά το δικαστικό έτος 1999 – 2000.

ΕΙΔΗ ΚΥΡΩΣΕΩΝ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΕΠΒΛΗΘΕΙ	Φ Υ Λ Ο	ΣΥ ΝΟ ΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ		
			ΜΕΧΡΙ 12 ΕΤΩΝ	ΑΠΟ 12 ΜΕΧΡΙ 15 ΕΤΩΝ	ΑΠΟ 15 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ 17 ΕΤΩΝ
• ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ	Α	28	1	1	26
	Θ	3	-	1	2
• ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ	Α	-	-	-	-
	Θ	-	-	-	-
• ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ	Α	-	-	-	-
	Θ	-	-	-	-
• ΦΥΛΑΚΙΣΗ	Α	-	-	-	-
	Θ	-	-	-	-
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	Α	28	1	1	26
	Θ	3	-	1	2

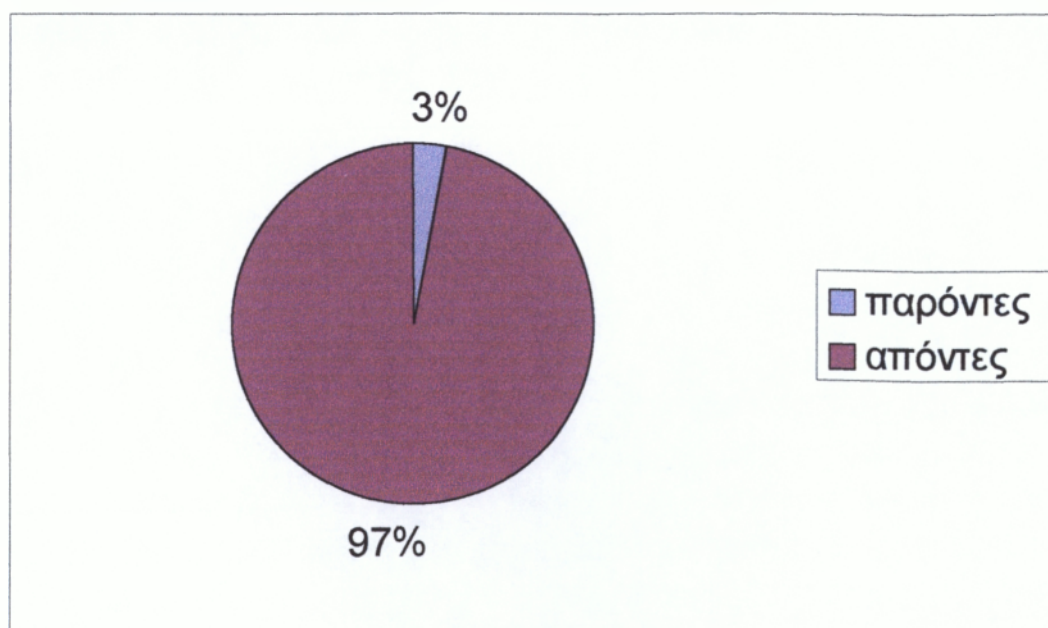
Πηγή: Εισαγγελία Πρωτοδικών Λαμίας.

Κυκλικό διάγραμμα 1: Επιβολή Αναμορφωτικών μέτρων έναντι της ποινής του σωφρονιστικού περιορισμού σε ανηλίκους κατά το έτος 1995.

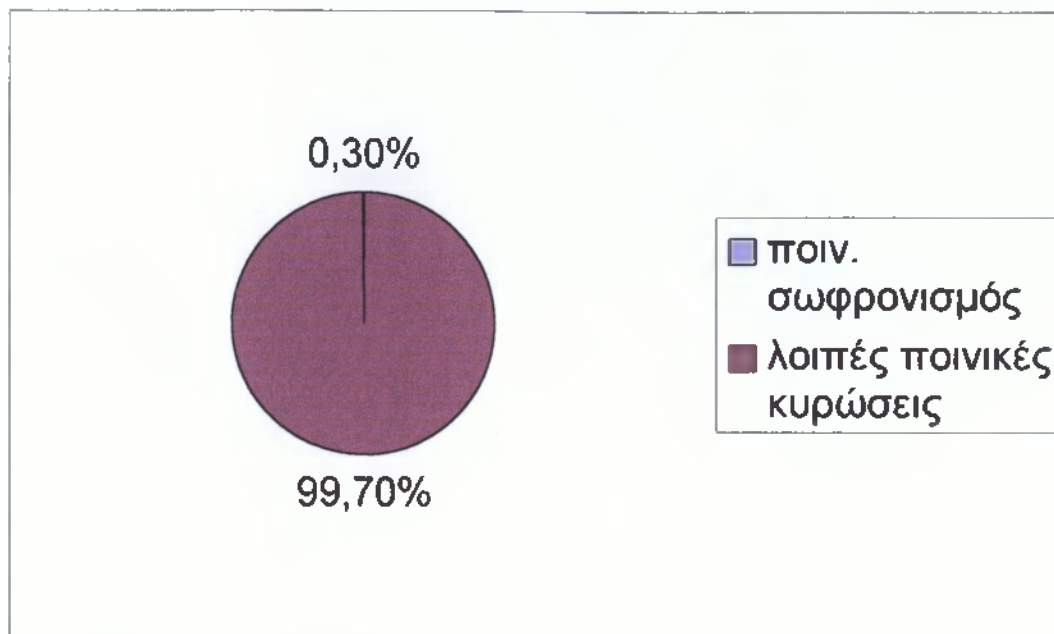
Πηγή: Στατιστική της Ποινικής Δικαιοσύνης το έτος 1995.

Κυκλικό διάγραμμα 2: Ποσοστά διαφυγής ανηλίκων από καταστήματα αγωγής κατά το έτος 1994.

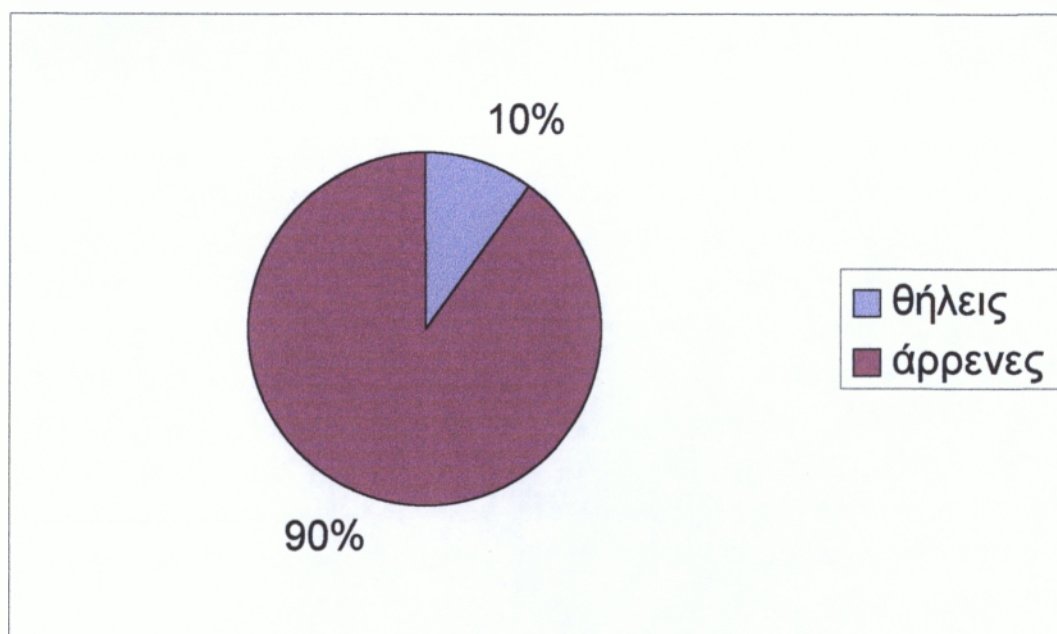
Πηγή: Στατιστική της Ποινικής Δικαιοσύνης το έτος 1994.

Κυκλικό διάγραμμα 3: Έφηβοι θεωρούμενοι ως δράστες εγκλήματος που υποβλήθηκαν σε ποινικό σωφρονισμό κατά το έτος 1995.

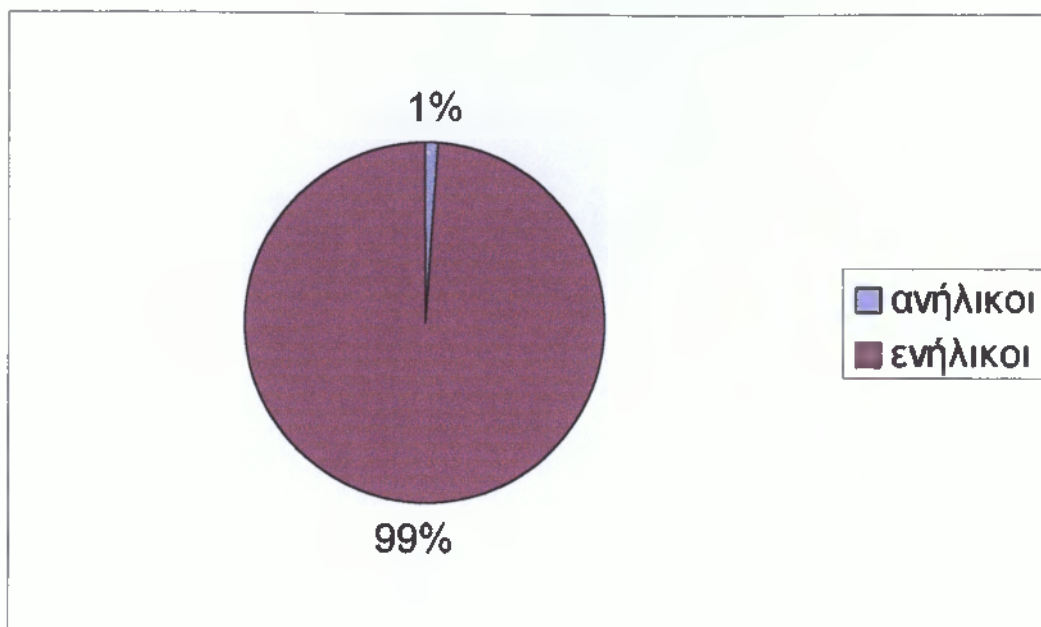
Πηγή: Στατιστική της Δικαιοσύνης το έτος 1995.

Κυκλικό διάγραμμα 4: Άτομα φερόμενα ως δράστες εγκλήματος που εισήλθαν σε σωφρονιστικά ή θεραπευτικά καταστήματα κατά το έτος 1995.

Πηγή: Στατιστική της Δικαιοσύνης το έτος 1995.

Κυκλικό διάγραμμα 5: Ποσοστό των εφήβων που κρατούνται σε σωφρονιστικό κατάστημα σε σχέση με το σύνολο των κρατουμένων.

Πηγή: Στατιστική της Δικαιοσύνης το έτος 1995.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΩΝ

ΚΑΙ

ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ ΓΕΝΙΚΑ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ

1. Διατάξεις του Συντάγματος

Άρθρο 96

1. Στα τακτικά ποινικά δικαστήρια ανήκει η τιμωρία των εγκλημάτων και η λήψη όλων των μέτρων που προβλέπουν οι ποινικοί νόμοι.

2.

3. Ειδικοί νόμοι ορίζουν τα σχετικά με δικαστήρια ανηλίκων, στα οποία επιτρέπεται να μην εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 93 παράγραφος 2 και 97. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών μπορεί να μην απαγγέλλονται δημόσια.

2. Διατάξεις του Ποινικού Κώδικα

Άρθρο 18

Διαίρεση των αξιόποινων πράξεων

Κάθε πράξη που τιμωρείται με την ποινή του θανάτου ή της κάθειρξης είναι κακούργημα. Κάθε πράξη που τιμωρείται με φυλάκιση ή με χρηματική ποινή ή με περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα είναι πλημμέλημα. Κάθε πράξη που τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο είναι πταίσμα.

Άρθρο 51

Ποινές στερητικές της ελευθερίας

1.) Ποινές στερητικές της ελευθερίας είναι η κάθειρξη, η φυλάκιση, ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα, ο περιορισμός σε ψυχιατρικό κατάστημα και η κράτηση.

2. Για τις πρόσκαιρες ποινές στερητικές της ελευθερίας, η ημέρα υπολογίζεται σε 24 ώρες, η εβδομάδα σε επτά ημέρες, ο μήνας και το έτος σύμφωνα με το ημερολόγιο που ισχύει.

3. Ο χρόνος της ποινής επιμετράται πάντοτε σε πλήρεις ημέρες, εβδομάδες, μήνες και έτη.

Άρθρο 54

Περιορισμός και σωφρονιστικό κατάστημα

Τα όρια διάρκειας του περιορισμού των εφήβων σε σωφρονιστικό κατάστημα (άρθρο 127) είναι το ελάχιστο πέντε έτη και το μέγιστο είκοσι, αν για την πράξη που τελέστηκε ο νόμος απειλεί ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερης από δέκα έτη ή θανατική ποινή· σε κάθε άλλη περίπτωση το ελάχιστο όριο διάρκειας είναι έξι μήνες και το μέγιστο δέκα έτη.

Άρθρο 121

Ανήλικοι εγκληματίες Ορισμοί

1. Στο κεφάλαιο αυτό με τον όρο ανήλικοι εννοούνται αυτοί που διατρέχουν από το 7ο έτος της ηλικίας τους έως το 17 έτος συμπληρωμένο. Από αυτούς όσοι έχουν ηλικία έως το 12ο έτος τους συμπληρωμένο ονομάζονται παιδιά, και οι υπόλοιποι έφηβοι.

2. Οι ανήλικοι υποβάλλονται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή σε ποινικό σωφρονισμό σύμφωνα με τις διατάξεις των επόμενων άρθρων.

Αναμορφωτικά μέτρα

1) Αναμορφωτικά μέτρα είναι: α) η επίπληξη του ανηλίκου· β) η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους, ή τους κηδεμόνες του· γ) η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων· δ) η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή και ιδιωτικό κατάστημα αγωγής.

2. Σε κάθε περίπτωση ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο μπορούν να επιβληθούν και πρόσθετες υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγησή του.

N. 1729/1987

[Άρθρο 18]

Ανήλικοι δράστες.

1. Σε ανήλικους που δεν έχουν συμπληρώσει το 17ο έτος της ηλικίας τους και τέλεσαν πράξεις προβλεπόμενες στον νόμο αυτόν, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 121 έως 132 του Ποινικού Κώδικα, εφ' όσον είναι ευμενέστερες γι' αυτούς.

2. Το άρθρο 123 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:
«Άρθρο 123. Θεραπευτικά μέτρα.

1. Αν η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή άλλη νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή είναι τυφλός, κωφάλαλος, επιληπτικός ή του έχει γίνει έξη η χρήση οινοπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και την ηθική του ανάπτυξη, το δικαστήριο διατάσσει την παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα.

2. Τα θεραπευτικά μέτρα διατάσσονται ύστερα από προηγούμενη γνωμοδότηση ειδικού γιατρού».

3. Αν ο ανήλικος είναι χρήστης ναρκωτικών και ιδίως αν του έχει γίνει έξη η χρήση τους και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις, τα θεραπευτικά μέτρα διατάσσονται ύστερα από γνωμοδότηση σύμφωνα με το άρθρο 13 παράγραφο 2.

4. Σε κάθε περίπτωση συμμετοχής ανηλίκου σε αξιόποινες πράξεις του νόμου αυτού ή σε περίπτωση συνάφειας οιασδήποτε αξιόποινης πράξης ανηλίκου σε αξιόποινες πράξεις του νόμου αυτού που τελέστηκαν από ενηλίκους, η υπόθεση χωρίζεται πάντοτε ως προς τον ανήλικο.

Άρθρον 124

Μεταβολή ή άρση μέτρων

1. Το δικαστήριο που δίκασε μπορεί οποτεδήποτε να αντικαταστήσει τα αναμορφωτικά μέτρα που επέβαλε με άλλα, αν το κρίνει αναγκαίο· αν τα μέτρα εκπλήρωσαν το σκοπό τους, τα αίρει.

2. Το ίδιο μπορεί να πράξει και για τα θεραπευτικά μέτρα, ύστερα από προηγούμενη γνωμοδότηση ειδικού γιατρού.

3. Η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 4 εφαρμόζεται και σ' αυτό το άρθρο.

Άρθρο 125

Διάρκεια μέτρων

Τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα που επέβαλε το δικαστήριο παύουν αυτοδικαίως όταν ο ανήλικος συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας.

1. Αν το δικαστήριο ερευνώντας τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη και την όλη προσωπικότητα του δράστη κρίνει ότι είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του εφήβου για να συγκρατηθεί από την τέλεση νέων αξιοποιώνων πράξεων, τον καταδι-

κάζει σε περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα.

2. Στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται το ελάχιστο και το μέγιστο όριο της παραμονής του εφήβου στο κατάστημα μέσα στα όρια που προβλέπει το άρθρο 54.

[3. Για την απόλυση του καταδικασμένου από το σωφρονιστικό κατάστημα, αφού λήξει το ελάχιστο όριο που καθορίζεται στην απόφαση και προτού λήξει το ανώτατο όριο, αποφασίζει το δικαστήριο με αίτηση της διεύθυνσης του καταστήματος ή με αίτηση του εισαγγελέα και αφού πάντοτε ακούσει και τη γνώμη της διεύθυνσης του καταστήματος].

Άρθρο 130

Ανήλικοι που δικάζονται μετά την συμπλήρωση του 17ου έτους

1. Όταν ένας ανήλικος που βρισκόταν στην εφηβική ηλικία όταν τέλεσε την πράξη εισάγεται σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 17ου

έτους, το δικαστήριο μπορεί αντί για περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα να επιβάλει την ποινή που προβλέπεται για την πράξη που τελέστηκε ελαττωμένη σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 83· τούτο γίνεται αν το δικαστήριο κρίνει ότι αν και ο ποινικός σωφρονισμός του ανήλικου είναι αναγκαίος, δεν είναι όμως πια σκόπιμος ο περιορισμός του σε σωφρονιστικό κατάστημα.

2. Οι ποινές στέρησης της ελευθερίας που επιβλήθηκαν σύμφωνα με τα παραπάνω δεν συνεπάγονται σε καμιά περίπτωση τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ή την παραπομπή σε κατάστημα εργασίας.

3. Κατά γενικό κανόνα οι κατάδικοι αυτοί κρατούνται χωριστά από άλλους ενήλικους καταδίκους.

Άρθρο 131

Έναρξη εκτέλεσης της απόφασης μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους

1. Αν ο καταδικασμένος σε περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα συμπλήρωσε το 17ο έτος της ηλικίας του πριν αρχίσει η εκτέλεση της απόφασης, το δικαστήριο που δίκασε μπορεί, αν κρίνει ότι ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα δεν είναι πια σκόπιμος, να τον αντικαταστήσει με την ποινή του προηγούμενου άρθρου.

2. Αν ο καταδικασμένος συμπλήρωσε το 21ο έτος της ηλικίας του, η αντικατάσταση του περιορισμού κατά την παράγραφο 1 είναι υποχρεωτική.

3. Οι παράγραφοι 2 και 3 του προηγούμενου άρθρου ισχύουν και στις περιπτώσεις του άρθρου αυτού.

1. Αν ο κρατούμενος σε σωφρονιστικό κατάστημα διαπράξει αξιόποινη πράξη πριν συμπληρώσει το 17ο έτος της ηλικίας του, ή αν συντρέξει άλλη περίπτωση συρροής κατά το άρθρο 97, το δικαστήριο επαυξάνει το ελάχιστο και το μέγιστο όριο παραμονής του ανηλίκου στο κατάστημα, που τα είχε καθορίσει στη προηγούμενη απόφασή του.

2. Αν ο κρατούμενος σε σωφρονιστικό κατάστημα διαπράξει αξιόποινη πράξη μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους της ηλικίας του: α) αν η ποινή που προσδιορίστηκε για την πράξη αυτή είναι πρόσκαιρη κάθειρξη, το δικαστήριο επιβάλλει συνολική ποινή κά-

θειρξης επαυξημένη· η επαύξηση της κάθειρξης δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το μισό του κατώτατου ορίου του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα που καθόρισε η απόφαση του δικαστηρίου· κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 94 παρ. 1· β) αν η ποινή που επιβλήθηκε για τη νέα πράξη είναι ηπιότερη από την πρόσκαιρη κάθειρξη το δικαστήριο επαυξάνει το κατώτατο και ανώτατο όριο του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα που καθορίστηκε στην προηγούμενη απόφαση, όχι όμως πέρα από το ανώτατο όριο περιορισμού το οποίο ορίζεται στο άρθρο 54.

Άρθρον 133

Εγκληματίες μεταφηβικής ηλικίας

Αν κάποιος κατά το χρόνο που τελέστηκε η πράξη έχει συμπληρωμένο το 17ο, όχι όμως και το 21ο έτος της ηλικίας του, το δικαστήριο μπορεί να του επιβάλλει ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83). Σε μια τέτοια περίπτωση εφαρμόζονται και εδώ οι διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 130.

Άρθρον 360

Παραμέληση της εποπτείας ανηλίκου

1. Όποιος, ενώ έχει υποχρέωση εποπτείας ανηλίκου νεότερου από δεκαεπτά ετών, παραλείπει να τον εμποδίσει από την τέλεση αξιόποινης πράξης ή από το να επιδίδεται στην πορνεία, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους, αν δεν συντρέχει περίπτωση να τιμωρηθεί αυστηρότερα με άλλη διάταξη.

2. Όποιος από αμέλεια γίνεται υπαίτιος της παράλειψης της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών μηνών.

3.) Η ποινή της παρ. 1 επιτείνεται σε φυλάκιση μέχρι δύο ετών και της παρ. 2 σε φυλάκιση μέχρι έξι μηνών, αν υπαίτιοι της παράλειψης έγιναν γονείς, επίτροποι ή κηδεμόνες υπό την υπεύθυνη επιμέλεια των οποίων έχει τεθεί ο ανήλικος σύμφωνα με το άρθρο 122 αυτού του Κώδικα.

4. Αν η πράξη που τέλεσε ο ανήλικος είναι πταίσμα, το δικαστήριο μπορεί να απαλλάξει από κάθε ποινή τον υπαίτιο της παράλειψης των παρ. 1-3.

Άρθρο 469

Οι ποινές στέρησης της ελευθερίας που έχουν επιβληθεί αμετακλήτως σε ανήλικους που δεν είχαν συμπληρώσει το 17ο έτος της ηλικίας τους όταν τελέστηκε η πράξη θεωρούνται από την έναρξη της ισχύος του Ποινικού Κώδικα ποινή περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα· για τον περιορισμό αυτόν μέγιστο όριο είναι το μισό αυτού του χρόνου με εφαρμογή των διατάξεων της παρ. 3 του άρθρου 127 και των διατάξεων των άρθρων 129 και 132 του Κώδικα. Αν η ποινή που επιβλήθηκε είναι θάνατος ή ισόβια δεσμά, η ποινή αυτή μετατρέπεται αυτοδικαίως σε ποινή περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα· μέγιστο όριο του περιορισμού αυτού είναι είκοσι έτη και ελάχιστο δέκα έτη.

3. Διατάξεις του Κώδικα της Ποινικής Δικονομίας

Άρθρο 1

Ποινικά Δικαστήρια

Ποινική δικαιοδοσία ασκούν τα εξής δικαστήρια:

α) τα πταισματοδικεία· β) τα πλημμελειοδικεία· γ) τα δικαστήρια ανηλίκων· δ) τα κακουργοδικεία· ε) τα εφετεία· στ) ο Άρειος Πάγος ως ακυρωτικό.*

[Αρμοδιότης καθ' ύλην]

Άρθρο 112

Τριμελές πλημμελειοδικείο

Το τριμελές δικαστήριο πλημμελειοδικών δικάζει:

1. Τα πλημμελήματα, εκτός από όσα ανήκουν στην αρμοδιότητα των μεικτών ορκωτών δικαστηρίων, του δικαστηρίου των εφετών, του μονομελούς πλημμελειοδικείου και του δικαστηρίου ανηλίκων.
2. 3....

Ερμην. σχόλια: Στις εξαιρέσεις των πλημμελημάτων από τη γενική αρμοδιότητα του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου περιλαμβάνονται και αυτά που δικάζονται από τα Δικαστήρια Ανηλίκων (βλ., παρακάτω υπό το 113). Επομένως το Τριμελές Πλημμελειοδικείο έχει γενική αρμοδιότητα και δικάζει όλα τα πλημμελήματα, εκτός από εκείνα που έχουν υπαχθεί στην αρμοδιότητα άλλων δικαστηρίων (Εφετείο, Κακουργοδικείο, Δικαστήρια Ανηλίκων), είτε με γενική, είτε με ειδική διάταξη νόμου (Α.Π. 63/1953).

Άρθρο 113

Δικαστήριο ανηλίκων

1. Τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους ηλικίας από δώδεκα έως και δεκαεφτά ετών, με τις παραπάνω διακρίσεις.

Α. Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει: α) τις πράξεις που τελούνται από ανηλίκους, εκτός από εκείνες που δικάζονται από το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων· β) τα πταίσματα που τελούνται από ανηλίκους στην έδρα του πρωτοδικείου και γ) τις εφέσεις κατά των

αποφάσεων του πταισματοδικείου για ανηλίκους. Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων επιβάλλει επίσης τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα που ορίζονται από τον ποινικό κώδικα εναντίον των παιδιών που τελούν αξιόποινες πράξεις.

Β. Το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους, για τις οποίες η ποινή περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα που πρέπει να επιβληθεί σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα είναι τουλάχιστον πέντε ετών.

Γ. Το εφετείο ανηλίκων δικάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων που λειτουργούν στα πλημμελειοδικεία.

Η παρ. 2 του άρθρου 9 εφαρμόζεται και εδώ.

2. Το άρθρο 119 εφαρμόζεται ανάλογα στις περιπτώσεις των εδαφίων Α και Β της προηγούμενης παραγράφου*.

Άρθρο 489

β) Από τον κατηγορούμενο και τον εισαγγελέα

1. Εκείνος που καταδικάστηκε και ο εισαγγελέας ή ο δημόσιος κατηγορος έχουν δικαίωμα να ασκήσουν έφεση:

α)..... β)..... γ).....

δ) κατά της απόφασης του μονομελούς και τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων, με την οποία καταδικάστηκε ο ανήλικος σε περιορισμό σε σωφρονιστήριο που το ελάχιστο όριό του είναι πάνω από ένα έτος· ε) κατά της απόφασης του μονομελούς ή τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων με την οποία καταδικάστηκε κατά το άρθρ. 130 του ποινικού κώδικα σε ποινή στερητική της ελευθερίας μεγαλύτερης από τρεις μήνες ανήλικος ο οποίος κατά την τέλεση της πράξης ήταν έφηβος, δικάστηκε όμως μετά τη συμπλήρωση του 17ου έτους. Με την ίδια προϋπόθεση, έφεση επιτρέπεται και στις περιπτώσεις του άρθρ. 131 του ποινικού κώδικα· στ).....

2.

3..... *

Άρθρο 574

Εγγραφές στο Ποινικό Μητρώο,

διαγραφές και έκδοση αντιγράφων και αποσπασμάτων

1. Το ποινικό μητρώο αποτελείται από δελτία στα οποία αναγράφονται:

α) Τα στοιχεία της ταυτότητας του καταδίκου που είναι αναγκαία για την εξατομίκευσή του.

β) Οι καταδικαστικές αποφάσεις για κακούργημα ή πλημμέλημα οποιουδήποτε ποινικού δικαστηρίου, με τις κύριες και παρεπόμενες ποινές που έχουν επιβληθεί καθώς και τα μέτρα ασφάλειας.

γ) Οι καταδικαστικές αποφάσεις αλλοδαπών δικαστηρίων που ανακοινώθηκαν επίσημα και αφορούν πράξεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται και από την ελληνική ποινική νομοθεσία ως κακουργήματα ή πλημμελήματα.

δ) Οι αποφάσεις και τα βουλεύματα, με τα οποία απαλλάσσεται ο κατηγορούμενος επειδή δεν είχε ικανότητα καταλογισμού ή λόγω έμπρακτης μετάνοιας, με τα ασφαλιστικά μέτρα που τυχόν επιβλήθηκαν.

ε) Οι αποφάσεις με τις οποίες επιβάλλονται από το δικαστήριο αναμορφωτικά μέτρα ή σωφρονιστικός περιορισμός σε ανηλίκους.

2. Οι αποφάσεις και τα βουλεύματα καταχωρίζονται μόλις γίνουν αμετάκλητα.

3. Στο ποινικό μητρώο εγγράφονται ακόμη η χάρη, η αμνηστία, η

παραγραφή της απόφασης ή της ποινής που επήλθε με ειδικό νόμο, η υπό όρο αναστολή εκτέλεσης της ποινής, η υπό όρο απόλυση από τις φυλακές, η μεταβολή ή η άρση του ασφαλιστικού ή αναμορφωτικού μέτρου που επιβλήθηκε καθώς και οι αποφάσεις που εκδίδονται σύμφωνα με τα άρθρα 550 και 551.

4. Αποφάσεις που έχουν καταχωριστεί διαγράφονται από το ποινικό μητρώο και διατάσσεται η καταστροφή των σχετικών δελτίων αν:

α) ακυρώθηκαν ή εξαφανίστηκαν με μεταγενέστερη αμετάκλητη δικαστική απόφαση,

β) επιβλήθηκαν σε ανηλίκους αναμορφωτικά μέτρα, αυτοδικαίως μόλις συμπληρωθεί το 17ο έτος της ηλικίας τους και

γ) αν επιβλήθηκε σε ανηλίκους περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα, μετά διετία από την απόλυση από το σωφρονιστικό κατάστημα, και σε περίπτωση απόλυσης υπό όρο, αν δεν επήλθε άρση ή ανάκλησή της μέσα στον ορισμένο χρόνο δοκιμασίας, εφόσον σε όλες τις περιπτώσεις του εδαφίου αυτού αποφασίσει το δικαστήριο ύστερα από αίτηση του ενδιαφερομένου ανηλίκου ή του εισαγγελέα.

5. Από το ποινικό μητρώο εκδίδονται α) αντίγραφο τύπου Α', β)